

Erdélyi Toll

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT •

• Megjelenik negyedévente Székelyudvarhelyen •

• XIII. évfolyam • 2021 • 1. (47.) szám •

T A R T A L O M

ÍRÓK A SZÜLŐFÖLDRŐL

Kozma László: Erdélyi ércek 3

IRODALOMTÖRTÉNET

Bertha Zoltán: Könyvek Sütő András drámavilágáról 4

HELYTÖRTÉNET

Balázs Árpád: Orbán Balázs szülőföldjén (I.) 12

ANYANYELVÜNK ÉPSÉGÉÉRT

Málnási Ferenc: Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében XLIV. 31

MÚZSA ÉS LANT

P. Buzogány Árpád versei 42

Ács Julianna verse 42

Beke Sándor versei 43

Márton Károly versei 44

Csontos Márta versei 45

P. Buzogány Árpád: Meghívás tavasszal 46

Nagy Székely Ildikó versei 49

Bognár Stefánia verse 50

Márton Tímea verse 51

Brauch Magda: Hobbi 52

Albert-Lőrincz Márton versei 55

Fülöp Kálmán verse 56

Ráduly János: Haikuk	56
Kacsó András: Küküllő-sors (I.)	57
MÚZSÁK AJÁNDÉKA	
Beke Sándor fordításai:	
Nina Hoza versei	61
FILOZÓFIA	
Balázs Sándor: Köznapi filozófia XII.	70
ÉLŐ NÉPHAGYOMÁNYOK	
Asztalos Enikő: Erdélyi néprajz marosszéki gyűjtésekben VIII.	
Magyar népi kézimunkák Maros megyében (I.)	73

Erdélyi Toll

• **Alapította: Beke Sándor** • **Alapítási év: 2009** •

- Kiadja az Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó
- Főszerkesztő: **BEKE SÁNDOR**
- Szerkesztők: **BRAUCH MAGDA, CSIRE GABRIELLA**
- Olvasószerkesztő: **P. BUZOGÁNY ÁRPÁD**
- Grafikai kivitelezés: **Beke Sándor-Olivér** • Gazdasági vezető: **Beke Klára**
- Szerkesztőség: Székelyudvarhely, Tamási Áron utca 87. Tel./fax: 0266-212703
- Postacím: 535600 Odorheiu Secuiesc, Str. Tamási Áron nr. 87. jud. Harghita, RO
- Honlap: www.erdelyigondolat.ro • E-mail: egondolat@yahoo.com; egk@freemail.hu
- Fényszedés: Erdélyi Gondolat Lap- és Könyvkiadó • Nyomda: Erdélyi Gondolat
 - A megjelent írások nem tükrözik feltétlenül a szerkesztőség véleményét!
 - Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza
 - A folyóirat megrendelhető a szerkesztőség telefonszámán vagy e-mailen
 - Előfizetési díj: belföldieknek egy évre 60 lej, külföldieknek egy évre: 18 EUR
 - Folyóiratunk megvásárolható az erdélyi könyvesboltokban
- A címlap illusztrációját Péter Katalin készítette • Borítóterv: Beke Sándor-Olivér
 - Revistă editată de Editura Erdélyi Gondolat din Odorheiu Secuiesc

• **ISSN 2066 — 8929** •

Kozma László

Erdélyi ércsek

Beke Sándornak

Akárcsak az aranytelérek,
Melyek tudják: felszínre érnek,
Pihennek az erdélyi ércsek.

Törheti fagy, hőség haragja,
Vihar csapása hasogatja,
Kincsét a hegy dúsabban adja.

Teli marokkal völgybe szórja,
Ahogy csillan aranyhomokja,
Dördül vízesés zuhogója.

Fent üzennek csillag-testvérek,
A csillogásod el ne fogyjon
Fojtó világán a sötétnek.

Mint gyopárvirág, szaporodjon,
Ha szirmát lengeti a szélben,
Napsugárban és jégverésben.

Bennünk ércsek nyugalma árad,
A sorsunkra itt bármi törhet,
A lengeségben hitünk győzhet.

Meglátod egy-egy arcvonáson,
Melyet öröm s fájdalom véstek,
A sors-ütéstől még keményebb.

Fenyőkből kiszálazva szinte
Festi meg Zsögödi Nagy Imre,
Helikon-arcok, mint hegyélek.

Fénye feszül a szivárványnak,
Havasok ívén dús előleg
Átjárjon erdőt és mezőket.

Az éggel, ahol összeérnek,
Pirosló ívén a reménynek
Üzennek az erdélyi ércsek.

Bertha Zoltán

Könyvek Sütő András drámavilágáról

Péter Orsolya *Csillagok a máglyán, Sütő-drámák elemzése* (1997) című munkája törekvésében, méreteiben és következetességében impozáns vállalkozás: figyelemre méltó hozzájárulás a téma kutatásához, ismeretterjesztő feldolgozásához és a Sütő András életműve iránti még szélesebb érdeklődés felkeltéséhez. Nem mondhatni, hogy Sütő András drámáinak léte és eszmevilága ne lenne többé-kevésbé kielégítő módon része az értő köztudatnak, a minőségelvű közmebecsülésnek, mégis, legújabb korunkban ismét határozottan fontos lehet az e művek által képviselt szellemi és irodalmi értékek társadalmi-kulturális tudatosítása és terjesztése. Különösen azért, mert az utóbbi időkben, a domináns ízlésáramlatok átrendeződésének érájában egyre erőteljesebbé váltak a sütői világszemléletet és esztétikai felfogásmódot megkérdőjelező, sőt élesen elutasító kritikai hangok, holott azok az egyszer már irodalomtörténeti érvénnyel elismert értékek, amelyeket e nagy drámaíró megteremtett, természetszerűleg nem vesztek — nem veszthettek — maradandó művészi értelmükből, időtálló gondolati-formai jelentőségükből. Ez a kivételes hatású, erkölcsi szempontból is orientáló igényű eszmerendszer és artisztikum továbbra is eligazító szerepet játszik — kér és kap — az identitás- és hagyományőrző nemzeti önérték, új közösségi öneszmélés folyamataiban, az autentikus és modern — önépítő és önerősítő — nemzeti cselekvésstratégia kialakításában, a kollektív megmaradást szolgáló értékeszményekre alapozott sorsérzékelés, lelkiismeret-ébresztés és magyarságvédelem fenntartásában.

A tanulmány szerzője megfelelő hangsúlyt helyez az írói morális felelősségvállalás, a „sorsvigyázó” attitűd tudatosítására, s szenvedélytől élénk beleéléssel domborítja ki e világkép etikai alapigazságait. Polemizáló célzatú megállapításai, vitamegjegyzései ha olykor talán túlságosan sarkossá élesednek is, a művekből kielemezett mondandó hiteles, helytálló értelmezése és meggyőző közvetítése lényegében és egészében kellőképpen tudja megtámogatni ezeket az evidenciaszerű ítéletekké szűrt — axiomatikus és szentenciózus — elvi tételeket (az író közéleti elkötelezettségeiről, a szolgálatelvű sorsközösség-élményhez fűződő kitartó hűség példaállító konzisztenciájáról, az értékkel telített történelmi, kulturális, anyanyelvi nép- és nemzetkollektívum egyetemes emberjogi létigényeiről, a kisebbségi sorsszituáció érzelmfűtöttségével adekvát művészi hangnemfajták — például a pátosz, a heroizáló stilizálás — szuggesztivitásáról, a romantikus nemzethalál-képzet reális aktualitásáról stb.). A közösségi létet, ezt a történelmi, lelki, szellemi értékteljeséget óvni, a pusztulással fenyegető veszélyektől menteni szándékozó irodalmi magatartást mintaként mutatja fel a szerző, s úgy száll szembe az ezt az elhivatottság-érzettel, küldetés- és feladatvállalással töltekező művészetkonceptiót támadó, lebecsülő vagy eljelentékteleníteni

kívánó valós vagy lehetséges véleménytípusokkal, hogy bátor egyértelműséggel azonosítja a saját nemzetcentrikus nézeteit az elénk tárt drámai művekből ki-sugárzó gondolati végüzenetekkel. S bár ezzel nem (vagy szerencsére alig) egyszerűsíti le mindazt, amit az egyes darabok igen aprólékos, tüzetes bemutatása, szöveg- és jelentésmagyarázata során megfigyel és megfogalmaz, mégis, elképzelhető volna, hogy ezeket a demonstratív hevületű (deklaratív) kitételeket — amelyek zömmel a bevezető és befejező szakaszokban találhatók — itt, ezeken a helyeken is kiegészítse és megerősítse — rövid érvelésképpen — néhány lényegre törő, összefoglaló mondattal; olyanokkal, amelyek erőteljesen (és akár újólag is) rávilágítanak: az erkölcsi maximákká formulázható alapvető igazságüzenetek milyen mély és egyetemes gondolati-filozófiai szférákból bontakoznak ki. Hogy mennyire összetett, sokrétű és jelentésgazdag az a szemantikai és stilisztikai tartomány, amelyet a drámák bölcseleti, mitológiai, történelem- és erkölcs-filozófiai, lélek- és léttani dimenziói alkotnak. Hogy ez az erudíciót és revelációt összegező drámaivilág a különböző magatartásalternatíváknak milyen hallatlan komplexitását jeleníti meg, milyen árnyalatbőséggel sorakoztatja fel az emberi lét- és cselekvéslehetőségek, illetve — lehetetlenségek legkülönfélébb változatait; a motivációk, indokok, ideológiák ezerféle típusát. Hogy ebben a társadalom- és drámaontológiai viszonyrendszerben mennyire nem zárja ki egymást, hanem éppenséggel milyen mély metafizikai összefüggésben kapcsolódik össze egyéni és közösségi érdekszempont, személyiségi és kollektív autonómia, individuális és nemzeti önállóság: érték és szabadság, sajátosság és univerzalitás, magyarság és európaiság. Végeredményben tehát: hogy mennyire nem szűkíthető le e drámák gondolati tartalma. S így lehetne még hatásosabban érvényteleníteni azokat az alaptalan bírálatokat, amelyek előbb érzéketlenül eltorzítják, szimplifikálják a drámaírói Sütő-képet (az abszolutizált közösségiség egynemű tézisz-szerűségét olvasva ki belőle), majd ez ellen a saját maguk által hamisan beállított-értelmezett világszemlélet ellen lépnek fel — elmarasztalólag.

Ezt a megoldhatatlan dilemmákra, kényszerű és fájdalmas konfliktusokra, összeegyeztethetetlen viselkedésfajták ütközéseire, az erkölcsi megigazulás nehezen kivívható vagy érvényesíthető módozataira épülő, bonyolult és kiteljesedett drámai feszültséghálózatot, szituációrengeteget Péter Orsolya dicséretes alapossággal, termékeny műközelségben boncolgatja. A „close reading” módszerét követve kíséri nyomon a művek eseményszálait, vizsgálja a szereplőkben megtestesülő jellemképleteket, a jelentésképző nyomatékkal bekövetkező cselekményfordulatokat, a hangulati modulációkat. Az aprólékos analízis helyesen jelzi a fogalmilag megragadható mondanivalók belső rétegzettségét, vibrálásait, vonatkoztatási síkváltásait. Különösen a *Káin és Ábel* és az *Advent a Hargitán* elemzése olyan, amely számos érzékeny részletmegfigyeléssel, önálló és finom meglátással bővíti az amúgy természetesen gazdag szakirodalom ismeretanyagát. A munka egyik fő erénye tehát a konkrét drámatest, a valóságos szövegvilág megelevenítése, annak lankadatlan figyelmességgel, konzekvens elmélyüléssel, egységes eszköztárral történő olvasati (kritikai) reprodukciója. Ebben a jellegében tehát a tanulmány hasznos kiegészítő munka az eddigi bőséges Sütő-irodalomhoz képest is, s igen alkalmas szakkönyv, oktatási segédkönyv lehet bármilyen tanintézményben — a gimnáziumtól az egyetemig —, diák és tanár számára egyaránt tanulással forgatható, a közös olvasást, elemzést segítő,

megkönnyítő irodalompedagógiai mű. Amellett, hogy a fiatal generációk fogékonyságát jótékonyan befolyásolhatja a komoly értékírányok megtalálásában.

(1997)

Lázok János *Sütő András drámatrilógiája* (1997) című könyvével kapcsolatban alighanem különösképpen álságos vagy téves helyzetismeretről tanúskodó frázis lenne annak a megállapítása — noha e szokványos dicséret bizonyos fikatív vagy remélt jelentéstartalmát a dolgozat maximálisan megalapozza —, hogy ez a munka kiváló ösztönzője lehet a további kutatásoknak és elemzéseknek. Itt ugyanis merőben másról van szó. Napjainkban Sütő András életműve kétségtelenül visszaszorult az irodalomtörténeti, filológiai érdeklődés, a közkulturális figyelem homlokteréből, s nem valószínű, hogy friss és széles körű vizsgálódási izgalmat pezsdít meg a közeljövőben; annak ellenére is jóslható ez, hogy például éppen a napokban várható egy Sütő Andrásról — s ugyancsak a drámaíróról — szóló újabb kötet (monografikus feldolgozás) megjelenése a budapesti Nemzeti Tankönyvkiadónál (Péter Orsolya a szerzője), amely azonban a „close reading” módszerét alkalmazva ugyan számos érzékeny és hasznos részletmegfigyeléssel (az iskolai oktatásban, irodalompedagógiai céllal kitűnően felhasználható meglátással) járul hozzá e drámaíró művészet összetettségének feltárásához, végeredményben mégis szintén inkább csak a korábbi megközelítési módok ismételt felélénkítésére vállalkozott. Ezzel szemben Lázok János disszertációja az egész eddigi Sütő-szakirodalom eredményeit tekintve is olyan kiemelkedő újdonság — régóta esedékes és szorongató hiányokat pótoló fejlemény: irodalomkritikai esemény —, amely voltaképpen a Sütő-kutatások összefoglaló érvevényű — azokat egyszersmind ténylegesen továbblendítő és megújító, önálló felfogásrendszerbe sűrítő —, egyfajta maradandó betetőzésének is tekinthető. Valójában fájó — vagy legalábbis nyugtalanító — szükségérzetet keltve vonul végig az elmúlt évtizedeken a sütői drámaírás méltón nagyszabású, s ideologizáló felhangok nélküli, poétikai-elméleti igényességű analízisének az elmaradása, mintegy erősítve az életmű világképi gazdagságával, gondolati összetettségével szembeni érzéketlenség és kritikai érdektelenség fokozatos terjedésének a látványos jogosultságát. S ha maga Lázok János több mint egy évtizede végzi azt a komoly erőfeszítést, amellyel a Sütő-darabok bölcséleti komplexitására, árnyaltos belső jelentésrétegződéseire és dramaturgiai-formai differenciáltságára, sőt szövevényességére mutat rá, mindez eddig is kevesebb visszhangot vert annál, hogysem hatásosan kibontakozhatott volna valami olyan kutatási áramlat, amely elhomályosíthatta volna az apologetikus falzettekkel kísért erkölcs példázati leegyszerűsítések lapidaritását, illetve másiktól a filozófiai-léte bölcséleti drámaüzenetek mélységeit lebecsülően kisebbiteni vagy eltagadni kész értelmezések hamisságait. Ezért félok továbbra is, hogy bár ez az értekezés — eredményei, értékei révén — messzemenően alkalmas volna arra, hogy úgyszólván valamiféle Sütő-reneszánsz elindítójává vagy inspirátorává váljék, mégis méltó folytatások vagy továbbgondolások nélkül maradó összegzésként fogja inkább nyugvópontra juttatni a Sütő-recepciót, mintsem serkenteni. S ezért gon-

dolom tehát üresnek azt a várakozást vagy azt a közhelyet, amely e munka hatásával kapcsolatban a jövőbeli folyamatosságra célozna, a látható körülményekkel és a vélhető tendenciákkal számot alig vetve; nem figyelve arra, hogy ez a kiérlelt, tömör szintézis érdemtelenül, szándéka ellenére, a korhelyzet miatt is szembeke-
rülhet a fogadtatás veszélyes közönyével, szimplán jóváhagyó passzivitásával.

Maga az elemzéssor is sugallja egyébként a lekerekítettség, a megoldottság körütekintően beteljesítő, ily módon egyszersmind lefegyverző erőteljességét. Olyannyira kimunkált, kikristályosított ez a koncepció, szinte tételelessé sűrített a logikai vonalvezetés, hogy bár elegáns átfogó módszerével számtalan előző meglátás, értelmezési szempont érvényesnek tartható lényegét képes magába építeni, sokféle olyan interpretációs eljárást kénytelen ugyanakkor mellőzni, amely a szerző korábbi publikált tanulmányait oly sokrétűvé színezte. Ez a célratörő előadásmód természetesen semmiképpen sem minősíthető olyannak, mint ami hiányérzetet kelthetne, éppenséggel így tesz eleget kitűzött — s talán túlon túl szerényen is megfogalmazott — feladatának a világos, lucidus gondolatmenet; mégis, véleményem szerint megfontolandó lenne néhány itt perifériára került vagy elhagyott megfigyelés-sorozattal úgymond „visszabóvíteni” az elemzések szövegét. Csak egy-két kiragadott példát említek az ilyen lehetőségek közül. A történelmi drámák kapcsán továbbra is érdekesek lehetnek a Sinkó Ervintől idézett — az entellektüel „összemberi szolidaritására” vonatkozó — fejtegetések, vagy a Réz Pál-féle *Csillag a máglyán-bírálat* alapos cáfolatai (*Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok* 1984); a *Káin és Ábel* megvilágításában az ún. „átmenet rítusának” aspektusait kidomborító eszmeifuttatások (*Korunk*, 1992/8.); illetve azok a telitalálatszerű utalások, amelyek a Sütő-dráma feltárt belső jelentésösszefüggéseit a huszadik századi lírai mítoszértelmezések köréből az Ady-féle egzisztenciafilozófiai látomással rokonítják — a *Kain megölte Ábelt* című vers záróstrófájával („Megöltem magamat, / Mert furcsák voltunk kettesen: / Fogadj, Jehovám, két-együnket / Értőn és kedvesen”) (*Színháztudományi Szemle*, 1996, 30-31.). Megjegyzem, hogy nemcsak ebből a versből lenne gondolatébresztő további sorokat idézni — „Nem vétkeztem, mikor gyilkoltam”; „Nincs senkihez közünk / s Te nem adtál elég erőt, / Uram, hogy ketten legyünk egyek / A te arcod előtt” —, hanem például *A kimérák Istenéhez* című Ady-költeményből is a következőket: „Fölemelt, véres homlokom / Nem ejtem porba most előtted” — a drámának éppen egy másik (szinte szállóigévé jegecesedett) üzenetkörére („Mert ha porból lettünk is: emberként meg nem maradhatunk az alázat porában”), illetve a „felemelt fő” magatartásmodelljére vonatkoztatva.

A lezáró érvényességgel kicsiszolt értelmezésmód, a vitathatatlannak tetsző tartalomelemzés, a drámák poétikai-tipológiai sajátosságait, szerkezeti-dramaturgiai karakterjegyeit meghatározó, a tragikus főhősök, hőspárok, (a konfliktusságban, felcserélhetőségben, egyenértékűségben bonyolódó) sorsanalógiák egymást magyarázó viszonyrendszerét finoman boncolgató, azt az erkölcsi-eszmei világkép szférájába kapcsoló elméleti módszeresség, pontosság és szigor tehát a dolgozat fő jellemzője, egyben erénye. Hozzáfűznivalóimat éppen ez az elmélyültség bátorítja.

A sütői világszemlélet alapvonásait magyarázó Lázok János vitathatatlannul precíz és árnyalt argumentációjának egyik pillére a drámai főszereplő-párosok

magatartásmintájában, viselkedésüzenetében lejátszódó — az életfolyamatoság eszmei-ontológiai primátusának függvényében lezajló — bizonyos értékki-egyenlítődségek a hangsúlyozása.

Igen meggyőző és figyelemfelhívó az *Egy lócsiszár virágvasárnapjának* főhősei között az elhatározó, stratégiabefolyásoló személyes motivációk rokonított jelentőségének a nyomatékosítása, az alkati-ideológiai különbségek mögötti jellemhasonlóságok — a szerepkör-cseréket lehetővé tevő jellemaffinitások — felfedése, s a végkifejletben kifejeződő értékrend-egyesítés esélyének a kidomborítása. Valóban, az illúziókergető adottságörzés és az életveszélyeztető tagadáselv (Kolhaas, illetve Nagelschmidt) stratégiájának metaforikus egyeztetése, a „halálból is életet fakasztó profán megváltásígéret” perspektívája a szerepfölcserélődések és -azonosulások komplex összjátékából bontakozik ki, de nem kevésbé a kétféle életképzelés, pszichológiai attitűd mögött rejlő jellemszilárdság közösségből. Eszményalkotó ideológiai feltevéseikkel és célképzeteikkel — vagy azok tisztán követhető változásaival — ők ugyanis őszintén, egyenes lelkűen egyek, minden más hatalombirtokostól vagy hatalomszolgáltól élesen megkülönböztetetten, akiknél a jogra, a törvényre, az „Ügy”-re, a kollektív ideákra, a történelmi kényszerekre stb. való hivatkozás rendre a mögöttes önzés, önérdék szemfényvesztő elleplezéseként, tisztátalan manipulációs ideológemájaként működik. A habituskülönbség ellenére ez a személyiség és igazságérzet közötti eredendő viszonytiszttáztottság segíti jelentős részben megteremtődni a két főhős szerepfunkciója között az egyenértékűséget, lendíti előre annak kifejlését.

De ha a gyermekét Nagelschmidtre bízó Kolhaas életreménye mintegy integrálódik az immár „legrövidebbnek” és „hazavezetőnek” elismert münzeri út értéklehetőségébe, akkor ez azt is jelenti, hogy a radikális reflexió fogadja magába a vitális értéket, s nem fordítva: az életóvó körültekintés haladja meg önmagát, s viszi át törekvéseit a bizonytalan, ám teljesebb értékmegvalósítással biztató szabadságtávlatokba. A transzcendentális igazságtudat nem adja fel önmagát, még ha módosul is, amikor felöleli a valóság alapmozzanatait — az igazság képes a valóságra nyitni önmagán belül; a valóságnak viszont túl kell lépnie önmagán, hogy az általa immanensen nem (vagy csupán töredékesen) hordozott igazság részese lehessen (Kolhaas halála, fizikai pusztulása voltaképpen ilyen revelációszerű, életvalóság-elhagyó átminősülés, átlényegülés — „átvalósulás”).

Ezért vélem fenntarthatónak mégiscsak az ilyesfajta axiológiai különbségteltet továbbra is — s még inkább Kálvin és Szervét között. Minden lélektani, dramaturgiai, strukturális — az antikatatikus, sőt deheroizáló jellegből fakadó szcenikai és szituációs — egyenértékűség mellett nézetem szerint változatlanul fennáll a történelmi realitásértéknek és a szellemi autonómia önértékének az erkölcsfilozófiai értékszint-különbsége, a történelmi megvalósulás utólagossága a reflexió szabadságához képest, metafizikai megelőzöttsége a feltétlen szubjektivitás szubszisztenciája által. (Elfogadva például a történelmiség önérvényének jaspersi kétségbe vonását: „A történelem nem a végső fórum. A kudarc nem érv a transzcendenciában gyökerező igazság ellen.”) A történelmi megalapozás szűkszerűségének konkrét súlyát, rangját, tagadhatatlan hitelességét esetleg hívebben érzékelteti, ugyanakkor a történelemnek mint hiányos axiológiai érvnek a lényegi-alanyi öntörvényűséggel szembeni csökevényességét talán kevésbé tárja el az egyenrangúság vagy az egyensúly fogalmának használata — az érték

ekvivalencia definíciója helyett. Természetesen maga a dolgozatíró is számol e problémákkal, különösen akkor, amikor a „két szerepkör között az elhagyottság és a magány révén beálló egyensúlyi helyzet”-ről beszél; s kiváltképpen érzékeny a két figura párhuzamba állítható végletes magatartásváltásainak, az illuzórikus tömegkapcsolat motívumainak, illetve a Veronika-jelenség Szervéttel kapcsolatos szenvedés —, illetőleg megváltás — vagy üdvtörténeti jelentés-dimenziójának a felderítése. Nemkülönb a „hatalmi szerepbe való teljes és önfeladó bezárkózást” tanúsító Kálvin, illetve a máglya előtti magányából Veronika által feloldozott Szervét szituatív ellenpontozottságának a megragadása. Viszont Kálvin szavai arról, hogy üldözöttnek, sőt megfeszítettnek érzi magát a „kényszerúségek keresztjén”: nemcsak a tehetetlen áldozatként való szubjektív szerepmegélésről tudósítanak, hanem az öngazolás, az ideológiai szemfényvesztés objektív manőverlehetőségeiről is. Frazeológiai szinten ugyanis nehéz elkülöníteni vagy szétválasztani a helyzetleírás autentikus valóságtartalmát az önmentő, önmeggyőző, sőt az érdekmotiváció elrejtését célozva önsajnáltató verbális gesztikuláció tisztázatlanságától, az önreflexió lélektani és referenciális káoszától, vagy az egyszerű felelősség-elhárítástól. Banálisan mondva: a hatalom embere akkor is így fogalmaz, ha tudja, hogy volna alkalma a kilépésre vagy legalábbis a revízióra (a bűn elhárítására), de ezt az (akár önmaga előtt is) titkolt önérdék miatt nem teszi meg. — De hogy a belátható érdekbizonyítás körén az értékelvű transzcenzus jegyében történő túllépés csak valamilyen döntő áldozathozattal következhetik be (mivel az érték kategoriálisan több vagy más is, mint ami *van*), arra viszont — bármennyire kevésbé patetikus vagy idealizált formában — Szervét elkerülhetetlen, törvényszerű autodaféja tényleges bizonyíték. A kálvini kísérlet egyben az érdektárgyasulásban fel nem oldott értéktárgyasítás aspirációjának a kudarca is; s az értékkorlátozó konfliktust éppen a teologikus hittelt és vággyal övezett történelmi realizálódás termeli.

A legrészletesebb fejezet a *Káin és Ábellel* foglalkozik. Annak a bizonyítása, hogy ez a mű a kétszintes drámamodell egyfajta módosult változatának a példája, alapos és elfogadható. Felfedezés-értékű annak a taglalása, hogy az ábeli istenképzet — vagyis az emberfölötti hatalom Ábel számára való megjelenése — voltaképpen Ábel szubjektív, „utópisztikus hatalomvíziója”, mivel ez a felismerés valóban közelebb visz a dráma metaforikus szemantikai mélyszerkezetének, filozófiai-mitológiai jelentésstruktúrájának a feltárásához, az „első” és a „második” bűn konstituálta antropológiai-archetipikus viszonyrendszernek a tisztázásához, az ontológiai válsághelyzetek analógiáinak, a lírai „képmás”-jellegű, tudattartalom-kivetítő figurák és relációk ismétlődéseinek, elmozdulásainak megokolt interpretációjához; végül pedig az életidegen alternatívák feloldódásából kifejlő mondanivalónak a humán létezés, az életkontinuitás szemszögéből történő felfedéséhez. Lényeges értelmezési pont azután az isteni teremtéstervezet szerinti áldás, illetve a bűnmegtorló átok kétarcúságának, ellentmondásosságának — s végső koherenciájának — a magyarázata, vagy a bűnbeesés előtti mellérendeléses-harmonikus kegyelmi állapotot megtörő hatalmi hierarchizálódásnak — az alávető uralommechanizmus avagy az imaginárius hatalomtudat emberi kialakulásának — a par excellence bűnhöz való rendelése. A kollektív abszolútum elvesztésének, az individualitás-elv kibomlásának, sőt kétféle elvont életellenességé fajulásának mozgáskeretébe indokoltan illeszthető mind Káin végletesen

magányos, tagadáskövető, absztrakt-utópisztikus édenkeresése, mind Ábel paradox azonosulása a kisajátítva interiorizált hatalomtörvénnyel, ami az ember-történet visszavonhatatlan megszakadásához, az egyedül maradás véglegességéhez vezetne. Ehhez a paradox viselkedésmóddhoz tartozik hozzá a szerző által „nyelvi (ön)manipulációnak” nevezett taktikázás, amellyel Ábel úgy akar eleget tenni az Arabella elpusztítását követelő feltételezett hatalmi parancsnak, hogy közben e számára legkedvesebb személy — a női társ — megőrzését is lehetővé tegye. Ami összeegyeztethetetlen, annak a feloldása csak önbecsapással, hazugsággal, ál-magyarázatokkal kísérelhető meg. De ugyancsak ehhez a tudati kavargáshoz, bonyodalmassághoz kapcsolódik — s egyébként szintén az individualizáció előrehaladásának a jelentőségét igazolva — az a motívum, amely per definitionem individuális adottság (vagy fejlemény), a véges individuum ontológiai státusához köthető gyökeres egzisztenciális meghatározottság: a szerelmi féltékenység mozgatórugója, ösztönzése. Talán több elemzést kívánna szerintem, hogy pontosan milyen szerepet játszik ez, s hogyan és milyen mértékben alakítja mindkét testvér érzelmi változásait. Például Ábel egyszerű féltékenysége, sőt bosszúálló készítése miképpen befolyásolja végső cselekedetét: hogy mégis hozzákezd Arabella feláldozásához — holott fokozódó haragja és sértettsége esetleg éppen ekkor szolgáltatathatna valódi és őszinte érveket arra, hogy mégsem kell Arabellát elveszejtenie: mert már csakugyan nem olyan becses számára.

Értékesek a tanulmánynak a sütői „mítoszátköltés” mitológiai, mítoszkritikai hátterére vonatkozó (például apokrif héber mítosztöredékekre is kiterjedő) kutatásai is. Kérdésként merülhet fel mindazonáltal, hogy a parafrázelt drámai „mitémák” miképpen kapcsolódhatnak — a bűnisméltlódás mitológemájának szervességéből kinőve — egy tágabb filozófiai gondolkörben az olyan metafizikai konstrukciókhoz, amelyek például a ciklikusság, az „örök visszatérés” mítikus-szagrális üzeneteit elevenítik meg (Nietzsche, Eliade stb.), vagy az eredendő, illetve az „eláradó”, az „áteredő” bűn egyetemes erkölcsi léttanát körvonalazzák. (Ez utóbbi problémakörhöz csak a legfrissebb irodalomból ajánlanám a következőket: Tengelyi László: *A bűn mint sorseseemény*, Bp., 1992, Tallár Ferenc: *A bűn és a szabadság mítoszáról*, Protestáns Szemle, 1996/3., 169-189. Különösképpen pedig a kinyilatkoztatás eszméjéről, a bűnbeesésről, az Ádám-mítoszlól és a történelem eszkatológiai víziójáról értekező Paul Ricoeur ide vonatkozó munkáit javasolnám mérlegelésre; bennük például a megjelenő történetiség bűn-aspektusának, az Ádám-mítosznak az olyan jelentésértelmezését, mely szerint: „már az a tény, hogy az ember létezik, az a gonosz. A gonosz eredete egybeesik az antropogóniával.”)

A drámatrilógia eszmei tengelyében álló komplementer kétpólusosság — a lázadó tagadás és a kizárólagos engedelmesség életidegenségének az életfolytatás, az elsődleges és integrális vitális érték felől történő összevonása és átlényegítése —, mint alapkérdés, *A szuzai menyegzőben* azonban már egy másfajta (a rejtett azonosságok helyetti autonóm különbözőségeket érintő) problematikává vált át. A szerző gondosan különíti el eszerint ezt a darabot az előzőektől, s megalapozottan vitatja a „tetralógia” elnevezés helyességét. Hasonlóképpen jár el a sütői világszemlélet alapvonásainak a vázolásakor, e világkép egészének a jellemzősekor is. Az író prózai munkáiból kiválasztott alapvető sorsjelképek, lírai önszemléleti sorsmetaforák elemzésekor érzékenyen mutat rá adottság és reflexió,

azonosulás és elkülönöződés széles jelentéstávlataira, s ezzel voltaképpen arra is (még ha nem részletezi is ezt), hogy a kritikai reflexió révén hogyan tudja meghaladni Sütő a tulajdonképpeni (és a nála is élénken ható) transzszilvanizmus szenvedésmitizáló erkölcsstanát. Magam azonban kissé elnagyoltnak érzem az „adottság” vagy „adottságőrzés” kifejezések (terminus technicusok) az egész életműre (természetesen a drámák világára is) kiterjesztett használatát, amennyiben az nem törekszik a tradicionális közösségi-mítoszteremtő népi kultúra vagy szerves közösségiség átörökíthetőségének, egy anorganikus hatalmi szerkezet megmerevedésének az éles elhatárolására. A mindkettőre vonatkoztatott „adottság”-kategória alkalmazása elbizonytalanítja például az *Anyám könnyű álmot ígér* „múltorientált adottságőrzésének” és a kolhaasi „adottságőrző magatartásformának” a döntő referenciális jelentéskülönbségeit. A közösségi kulturális hagyományrendszernek nemcsak a túlhaladása, hanem a felfogása is lehet a létintegritás feltétele; hiszen nem egyes tartalmi mozzanatokról vagy kötelességelemekről van szó, hanem a reflektált önazonosság szellemi műveletéről, az értelmessé racionalizált múlt- és értéktudat gondolkodásszerkezeti állandóságáról. A szellemivé emelt hagyományt elsajátító mentalitás, a retrospekció, az emlékezés, a megmaradásvágy maga is spiritualizált beállítódás, s az életfolyamatosság értékharmonizációja — adottság és szabadságelv, valóság és valóságmeghaladás kényes szempont-egyensúlyoztatása — talán éppen ebben a szférában érvényesülhet vagy képzelhető el.

Mindez természetesen hangsúlyozottan az autentikus érték hagyományra vonatkozik; az az inautentikus valóság azonban, amely kétségessé teszi ennek folytonosságát, természet- és értékellenes állapotot hoz létre: olyat, amelyben a pusztta lét elérendő céllá kényszerül válni. Igaz az, hogy ez a helyzet maga a nyomorúság — s ez nem szépülhet eszményivé; de a tény tény marad: az élet alapfeltétele ilyenkor mint értéktudat vagy célképzet töltheti be az értelem világát. Ez tagadhatatlanul szomorú, fájdalmas csökevényesség; s éppen ez testesíti meg a sok évszázados kelet- és közép-európai kisépít (beleértve a magyar) sors tragikus paradoxonát: az értékhiányos, értéknélküli, minőségellenes és reflektálatlan lét, illetve a tudatszerűvé vált morális létezés, a valóságos létté válni képtelen erkölcsi tudat végzetes széthasadtságát. És Sütő Andrásnál a bíráló, a reflexív értéktudat perlekedő fő szólama úgy hangzik az értékzsugorító létrontás fenyegető veszélye ellen, hogy a veszteséggel szembesülő-szembeszegülő kollektív identitásnak, a közösségi megmaradás evidenciájának és értékalapjának a védelmezése, abszolút igényként való tételezése: a minimum teljesülését célzó küzdelem nem homályosítja el a redukálhatatlan, korlátozhatatlan teljesség-tudat maximum-horizontját és szabadságigézetét.

(1997)

Helytörténet

Balázs Árpád Orbán Balázs szülőföldjén (I.)

A megyeház építése

Nem volt csendes akkor sem a közélet, amikor eltervezték az új megyeház megépítését az anyaváros központjába. Ahogy általában lenni szokott, az új megyeház megépítésének nemcsak hívei, hanem ellenzői is voltak. A díszes megyeház alapkövetelési ünnepélye 1895. szeptember 7-én, szombaton volt, szép számú érdeklődő kíséretében.

Ugron János alispán, aki máshol tervezte felépíteni a megyeházát, a főispán hiányában rövid beszédet mondott, majd a szokásos három kalapácsütéssel engedélyt adott a munkálatok elkezdésére. Jelen voltak: Török Albert nyug. főispán, Tibád Antal orsz. képviselő, Jung-Cseke Lajos apátplébános, Ugron István, a megyei és városi tisztikar és a tanári testület stb. stb. Mikó Árpád főispán pár nappal azelőtt Budapestre utazott, így az ünnepélyen nem vehetett részt. Idő-kapszulát is készítettek bádogból, benne a *Székely-Udvarhely* helyi lap egy példányát helyezték el, a forgalomban levő pénzekből egyet-egyet, sőt még Kossuth bankók is kerültek bele. Az alispán ekkor a következőket mondta: „Legyen ez a

palota örök időken át tanújele annak, hogy Udvarhely vármegye tudott és tud áldozatokat hozni a közügyért. Legyen tanújele annak, hogy Udvarhelyvármegye még halálraítéltetése után, utolsó napjaiban is híven szolgálta a hazát; legyen tanújele annak, hogy a megye mindvégig becsületes támasza maradt a haldokló megyei rendszernek s legyen tanújele Udvarhelyvármegye lakossága hazafiságának, honszeretetének és áldozatkészségének. A haza, Udvarhelyvármegye és Udvarhely város felvirágzására!” A zárkövet tehát befalazták s ezzel a szép ünnepségnek vége volt, a közönség az alispán éltetésével eloszlott. Az építkezés kezdetével a gondok is megsokasodtak. Sokan sajnálták a régi megyeházat, nehezen tudtak megválni tőle. Már a kezdetek kezdetén zavarta az embereket, hogy az utcákon kő- és téglapiramisok emelkedtek, a járókelők sok port nyeltek az építkezés alatt. Mai szóhasználattal bedugult a központ, a közlekedés nehezen haladt. Egyesek azt vitatták, hogy „beékelik egy szűk katlanba, holott a fapiacon, miként az alispán tervezte, nagyszerű helyen lett volna. Bontották a régi megyeházat, de a céhépileteket is, egy szép tér érdekében.

Miközben épültek a vadonatúj falak, a Szentimre utca lakói arra panaszkodtak, hogy a megyeház építésénél dolgozó munkások számára a kettős kútnak vizét napjában többször hordónként hordva, annyira kimerítik, hogy az utcai lakók házi szükségletére csupán zavaros, moslékhoz hasonlító víz jut. Ezt még tetézte, hogy az épülő megyeházán két dolgozó suhanc addig tréfálgozott egymással, hogy az egyik megharagudva a másikra kést rántott elő és térden felül combon szúrta. A sebesültet kórházba vitték, a késelőt elzárták. Egy kis politikai csetepaté következtében Mikó Árpád főispán helyébe gróf Haller János érkezett, akinek a beiktatását a főreáliskola tornatermében tartották, mivel az új megyeház még nem készült el. A távozó főispán beírta azzal, hogy az arcképét megfestették a megyeház ülésterme számára. Mihelyt kész volt az épület, elsőnek a főszolgabíróság költözött bele. A bútortatot Budapestről szállították. Az új megyeház elé aszfalt gyalogjárót készítettek.

Udvarhelyszék főkirálybírója, majd Udvarhely megye főispánja, vargyasi Daniel Gábor báró, aki kezdeményezte az új épület megépítését, miután nyugdíjba vonult, összegyűjtötte korabeli feljegyzéseit, ahol őszintén, minden kérés nélkül véleményt mond a korabeli közérdekű történésekről. Naplója érdekes olvasmány mindazoknak, akik szeretik a történelmet. Többek között, azt is meg tudjuk, hogy a nyugdíjas napjait töltő előljáró egyáltalán nem volt elragadtatva a Sztehlo Ottó tervezte új vármegyei épülettől. Köztudott, hogy az 1897-es esztendőnek legünnepelesebb eseménye az újonnan felépült vármegyeiháza felavatási ünnepe és a millenáris emlékoszlop leleplezése volt, amelyre 1897. június 26-án került sor. Ezt írja: „Az én időmbe az elnökletem alatti építettő bizottság csak annyira haladott, hogy a tervekre pályázatot nyitott, de sem a terveket nem vizsgálta meg, sem az építésbe nem folyt belé. Legalább én semmit se tudok az egész építésről, semmiféle részem nem volt benne. Tehát ok nélkül vés-ték oda a nevemet. Nem illet engem dicsőség, sem gáncs a folyosókból és a helytelen beosztásból álló épületért. Én még, midőn a „túrópénz”-zel rendelkezünk, a szomszéd telket Pálfy Ferencről, abból 7 ezer forintot meg akartam venni, de Török Albert rossz akaratán ezen tervem is megghiúsult”. Tehát, akkor sem volt politika „fúrások” nélkül. Keserű szájjal mondja a megyeházáról és az emlékoszlopról: „mind kettőt megnézve idétlennek találtam”. Arról már nincs feljegyzés, hogy ő milyent szeretett volna, így ezt nem is fogja az utókor megtudni.

Garázs és templom

Székelyudvarhelyen sokan megcsodálják az egykori vármegyeháza Szent István termét, a tulajdonképpeni dísztermet. Szép, azt mondják, egy kicsit hasonlít a budapestire. Ha a kettőt összevetjük, tényleg van némi igazság az állításban, de azért nyugodt szívvel megegyezhetünk abban, hogy ez utóbbi egy kicsit cifrább.

Az udvarhelyi Szent István-terem arányaiban, méreteiben tökéletesen megfelel az udvarhelyieknek, akik méltán büszkék is rá. Ahogy megyünk hátrafelé a városháza zárt udvarán, öt boltíves ajtó fogadja a vendégeket. A boltívek fölött a széki címerek évtizedeken keresztül le voltak meszelve. Néhány éve újra láthatók.

A bal oldali szélső ajtóhoz a mozgáskorlátozottak számára készült széles feljáró vezet, amelyet még az ötvenes években készítettek. Rászorulók rendszeresen használják, a „sima” látogatók ritkán, hiszen a hely főleg ünnepek és polgári esküvők alkalmával van tele néppel. Ennél sokkal gyakrabban vették igénybe az ötvenes-hatvanas években, amikor naponta felgördült rajta az első titkár Volga márkájú személygépkocsija. Itt zajlottak a pártgyűlések, az ideológiai eligazítások. Nyilvánvaló, hogy akkor az idők szellemének megfelelő, vörös drapériákkal, csillagos, sarlós, kalapácsos szimbólumokkal díszített állapotban vegetált, amely arra is alkalmas volt, hogy eltakarja a Millenniumra elkészült (de ténylegesen csak 1897-ben átadott) épület szépségeit.

Más idők jártak, a fekete gépkocsi volt akkoriban az elvtársak szeme-fénye... A feljáró a millenniumi díszterem szomszédságában egyébként nem a mozgásukban korlátozottak segítésére, hanem pártutasításra készült, inkább ideológiai megfontolásból, hogy télen se fázzon meg a párttitkár Volgája.

Itt „garázsolt” a fő-fő elvtárs, miután visszaérkezett a rajoni terepszemlérlől. Kényelmesen behajtott gépkocsijával a belső udvarra, s innen, a feljáró segítség-

gével a díszterem melletti fűtött garázsban kötött ki. Elvtársi idők voltak, dukált ez neki, akkoriban nem zavarta még a műemlékvédelmi felügyelőséget sem az ilyesmi, hiszen minden a párt alárendeltségébe tartozott. Az olajos garázs évtizedeken át működött, csak a kilencvenes években számolták fel, és lett belőle ruhatár. A Szent István díszterem maga sem úszta meg szárazon az impériumváltásokat. A harmincas években például, amikor dr. Réti Imre (a papból lett renegát) volt a polgármester, a díszteremben román istentiszteleteket is tartottak a megszállók. A mai esketőteremben gyakran volt festészeti kiállítás. De az első román időben a prefektusnak ugyancsak az épületben volt a szolgálati lakása, a második emeleten. Valamikor nyomda is volt itt, a Minerva. Sok mindent látott és hallott az öreg épület 1896 óta, milyen jó lenne, ha néha megszólalna.

Egy márványtábla története

Székelyudvarhely egyik büszkesége a Városháza. Az egykori Vármegyeháza a főtér északkeleti részén épült 1895–1896 között eklektikus stílusban Stehlo Ottó építész tervei szerint, a kivitelezést Ferenczi Endre főmérnök irányította.

Ma, elmondhatjuk bátran, ez az épület a város egyik szimbóluma. Ahogy belépünk a belső udvarra, mindjárt az őrszoba (kapusszoba) mellett jobbra egy szép márványtáblát találunk a falon. Mint minden látható helyre kihelyezett emléktábla, ez is azt a célt szolgálja, hogy általa üzenjenek az utókor-nak, hadd tudják a késői leszármazottak, hogy kik jártak-keltek, éltek-haltak e dombok között, s mivel foglalkoztak köz- és vasárnapokon. Azt hinné az ember első látásra, hogy az mindig is ott volt, s a történelem viharait könnyedén átvé-

szelte. Ez nem ilyen egyszerű! Ennek a márványtáblának is megvan a maga sajátos története.

Bizonyára az átadás idején, már 1897. június 26-án, mert ekkor volt a hivatalos átadás — bár az épületet a Millennium évében használni kezdték — ott díszlegett valahol az épület belső vagy külső falán. Aztán egyszer csak eltűnt, a márványtáblának évtizedekre nyoma veszett.

Az 1989-es decemberi események idején — épp vasárnap volt — egyszer csak megcsörren nálunk a telefon a konyhában; a feleségem veszi fel, s mondja, hogy engem keresnek, majd át is adja mindjárt a kagylót.

Egy férfi mutatkozott be — sajnos a nevére nem emlékszem —, s közli, hogy a néptanács pincéjében kialakított fűtőházban, a nagykazán háta mögött, zsírpapírba csomagolva ott van egy márványtábla. Mondta, hogy eddig ők titokban őrizték, s most már ránk bízsa... Azonnal felhívtam Kolumbán Gábort, az átmeneti hatalom helyi vezetőjét, a Nemzetmentési Front akkori elnökét, és közöltem vele a jó hírt. Valóban ott volt a tábla, csak azt kellett eldönteni, hogy mi legyen vele.

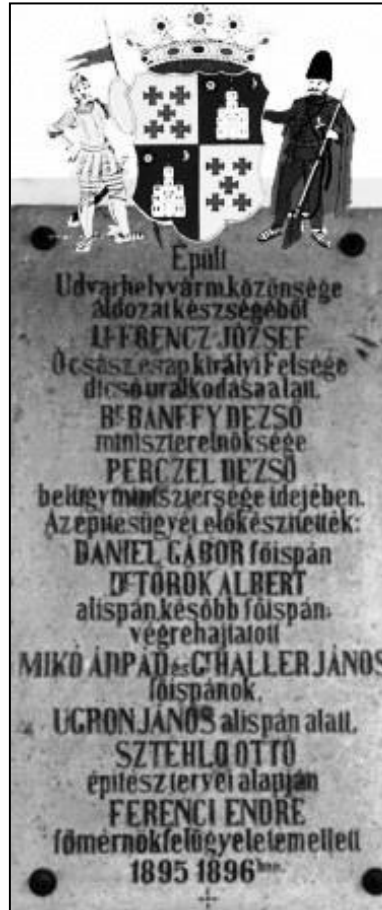
A döntés eredménye: a falon látható.

A Matricagyár munkásai legyártották a felfogató négy díszcsavart, és minden ceremónia nélkül a márványtábla visszakerült az őt megillető helyére. Közben eltelt huszonhat év, egy kisé megkésve, de minden elismerésem a kazánfűtőké, akik vigyáztak a történelmi ereklyére. Gondoltam, elmondom, hogy ne vigyem magammal ezt a titkot.

Hol vannak a katonák?

Kiderült, hiányzik két darabont és a címer a vármegyeháza építését megörökítő márvány emléktábláról, eredetileg nem így nézett ki, mint amilyennek látjuk ma, a városháza falán. Ez a szomorú valóság számomra is a napokban tisztázódott. Sok értékes emléktárgynak az impériumváltozást követően pecsételődött meg a sorsa. Bizonyára a Kő- és agyagipari szakiskolában készült Hargita Nándor igazgató irányítása mellett a címer és a két székely darabont. Jelenleg a

megcsonkított márványtábla a főbejárati kaput követően a jobb oldali emeleti feljárónál van elhelyezve. Hosszú évtizedekig a városháza kazánműhelyében várta sorsa jobbra fordulását, mivel 1923-ban az akkori hatalom elrendelte a levételét és a levéltárban helyezték el. Ez akkor derült ki, mikor 1924-ben Szabó Gábor alprefektustól dr. Mezei Ödön a vármegyeház falába beillesztett, régi emléktábla legutóbb történt eltávolítása miatt érdeklődött, amivel szerinte kegyeltsértést követtek el, lévén a tábla a megyeház építését megörökítő, kedves és ártalmatlan történelmi emlék. Az alprefektus szerint a tábla, mint emlék, épiségben a levéltárban volt elhelyezve, különben ez ügyben a prefectus adhatott bővebb felvilágosítást. No, de nem adott, mert nem volt kedve, a táblaügy leke-

rült napirendről. Két évet lépünk hátra, alig került a város román kézre, a *Székely Közélet* helyi napilap 1921. június 26-i számában azt írja: „Megrongálták a vármegyeházán levő emléktáblát. A főlépcsőn járónak szemébe szokott tűnni a vármegyeház épületében levő — az építés adatait feltüntető emléktábla, melynek tetejét a vármegye címere díszíti. E dombormú-szerű címer, két szélső címertartó székely alakját ma délelőtt valaki megcsonkította, az alakoknak letörték a lábait.” A lap munkatársa ez ügyben felkereste a felfüggesztett alispánt helyettesítő, Biró Dénes főjegyzőt, aki bár tudott a dologról, úgy látszik, többet nem szabadott mondjon. Állítólag nyomoztak, de a tettes nem került elő. Ezen nem kell csodálkozni, mert a márványtábla rövidesen bekerül a levéltárba, majd ismeretlen udvarhelyi jó szándékú tisztviselők jóvoltából a pincében találnak menedéket neki. Bátran ki lehet mondani, hogy a tábla megcsonkítása előre kitervelt volt és minden, ami ezután következett. A Kolozsváron megjelenő *Magyar Nép* képes hetilapban (1929) bukkantam a történet folytatására, ahol a következőket írja: „Most közölte a hivatalos lap Udvarhely megye új címerének leírását. Az új rendelet megváltoztatta a régi címert és — sajnos — a székelységre legjellemzőbb részeit eltüntette. Elmaradt a címer tetejéről a korona és címerpajzs mellől a két székely vitéz.” Így talán érthető, hogy miért a két katona megcsonkításával kezdődött a márványtábla kálváriája. A mostan látható tábla 1989 decemberében került elő a polgármesteri hivatal pincéjéből, ahol évtizedeken keresztül a fűtőkazán mögött rejtegették a kazánfűtők. Hasonló sors jutott a városháza homlokzatán lévő címernek is, először a két darabontot távolították el a koronával, majd a címert is levetette a kommunista városvezetés 1945 után.

Makarov, a szovjet helytartó

Rövid ideig — formálisan is — szovjet katonai vezetés tartott rendet a székelyföldi városokban a második világháború végén, így Székelyudvarhelyen is. A románok második világháborúból való kiugrása után a szovjet és a román hadsereg fokozatosan kiszorította a német—magyar csapatokat a Székelyföld területéről.

1944. szeptember második felében, illetőleg októberében, miután a félkatonai Maniu-gárdák vérengzésekkel egybekötött fosztogatásokkal lehetetlenítették el az életet, az első demokratikus választásokig a szovjet hadsereg saját hatáskörbe vonta a megszállt területek közigazgatását.

Ebben az időszakban — az 1944 októbere és 1945 márciusa közötti fél esztendőben — szovjet parancsnoka volt Székelyudvarhelynek, egy bizonyos Makarov alezredes, aki a rendfenntartás mellett ez idő alatt mindennemű adminisztrációs feladatot is ellátott. Makarovról két történetet is hallottam, egyik vidám, a másik szomorú. Mindkettő ebben az átmeneti időben történt. Az udvarhelyi színjátszók a János vitézt vitték színre, amelynek egyik jelenetben huszárok jönnek be a színre a magyar zászlóval. Ehhez azonban engedély kellett Makarov elvtárstól.

Fel is ment a küldöttség a városházára engedélyt kérni a szovjet helytartótól. Egy oroszul tudó tolmács — vélhetően idősebb ember, aki az első világháborút követően orosz fogságban tölthetett hosszabb időt, ahol önhibáján kívül sajátít-

hatta el a nyelvet — előadta a színjátszók óhaját. Makarov végigpásztázta szemével az előtte sorakozó műkedvelő színészeket, kedvesen bólogatott, majd a tintatartóba mártotta pennáját. Egy mozdulattal kihúzta a kérésen szereplő római egyest, és odaírta, hogy 'dvá', vagyis kettő. Ily módon két magyar nemzeti

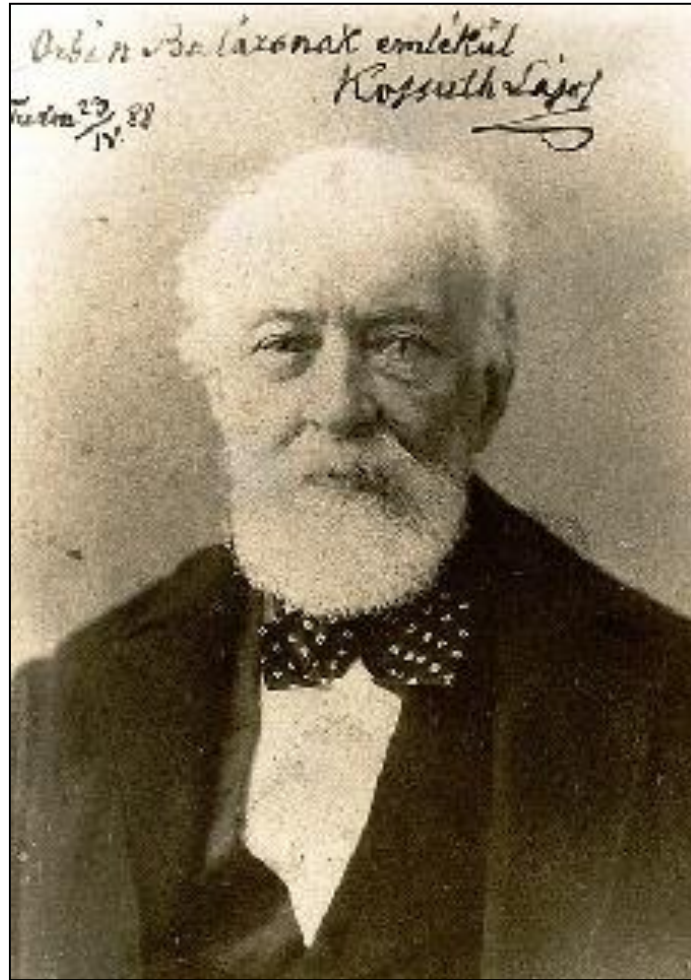

zászlóval vonulhattak be a huszárok a színpadra. A másik történet szomorúbb. Szombatfalván, az Ugron-kúriával szemben lévő telken található az 1944 őszén a város környékén meghalt szovjet katonák síremlékei. Udvarhelyen nem voltak harcok, azt mesélik, egymást is lövöldözték. Korábban őket a központi parkban temették el. Az orosz katonák a városba érkezve azt hitték, nekik itt mindent szabad. Egyre-másra fogdosták össze a lányokat, asszonyokat az utcán, és csúfot úztek belőlük. Az a szóbeszéd járja, hogy Makarov megelégtelte a katonák garázdálkodását, és maga ítélkezett a bűnösök felett, a statáriális állapotban állítólág saját fegyverével lőtte le az erőszakoskodókat.

Kossuth Lajos szellemében

A nagy reformkori politikus, lánglelkű forradalmár és bujdosó népszerűsége nem mai keletű Székelyföldön és a székely anyavárosban. Már 1848-ban arról tudósít a *Kossuth Hírlap*, hogy tömegesen áll be az udvarhelyszéki legénység Kossuth-lovasnak. Ha hinni lehet a történetnek, s miért ne lehetne, Udvarhelyen 300 jelentkezőt vártak a seregbe, ám az akkori kapitányuk, Pálfi Ferenc uram azt jelenté, hogy már ezernél tartanak.

A Szejkefürdőn, mely a 19. második felében báró Orbán Balázs tulajdona volt, 1883-ban Kossuth Lajos nagy hazánkfia neve napján, a függetlenségi párt tagjai hangos bankettet szerveztek, mely végül tánccal és látványos tűzijátékkal zárult.

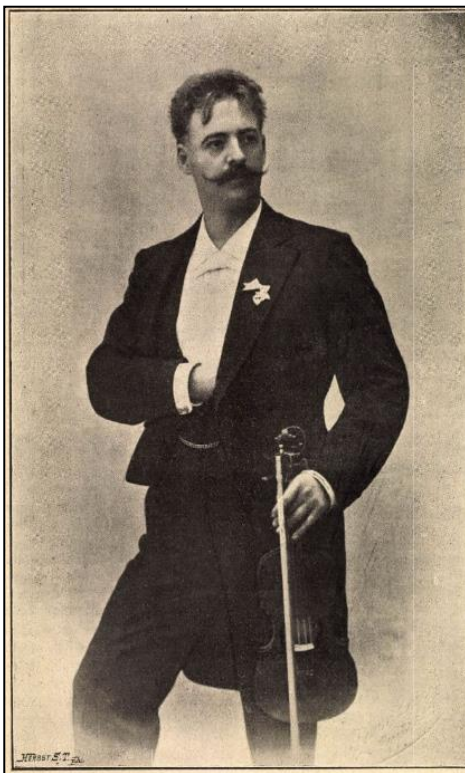

Kevesen tudják azt is, hogy Székelyudvarhely díszpolgárai közé tartozik a magyar szabadságharc szellemi vezére, akit 1886-ban választott fiává a város. A Budapesten megjelenő *Fővárosi Lapok* szépirodalmi és társadalmi közlöny 1886 decemberében egymondatos hírben tájékoztat a városatyák döntéséről: „Székely-Udvarhely városa legutóbbi közgyűlésén Kossuth Lajost egyhangúlag díszpolgárrá választották”. A színes és szép kivitelű díszpolgári oklevél elkészítésére Fankovich Gyula főreáliskolai tanárt kérték fel. Az oklevélről nem maradt fenn fénykép, de leírásból tudjuk, miként nézett ki: „A kalligrafikus írású szöveget dús renaissance-stilű keret foglalja be. Felül címerek, angyalok s egy láncából felszabadult jobbágy láthatók, alul a város panorámája tűnik fel kékes reggeli ködben. A képnek keretét a vidék egyik speciális növénye, a páfrány képezi.”

Kossuth születésnapja jó alkalom volt mindig a nemzet nagy fiáról megemlékezni, így volt ez 1892-ben is, amikor dr. Vajda Emil, főreáliskola tanár a Kossuthról szóló érdekes könyv szerzője mondott beszédet. Bankett volt és kivilágítás, adják hírül a korabeli lapok. Nemsokára a millenniumi ünnepeket megelőzően a város egyik fő utcáját — a Botos utcát — már Kossuth Lajosról nevezik el. Hogy miként történt a keresztelő, egyelőre ismeretlen, tény, hogy 1895-ben már Kossuth utcaként emlegetik.

Az ismeretlen Vajda Emil

Mára a városi Kossuth-kultusz egyes részleteit is elfelejtették, nemhogy azon személyek munkálkodását, akik sokat tettek érte. Dr. Vajda Emil tanár is sokat tett akkoriban Kossuth népszerűsítése érdekében a Küküllő-menti városban.

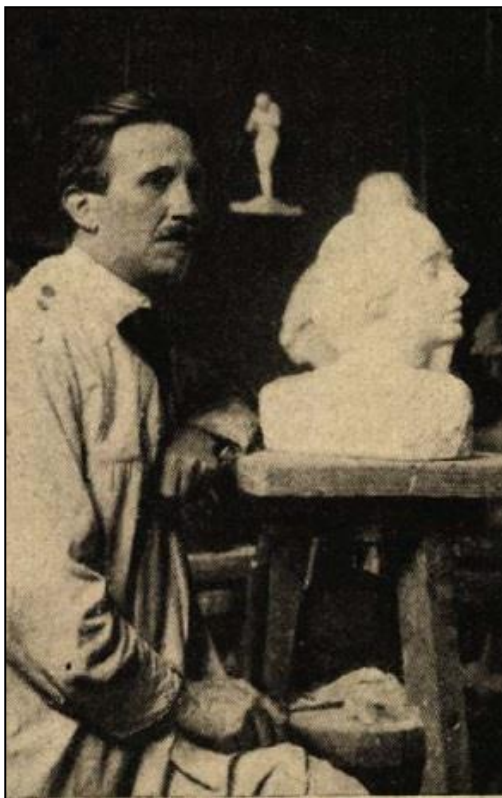
A kolozsvári születésű tanár 1880-ban nyert tanári oklevelet magyar és német nyelvből, valamint irodalomból és bölcsletről, de a kolozsvári zenekonzervatóriumban is sikeresen vizsgázott. A testgyakorlásban ugyancsak kitűnt. 1882-ben nevezték ki a székelyudvarhelyi kir. állami főreáliskolához helyettes, illetve 1884-ben rendes tanárrá, de jelentős szerepe volt az udvarhelyi zenekultúra fejlesztésében is. 1887 és 1897 között a Székely-dalegyelet szervezője és vezetője, részt vett dalosaival az 1902-es budapesti és az 1904-es fiumei dalárda-ünnepélyeken, s mindkét helyen a harmadik díjat szerezve meg és Budapesten

a Nemzeti Zenélde arany babérmagányját is elnyerte. A fiatal tanárember nagy híve volt Kossuth Lajosnak, és bőven kivette részét a Kossuth-ünnepségek megszervezésében. Mint a székelyudvarhelyi dalegyesület, karnagya nagy szerepe volt a hazafias dalok kiválasztásában és ezek népszerűsítésében. Mindemellett szerkesztője volt a *Székelyudvarhely* című lapnak, ahol tollával is erősítette a Kossuth iránti rokonszenvet. Budapesten 1892-ben jelent meg Kossuth Lajosról szóló könyve, mely a patrióta életrajzán kívül szemelvényeket is közöl ennek írásaiból és szónoklataiból, részletesen ismerteti hatását a politikában és az irodalomban, és ugyanakkor ügyes összeállításban mutatja be élete főbb dátumait.

A nyolcvan filléres könyvet csakhamar elkapkodják, ezért később többször is újranyomják. Az udvarhelyi tanár személyesen is meglátogatta 1889-ben az emigrációban élő politikust. Báró Orbán Balázs ajánlotta be a kormányzónak egy torinói kirándulás alkalmával, aki szívélyesen fogadta. Búcsúzásakor ezt mondta: „Székelyudvarhely város is megtisztelt a díszpolgári oklevéllel. Büszke vagyok reá, igen szép úgy kompozíciója, mint koncepciója. Vigye a székelyeknek legforróbb üdvözetemet. Székelyföld legerősebb védbástyája Magyarországnak, melyet úgy anyagilag, mint szellemileg támogatni s emelni, minden magyarnak legfőbb kötelessége”. Nagy életszándék volt látni Turinban Kossuthot, beszélni vele, akitől homlokcsókot is kaptam, írja később emlékezéseiben. A *Kossuth Lajos élet- és jellemrajz* című könyvének első díszpéldányát a nagy hazafi nővérének, Ruttkayné Kossuth Lujzának küldte el, aki nemsokára válaszlevelet is küldött az udvarhelyi tanárnak.

Négy év múlva újból olasz földön járt Vajda Emil, ezúttal dr. Ráczkövy orvos földijével és tiszteletüket tették Kossuthnál, akinek személyesen nyújtotta át az életéről szóló könyvet, mely a Franklin társulatnál jelent meg díszes kiadásban 48 képpel Az udvarhelyi tanárt a következő szavakkal fogadta az agg politikus: „Isten hozta! Gratulálok a székely dalegylet dicsőségének. Örvend a lelkem, hogy a székely fiúk az ország fővárosában diadalt arattak. Hiába, csak nem fajult még el a székely vér” — mondta a város díszpolgára. Mindjárt hozzátette, hogy olvassa a magyar sajtót, figyelni, mi történik az országban.

Nemcsak Vajda Emiltől kapott könyvet Kossuth, hanem Orbán Baláztól is, aki a *Székelyföld leírásának* első három kötetét 1870. október 29-én politikai hitvallásnak és ars poeticának egyaránt beillő levél kíséretében küldte meg a hazafiság nagy őrének, lelki barátjának. Az emigrációban élő Kossuth Lajost Orbán Balázs országgyűlési képviselő több alkalommal is meglátogatta, ahol beszélgetéseik közben Kossuth nagy szeretettel emlékezett meg azokról a városokról, ahol őt díszpolgárrá választották. 1888-ban közétett nyílt levelében tudatja a világgal, hogy 31 város „magához ölelt” és köztük említi Székelyudvarhelyt is.

1894 márciusában hosszabb betegeskedés után Kossuthot ledöntötte a lábáról az influenza, végleg ágyának esett. 1894. március 20-án, este tizenegy óra előtt öt perccel meghalt. A nemzet nagy fiának holttestét Budapestre hozták, majd a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra.

Székelyudvarhelyen a temetés napján gyászsistentisztelet volt a református templomban. Ott volt a vármegyei tisztikar Ugron János alispán vezetésével, a városi tanács, az árvaszéki tagok és az ipartestületek. Az istentisztelet imával kezdődött, amelyet Németh Sándor segédlelkész mondott. Utána Redó Ferenc lelkész beszélt. Végül a dalegylet Kozák Márton karmester alkalmi gyászdalát énekelte.

Terv maradt a Kossuth-szobor

A város méltó emléket akart állítani, ennek érdekében Székelyudvarhely képviselőtestülete 1914-ben Gotthárd János polgármester elnökletével bizottságot küldött ki Budapestre a Kossuth-szobor ügyének előkészítésére. A bizottság kiküldését szükségessé tette a székelyudvarhelyi születésű Rápolti Lajos szobrászművésznek azon önzetlen, szülőföldje iránt érzett szeretetéből jött ajánlata, hogy a Kossuth szobrot hajlandó ingyen megmintázni, ércebe önteni, csupán az anyagi értékét fizesse meg a város.

A kezdeményezés valahol elakadt. Háborús időszak és impériumváltás közeledett. Sok lelkesedés, megannyi hazafias gondolat és cselekedet eredménye veszett oda a letűnt világgal, ám mindennek helye lenne jelenleg is, ha a jövőnek szóló érvénnyel lennének képesek felmutatni a múltat, s azokat, akik a köz javát előttünk kívánták szolgálni.

Főutcánk

Minden településnek van főutcája és általában a belváros legjelentősebb utcáját szokták így nevezni. Székelyudvarhelyen sincs másképp. A főutcánkat elődeink Kossuth Lajosról nevezték el, előtte a Botos utca nevet viselte. Sokan próbálkoztak a megfejtésével, de máig tisztázatlan, miért kapta ezt a nevet. Az ezerhatszáz éves okleveleiben már szerepel az utca neve. Tibád Levente hely-

név- és helytörténetkutató szerint, bár nem tartja valószínűnek, nem teljességgel lehetetlen az sem, hogy a határrész és az utca nevének megalkotására egyaránt a Botos személynevet használták föl: a területet Botos nevű tulajdonosáról, az utcát pedig egy benne lakó Botos nevű egyénről nevezték el. Tamási Áron nagy írónk *Szülföldem* című önéletrajzi írásában a következőket írja: „Megindulok hát s először a főutcán megyek végig, amit Kossuth utcának hívtak régen s Botos utcának még régebben. Most, igaz, nem tudom, hogy mi a neve”. Van igazság ebben, mert volt még Bulevardul Regele Ferdinand a két világháború között, majd a szocializmus éveiben Bulevardul 1 Mai—Május elseje sugárútnak elnevezve, de az udvarhelyi polgár mindvégig Kossuth utcaként emlegeti. 1894-ben, amikor meghalt a város díszpolgára, az anyaváros gyászt öltött Kossuth halála alkalmából. A házakon gyászlobogók lengtek, hirdették a megmérhetetlen veszteséget. Intézetek, egyletek, hivatalok is kitették a gyászlobogókat. Ugron János alispán rendkívüli ülést hívott össze, ahol a következő határozatok születtek:

1. A megye és város küldöttségileg képviseltesse magát a temetésen.
 2. Részvétiratot intéz az elhunyt családjához.
 3. A megye és város díszes koszorút helyez a ravatalra.
 4. A Bothos-utcát Kossuth-utcának nevezi el.
 5. A különböző felekezetek hatóságai megkerestessenek, hogy a megye minden községében gyászsíteni tisztelet tartassák a temetés napján.
 6. A temetés napján a kereskedések zárva lesznek.
 7. Az elhalálozás napjától számítva három hétig minden mulatság szünetel.
- A küldöttség tagjai sorában az eddigi megállapodások szerint a következők vannak: Dr. Török Albert ny. főispán, Ugron János alispán, Szentkirályi A., Dr., Vajda Emil, Szabó Albert, Jakab Gyula, Kassay F. Ignác, Dr. Ráczkövy Sámuel.

Az 1990-es változásokat követően a főutca újra visszakapta a „Kossuth Lajos nevet” és büszkén viseli a nagy hazafi nevét és szellemét.

Látogatóban Ugron Gábor uramnál

Lapozom a régi újságokat. Szeretek egy-egy kicsit sétálni az időben. Most éppen az Ugronok érdekelnek. Mivel szombatfalvivá lettem, illik tudni, hogy kik voltak az egykori szomszédok. Egy biztos, az Ugron nevet a székely krónika már a rabonbánok korában említi. Az én hősöm képviselő volt és híres ember. Ha élne az idősebb Ugron Gábor — milyen kár, hogy nem ismerhettem —, igazi címlaphős lehetne. Ahogy olvasom írásait, illetve a róla szóló beszámolókat, mindjárt gyanítom, hogy kemény fából faraghatták. Ha meg kellene őt választanom, minden bizonnyal rá szavaznék, ez nem vitás!

Azt mondják, a székely gőzös első talpfáit is a saját erdejéből vágatta ki, annyira lelkes vasútpártoló volt, s nem véletlenül kapaszkodott fel az első mozdonyra az érkezést megörökítő fényképen. A székely virtus sem hiányzott belőle.

Azt írja *Az Újság* 1883-ban, hogy Ugron Gábor országgyűlési képviselő és Dániel Elek szombaton (?) reggel a székelyudvarhelyi határban, súlyos feltételekkel pisztolypárbajt vívtak, mely Ugron megsebesülésével végződött. Dániel golyója karját fúrta keresztül; a seb mindazonáltal nem veszélyes. A párbajra Ugronnak egy hírlapi nyilatkozata adott okot, melyben Dániel egy kijelentését rágalomnak nyilvánította. A párbaj okául a kolozsváron megjelenő *Erdélyi Híradó* egyik székelyudvarhelyi levele szolgált, melyet Dániel Elek küldött a neve-

zett lapnak. A levélben a legutóbbi megyei közgyűlés volt leírva, s abban többek közt Simon Gyula erdőmester jelentése alapján az is, hogy az udvarhelyi járás főszolgabírójánál az állami erdészeti hivatal több ezer erdei kihágást jelentett be, de a főszolgabíró semmit sem tett a kihágást elkövető székelyek ellen. „Ezen

a lanyha eljáráson — így szól az inkriminált tudósítás — az illetők vérszemet kapva, az erdőlopás már annyira elharapódzott, hogy Oroszhegy közbirtokossági erdejéből a helybeli hetivásárookra százezerekre menő lopott fából készült zsindelyt szállítanak be hetenként. Közelebről az erdőőr ez erdészeti hivatalból csendőrök kiküldését kérte, kik azonnal mozgósítva lettek, de ezen időközben — reggel 6 órától délelőtt 10 óráig — e lopott fából készített és az erdőőr által lefoglalni akart, több százezer zsindelyt az illetők beszállították, illetőleg a csendőrök kirendelését megsejtve, útközben Kadicsfalván véletlenül éppen a főispán csűrébe rakták le és zárták el, hogy a csendőrök által lefoglalható ne legyen, miről a csendőrök azonnal jelentést is tettek.“

Ezzel szemben Ugron Gábor országgyűlési képviselő az *Erdélyi Híradó*-nak a következő távirati nyilatkozatot küldötte: „Kadicsfalván Török főispán épületét haszonbérbe én bírom, gépészem lakja, a zsindelyt oda erdőgazdaságom vásárolta a hetivásár napján és raktározta el. Minden ellenkező állítás rágalom.” Miután a tudósítást Dániel Elek írta, Ugront provokálta, s így történt meg a párbaj. Vajon ki lehetett ez a számomra ismeretlen Dániel?

Utánanézttem, és hamar kiderült, hogy Dániel Gábor országgyűlési képviselő testvéröccse, aki a kétszeri golyóváltással történt pisztolypárbajban Ugronnak jobb felkarját lőtte keresztül, míg ő maga sértetlen maradt.

„A párbaj föltételei voltak: kétszeri golyóváltás 25 lépésről 5-5 lépés avanszszal. Ugron Gábor lőtt először, de pisztolya csütörtököt mondott, mire Dániel Elek lőtt, és golyója Ugron jobb felső karjának izmain hatolt át, a nélkül, hogy csontot talált volna. Ugron Gábor állapota teljesen jó, este már künn járt az utcán és ma (?) délután elutazott Székelyudvarhelyről Budapestre.”

„Kolosváron, átutazóban még kikacsintott a hálókocsiból, felkötött jobb karal is azt üzenté, „hogy hazájának ügye mellett köteles megvédeni a saját becsületét is. A gondviselés, mely őt már annyiszor megmentette, ezúttal is csodálatosan megtartotta, a miben útmutatást lát arra, hogy ezután is szolgálja hazáját és védje becsületét.”

„Ugron kijelentette, hogy jól érzi magát, bár sebét jelentékenynek tartja. A párbajozó felek tegnap (?) már a fővárosba érkeztek” — olvasható a tudósításban.

Egyszer Fenyéden is rálöttek

Nem ez volt az utolsó revolveres afférja, néhány évvel később, pontosabban 1904. október 18-án, egy keddi napon történt, hogy az országgyűlési képviselő a Fenyéd községben, édesanyja, özvegy Ugron Lázárné birtokán, törökbúza szedése közben rendreutasította Demeter Zakariás béresbírót. A béres visszafeleselt és megtagadta az engedelmisséget, amiért aztán Ugron arcul ütötte. Demeter Zakariás ekkor fejszét ragadott, s azzal támadt rá Ugron Gáborra, akinek eltörte a bal karját. Demeter azután a hazatérő Ugronra még revolverből háromszor rá is lőtt, de szerencsére egyik lövés sem talált. A törvényszék Demeter Zakariást, aki különben már emberölésért egy ízben tizenkét évi fegyházra ítélt, két napig tartó tárgyalás után, öt évi fegyházra ítélte.

Szomorú jelentés

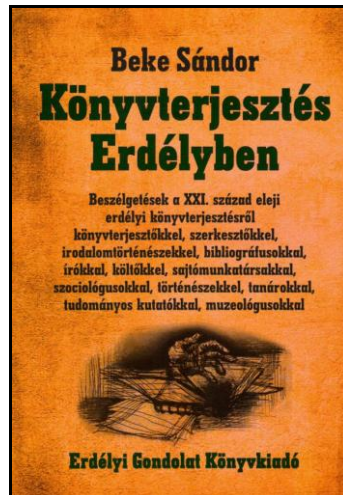
A hírt ezúttal a *Tolnai Világlapja* hozza 1911 januárjában: Ugron Gábor országgyűlési képviselő, a magyar parlamentnek egyik legmarkánsabb alakja, a múlt héten 64 éves korában Budapesten meghalt. Ugronról még ellenségei is elismerték, hogy jelentékeny ember volt s ezért halála veszteséget jelent a magyar parlamenti életben. Fiatal éveiben szoros barátságban állott Bartha Miklóssal, a kivel egy humoros ellenzéki lapot szerkesztett. Nyugtalan vérű ember volt egész életében. Csakhamar elhagyta szülőhelyét és 1871-ben már a francziánémet háború idejében Franciaországba sietett, hogy ott a köztársaságnak ajánlja fel kardját. Majd később Olaszországba ment, a hol Garibaldi táborában több csatában vett részt. A béke megkötése után ismét Párizsba siet, s ott marad a kommün egész uralma alatt. Amikor külföldről hazajött, Udvarhelyszék képviselőjévé választotta. Ettől fogva, rövid idő kivételével, haláláig tagja volt a képviselőháznak. Az utóbbi hetekben gyengélkedett, de baját nem vette komolyan. Vasárnap hirtelen rosszul lett és karosszékében ülve meghalt.

Ugron Gábor temetése

A *Budapesti Hírlap*ból tudjuk meg, hogy a halottat hozó koporsó éjjel érkezett meg Székelyudvarhelyre és egyidejűleg utazott felesége, gyermekei és a rokonság. „Az éjjel a holttest a pályaudvaron volt. A temetésre a városi hivatalok és ipartestületek zászlók alatt jelentek meg és a zivataros téli időjárás ellenére több ezer székely gyűlt össze a temetésre. Kora reggel megindult a népvándorlás a vasúti állomáshoz és az utcák hosszában, ahol a gyászmenet elvonult, a résztvevők ezrei állottak sorfalat. A pályaudvaron a díszes érckoporsót elhelyezték a gyászkocsira és a gyászmenet megindult a szent-ferencrendiek templomához. A koszorúk százait több kocsi vitte. A városi ipartestületek nyitották meg a menetet, amely után a vármegye zászlóvivője következett, akit a törvényhatósági bizottság tagjai követtek. Ezután a falvakból beözönlött székelyek haladtak, majd a koporsót és koszorúkat vivő kocsik következtek, ezt pedig a család követte. A szentferencrendiek templomához érve a halottat vivő kocsi a templom ajtaja előtt megállt, a család tagjai bevonultak a templomba, ahol gróf Mikes János főesperes rekviemet mondott. Ennek végeztével újra megindult a menet Szombatfalvára, ahol az Ugron-család sírboltja van. Másfél órát tartott, míg a menet a hegytetőre ért. A hegy aljában nagy társzekérre tették a koporsót és azon vittek fel a hegyre. A gyászszerartás előtt Sebesi János Udvarhelymegye alispánja búcsúztatta el a megye nagy fiát, majd gróf Mikes újra beszentelte a holttestet, mire a kripta gyertyáinak lobogó fénye mellett lebocsátották a koporsót.” Heves véralkatú, szenvedélyes politikus volt, olyan,ilyent nem találunk ma az olvadó Székelyföldön, pedig nagy szükség lenne, hogy gatyába rázza a sok málészájú, magát politikusnak nevező parlamentert.

Kiadványaink

2018-ban megjelent

Málnási Ferenc

**Erdélyi anyanyelvoktatás —
irodalmunk tükrében
XLIV.**

„A GIMI, GIMI ILYEN VOLT...”

I.

Már szóltam arról, hogy számomra az 1965-ben megkezdett magyartanári munkám és a jelenlegi óraadó státus „gyönyörű sors” volt és marad... Már az első tanévben, amikor a hetedikeseimmel az ifjúsági nyelvről tanultunk, hozzáfogtunk a diáknyelvi szavak gyűjtéséhez, aztán gyantai, majd révi és még inkább Kolozsváron brassais tanítványaimmal, '89 után, szorgalmasan gyűjtöttük a szavakat, kifejezéseket. Lassan-lassan tekintélyes mennyiségű anyag gyűlt össze, amelyből *Tiniszótár. A kolozsvári diákok nyelve* címmel a Brassai Sámuel Elméleti Líceum *Fiatal Szívvel* című diáklapjának az 1999–2000. 2. számában közzeltünk mutatót. Köznyelvi szavakból szójegyzéket — kb. 1500 szót — állítottunk össze, a *Magyar értelmező kéziszótár* alapján, ezt az Erdélyi Múzeum-Egyesület segítségével kinyomtattuk, és több erdélyi (mintegy 60) iskolába postáztuk, arra kértük tanárkollegáinkat, hogy tanítványaik minél több köznyelvi szó diáknyelvi szinonimáját gyűjtsék össze, s ha olyan kifejezést ismernek, amelynek köznyelvi alakja nem szerepel a szójegyzékben, nyugodtan azt is leírhatják, beírhatják a szójegyzékbe. Köszönjük mindazok munkáját, akik visszaküldték a kitöltött füzetet!

A csíkszeredai Márton Áron Líceumból Varga László tanár úrnak és diákjainak. A dévai Magyarok Nagyasszonya Kollégium diákjainak és Deák Piroska tanárnőnek. A dicsőszentmártoni Elméleti Líceumból Szlovácsék Ida tanárnőnek és diákjainak. A gyergyószentmiklósi Sövény Elek Szakközépiskolából Simon Jolán tanárnőnek és diákjainak. A kolozsvári Brassai Sámuel Elméleti Líceumból kedves diákjaimnak. A kovásznai Kőrösi Csoma Sándor Iskolaközpont diákjainak. A margittai Octavian Goga Iskolacsoportból Bajkó Ferenc tanár úrnak és diákjainak. A marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceumból és a 14-es számú Általános Iskolából Buksa Éva tanárnőnek és diákjainak. A nagyenyedi Bethlen Gábor Nemzeti Kollégium tanulóinak és Józsa Miklós tanár úrnak és Demény Piroska tanárnőnek. A nagyváradi Mihai Eminescu Nemzeti Kollégium tanulóinak és Molnár Judit tanárnőnek. Az Újzsimándi Általános Iskola tanulóinak, valamint Godó Franciska tanárnőnek.

A Magyar Nyelvészek VI. Nemzetközi Kongresszusán, 1994-ben Egerben lehetőségem volt beszámolni munkánkról *A gimi, gimi ilyen volt...* című rövid előadásomban. Szóltam arról, hogy az utóbbi években egyre több szó esik a fiata-

lok, a diákok beszédkulturájáról, szegényes, sokszor durva szókincséről, Sokan felháborodnak a fiatalok beszédstílusának fésületlenségén, mások azonban értékelik a szókincsük színességét, szóalkotásának ötletességét, játékosságát, képszerűségét... Az ifjúság szóhasználatának és szóalkotásának az indítóoka a csoporthoz való tartozásnak, a beavatottságnak a hangoztatása. Mint ahogyan az öltözködésben és a divatban, ugyanúgy a nyelvében is szereti az ifjúság a maga útját járni, az újat, a szokatlant, a rendkívülit.

Az ifjúsági nyelvnek egyik válfaja a *diáknyelv*, ennek kialakulását nagy mértékben elősegítette a tanulók közösségbe, csoportokba tömörülése. A másoktól való megkülönböztetés kifejezésére, önállóságuk bizonyítására egy külön csoportnyelvet használnak, amelyre jellemző a játékosság, az ötletesség, a képszerűség, de néha a durvaság és a tiszteletlenség is. A diáknyelv keletkezésében szerepet játszik a tréfálkozás, a vidám hangulat, a diákos csínytevés, az utánzás, a gúnyolódás, a vagánykodás is.

A fiatalok, a diákok szókincsére, szóhasználatára már régen fölfigyelt a nyelvtudomány. A régi diáknyelvről néhány irodalmi mű is adatokat szolgáltat: Jókai Mór például az *És mégis mozog a Föld* című regényében, a Csittvári krónikáról szóló fejezetében oldalakon át sorolja a korabeli debreceni diákélet sajátosan latin szavait. Móricz Zsigmond is fölhasználta a debreceni kollégium diáknyelvi szavait a *Légy jó mindhalálig*ban. 1866-ban Barcza József szintén a debreceni diákszókról írt (Nyr. XXV.1886. 454-457, 503-505.). 1889-ben Csefkó László a bajai diáknyelvről készített dolgozatot (Nyr. XXVIII. 1889. 477.). Az első nyelvészeti megközelítés Dobos Károly: *A magyar diáknyelv és szótára* c. könyvecskéje. 1908-ban Benedek Károly: *A mi diákjaink beszédéről* címmel közölt tanulmányt (Nyr. XXXVI. 1908. 126-128.). Az ifjúsági nyelv alapos elemzését Bárczi Géza: *A pesti nyelv* (MNyTK 29. 1932. számában) és a *Jegyzetek a budapesti népnyelvről* című tanulmányaiban végezte el (MNNy. 1942. 71-89.). Koválovsky Miklós is üzent Csiriznek és társainak, *Az ifjúság nyelvéről* című cikkében (Valóság. 1963. 5. 66-75.). Maga az ifjúsági nyelv terminus is az ő cikke nyomán terjedt el. Cikke után többek között Bachát László, Büky László, Deme László, Grétsy László, Guttman Miklós, Kardos Tamás, Koltói Ádám, Ladó János, Lőrincze Lajos, Mizser Lajos, Szűts László és sokan mások tollából kisebb-nagyobb tanulmány, cikk jelent meg ebben a témakörben. Igen alapos tanulmánya született 1972-ben az újvidéki Matijevics Lajosnak: *A vajdasági magyar diáknyelv* címmel. 1984-ben *Az ifjúság beszédkulturájáról* címmel cikkgyűjtemény jelent meg Deme László szerkesztésében. Thoman Mónika és Tóth Kornélia: *Magyar diákszótár* (1965–1980) 1994-ben jelent meg Budapesten. Az Anyanyelvápolók Szövetsége két ízben is pályázatot írt ki — 1964-ben és 1972-ben —, s ez utóbbira az ország különböző részeiből és a határokon túlról is közel kétszáz pályamű érkezett. Ebből az anyagból állította össze Kardos Tamás és Szűts László a *Diáksóder. Hogyan beszél a mai ifjúság?* című kötetet (Budapest, 1995.). (Ennek második kiadása: Szűts László: *Diáksóder 2*, Cédrus Művészeti Alapítvány — Napkút Kiadó, Budapest, 2008. Rónaky Edit: *Hogyan beszél ma az ifjúság?* című könyve két kiadást is megért, 1995-ben és 1997-ben. A kolozsvári Tinivár Kiadó 1999-ben újra megjelentette, *Kész röhej!* címen.

A diáknyelvi szavakat, kifejezéseket megvizsgálva állíthatjuk, hogy az új szavak keletkezésének leggazdagabb forrása a diáknyelvben is a szóalkotás —

szóképzéssel és szóösszetétellel. A szóképzés részesül előnyben, a diákok különösen kedveik a tócsónkítást, a kicsinyítő és más képzőket. Pajkosság, tréfás kedv, gúnyolódás szólal meg a *cigi, cuki, köszi, csoki, diri, oszi, csini, pulcsi, dolcsi, info...* szavakban, valamint a *bicaj, suláj, maflicsek, kolesz...* szavakban. A *matek*, a *biosz*, a *kornyika*, az *agyaróra* (magyaróra) szavak esetében is a játékos, tréfás kedvvel állunk szemben.

A köznyelv ma általában a régi összetételek analógiájára hoz létre új összetételeket. A diáknyelv nincs tekintettel ilyen nyelvhelyességi követelményre, a szóösszetétellel is meg akarja hökkenteni a hallgatóságot. Egymástól igen távoli két fogalomkörből veszi a szavakat, s így erősebb a belőlük keletkezett szavak összekapcsolásának stilisztikai hatása. Fokozza a komikus vagy meghökkentő hatást az, hogy előtag vagy az utótag vagy mindkettő sokszor metafora. Alakilag az összetételek zömében alárendelő viszony van a két tag között: Pl. *agytankolás* — tanulás, *agytröszt, észgyár* — jó tanuló, *bőregér, csontkollekción* — sovány, *búzrúd* — cigaretta, *drótkecske* — kerékpár, *földesztergályos* — földműves, *kultúrmadzag* — nyakkendő, *lórakéta* — lovas kocsi, *pataborító* — cipő, *porszívó* — orr, *tetűpuska* — fésű, *zsiráf gondozó* — magas ember.

A diáknyelv gazdagításának másik eszköze a névátvitel, amikor egy jelenség, egy fogalom nevét egy másik jelenség, fogalom megnevezésére használjuk. Így le a *bogyó* — szem, a *dinnye* — fej, a *mosogatórongy* — szétbomlott füzet, a *parabola* — fül, a *szilva* — lány, a *toll* — haj...

Szókölcsönzéssel is gazdagodhat a diáknyelv, leggyakrabban az argóból, a tolvajnyelvből kerülnek át szava, kifejezések a diákok nyelvébe. Az erdélyi diákok is szívesen használják *lovét*, a *dohányt*, amit a *muttertől* vagy a *fatertől* kunyerálnak, tarhálnak, sokan bagót, *cigit*, vásárolnak, hogy a *spiné* előtt felvágjanak, de aki esetleg *melóval* keresi meg a *gubát*, az esetleg *bringára* gyűjt, kicseréli a *szerelését*, esetleg *kajára* költi...

Tantárgyak szerint vizsgálva a diáknyelvet, természetesen az iskola, a tantárgyak, az emberi testrészek, a ruházat stb. nevei szerepelnek a leggyakrabban: A *csajok* meg a *srácok kolostorba*, *börtönbe* járnak, a *lélekharang*, a *diákőrangyal*, a *verkli* jelzi, hogy órára — *englis, fizi, biosz, törcsi, igeórára* — kell menni, *édes mamanyelvet* kell tanulni, vagy éppen *soványító* vagy *óbégető* várja őket a *tanci*, a *nyanya*, a *rabór*, a *fáraó*, *klóranyó*, akkor bizony a *tökkel-ütött elzengi a hattyúdalát*, elégtelen osztályzatot — *dacit, fát...* kap.

Érdekes lenne lerajzoltatni a tanulókkal azt az alakot, akinek a feje *dinnye*, *fűrészporraktár*, *kókusz*, a haja *szalmakazal*, toll, a szeme *radar*, az orra *ormány*, a szája *levesfúvó*, a füle *vitorla*, a keze *pata*, a hasa *demizson*, a lába *csülök*, *virgács*. Az ilyen alak ruházata sem lehet más, mint *rabruha*, *bolonding*, a sapkája *tetűborító*, a nadrágja *szuperrongy*, nyakkendője *csirkebél*...

Kolozsvári Grandpierre Emil fogalmazott így: „Tömör gyönyör ilyen kifejezéseket hallani...” (*Herder árnyékában*. Magvető, Budapest. 1979. 125.)

A köznyelvi szavak, kifejezések általában jelentésbeli és alaki változásokkal kerülnek át a diáknyelvbe. Máskor változatlan jelentéssel és hangalakkal használják tanulóink, fiataljaink pl. a tabu fogalmak neveit. Nagyon sokszor szemérmesség nélkül és a beszédhelyzet figyelmen kívül hagyásával néven nevezik, szinte már töltelékszóként használják ezeket a szavakat...

Vannak aztán a verekedésre, a pusztulásra/pusztításra, a halálra vonatkozó megnevezések, amelyek széles skálája nagy mennyiségű szinonimasorban az ifjúsági nyelv része is. Azt is tapasztalhatjuk, hogy a fiatalok szóhasználatában a közöny, a részvétlenség társul ezekhez a szavakhoz. A háborús filmekben, a horror- és a fantasztikus filmekben sokszor az erősebb, a győztes, a pusztító oldalára állnak, nem a pusztulás ragadja meg őket, hanem a pusztítás ereje, nagysága, a minden áron való győzelem, ezek a szavak már a diáknyelv vadhajításai, nyesegetni valói.

Sok tanár és szülő inkább bosszankodik a diákság beszéde miatt, úgy véli, ha elnézi ezeket a sajátos diákszavakat, szemet kell hunynia az állati, oltári, irtó, klassz, nyugi kifejezéseken át az ocsmány kifejezések fölött is. „Nemcsak megérttem, de örvendek is az ilyen aggodalmaknak. De mint minden nyelvi tény megítélésében, ez esetben is mérlegelésre van szükség. A szellemes, leleményes szóalkotások, nyelvi fordulatok használatát a maga helyén, a tanulóközösségen belül nem kell hibáztatnunk. Természetszerűleg ott is óvni kell őket a túlzásoktól. Szülői és tanári feladat a nyelvi igényesség megkövetelése, annak tudatosítása: hol, mikor, kivel, hogyan kell beszélni. A tanulónak tudnia és éreznie kell, hogy a diáknyelv fordulatos szavai, amelyek diáktársai között megfelelő társalgást biztosítanak, a felnőttekkel szemben, ezek környezetében már az illetlenség határait súrolják” — tanácsolja Murádin László.

Grétsy László is vallja: „Az ifjúsági nyelv figyelemre méltó és megbecsülésre érdemes, de nem szabad hagyni beszennyeződni, mert akkor elveszti vonzó arculatát, s ezzel együtt értéke is nagy mértékben csökken” (Bachát László, 1990. *Újabb jelenségek a diáknyelvben*. In: Fekete Péter—V. Raisz Rózsa (szerk.) *Az anyanyelv értékrendje és az iskola*. Országos anyanyelvoktatási napok, Eger, 1990. július 2-5. MNyT. Budapest. 1990. 53-56.).

S azon se háborodjunk fel, hogy a mai fiatalok beszédstílusa ilyen vagy olyan. Szűts László idéz egy régi szerzőt: „A mai fiatalság nem ér fel velünk. Viselkedése szabados, ruházata bosszantóan rendetlen, hajviselete illetlen. Szórakozásai, táncai nélkülözik a méltóságot. Szomorú a szív, amikor az ész rádöbben, nekik kell majdan helyünkre lépni...” Ezeket a sorokat ma is le lehetne írni, el lehetne mondani, holott több mint kétezer évvel ezelőtt kesergett így az ismert drámaíró és filozófus: Seneca... (Tanulmányom megírása idején jelent meg: *A diák-nyelv*. Dr. Málnási Ferenc: *Erdélyi diáksóder*. Rónaky Edit *Kész röhej*. II. kiadás, Tinivár, Kolozsvár, 2010.)

Erdélyi diákszótár

I.

A, Á

abrak — lecke

ábrázat — arc

acélember — tanár

ad egy drótot — felhív

agyalágyult — bolond

agyar — magyar

agybontó — érdekes

agyilag bokazokni — buta

agyrozsdásodás — számtanóra

agytágítás — tanulás

agytágító — könyv

agytankolás — tanulás

agytankolda — iskola

agytröszt — jó tanuló

- akasztókötél** — nyakkendő
alagsori — kicsi
alamizsna — ösztöndíj
állatóra — állattan
állkapca — áll
alkimista — kémia tanár
almásláda/almásrekesz — kicsi autó
alváz — fenék
amikor a kilenc is páros — mindegy
ámoré — szerelem
anat — anatómia
anci — anya
angolkór — angolóra
Anód Pista — fizika tanár
antikép — ellenszenves
antimelós — rendőr
apafej — fiú, barát
apatej — bor
apci — apa
aprózási protézis — fogsor
apuci — osztályfőnök
ásványbonctan — geológia
ász — okos
aszalt emberke — vén
aszfaltmérgezést kap — elesik
asztali csengő — telefon
atomfej — értelmes okos
atomóra — kémiaóra
atomreaktor — kémia laboratórium
átpasszol — elküld
átszálló — pofon
autószex — karambol
- B**
- baba** — lány
babazsúr — gólyabál
babér — fenék
babszem — apró
baci — bacilus
bagó — cigaretta
bagóleső — száj
Bágyé Joanye — falusi
báj-báj — szervusz
bájlavor — női nemi szerv
balek — ügyetlen
- balfék/balafa...** — kétbalkezes
balfácán — kétbalkezes
balhé — baj, verekedés
balon — női mell
banán — férfi nemi szerv
bandzsál — kancsal
bányarém — banya
bárányszar — draszté
baró — csinos, jó
barom — idétlen
baromtanya — osztály
bátyi — bátya
bazi nagy — hatalmas
bébi — lány
bébi börtön — óvoda
beborult — bejött a tanár
becsiccent — berúg
befalcolt — bolond
Befogja a bagólesőjét — elhallgat
begurul — feldühödik
behúz neki — megveri
béka — izom
békalickáznak — bezárnak
Bekapja a legyet — ásít
békás — izmos
Béke mama — osztályfőnöknő
beköp — beárul
Belecsinál a gatyájába — megijed
beleesik — beleszeret
belehull — beleszeret (fiúba)
belezúg — beleszeret
belezsong — beleszeret (fiúba)
belügyminiszter — gyomor
BMW — bele minden vacakot — leves
bendő — bél, gyomor
berci — férfi nemi szerv
berezel — fél
béri — bérlet
beszari — félénk
beszed — berúg
beszív — berúg
betojik — megijed, fél
betökölt — bukott diák
betűosztag — könyv
betűszámтан algebra
Be van állítva — berúgott
bezsong — beleszeret (fiúba)
-

bibis — defektes, hibás
bicaj — bicikli, kerékpár
bibi — kerékpár
biflázik — magol
bige — lány
bikalógia — biológia
bilux — szem
biosz — biológia
bioszlógia — biológia
bioszlogosz — növénytan
bizi — bizonyítvány
bizvány — ellenőrző
blabla — beszéd (fölsleges)
bobok — alsós
bogár — autó (kicsi)
bogyó — szem
bokszos — néger
bolhacsípés — injekció
bolhamenhely — kutya
bolhataxi — kutya
Bolyai leves — sok benne az ismeretlen
bombázó — szexis nő, lány leves
Borisz — orosz tanár
bossz — főnök
boszketár — csavargó
boszorkánytanya — kémia laboratórium
bozótvágó — borotva
bögyörő — férfi nemi szerv
bőr — lány
börtön — iskola
brancs — család
bratyó — testvér, báty
brazil — cigány, roma
bricsak — bicska
bringa — bicikli, kerékpár
broki — férfi nemi szerv
brunkó — nem normális
budi — árnyékszék
budiellenőr — ügyeletes tanár
buggyant — buta
bukfenc — testnevelés
bukfencet hányt — megbukott
bukott számár — bukott diák
buksi — fej
buli — házi mulatság
bungyál — csinál valamit
bunkó — nem normális

bunyó — hecc, baj, verekedés
búra — fej
burjánológia — növénytan
búspofa — komoly
búval ba...ott — túl komoly
buzgó mócsing — aktív
buzi — homoszexuális
buzika — fiatal
büdifix — dezodor, izzadásgátló
büdös borz — zokni
bűzbarlang — tornaterem
bűzrúd — cigaretta
bűztan — kémia
bűztan — kémiaóra

C

ceri — ceruza
cerka — ceruza
cerkó — ceruza
cérna — sovány
ciányúk — kémiatanárnő
cici — női mell
cickó — női mell
cigi — cigaretta
cigó — cigány, roma
cimbi — barát
cipőfűző — spagetti, makaróni
circulum vitae — macskaköröm
coli — nagy
colos — nagy
cucc — holmi, öltözék
cuka — ruha, öltözék
cuki — jó
cukorfalat — baba
cula — ruha, viselet
cunyi — disznó
curáj bágyé — falusi
curáj zene — népzene

CS

csaj — lány, nő
csajszi — lány
családfa — férfi nemi szerv

csaniga — labda
csámpi — idétlen
csármál — jelenetet rendez
csatakanca — csikó
Csatamami — történelemtanárnő
Csata Mancsi — történelemtanárnő
Csatapapi — történelemtanár
csávó — alak, fiú
csefál — csinál valamit
csermál — cserél
Cseszle ment a szemébe — kacsint
csifet-csafat — énekkar
csihi-puhi — verekedés
csíkkolekció — matrózblúz
csinibaba — csinos
csiperke — alacsony tanár
csirke — fiatal lány
csirkebél — nyakkendő
csirkeeszű — buta
csivogó — száj
Csizmaország — Olaszország
csobbanni — úszni
csóka — férfi
csoki — csokoládé
csoki bőrű — néger
csol — jó
csonti — sovány
csór — lop
csorda — csapat
csordi — tolvaj
csoró — szegény
csöcs — női mell, kebel
csődör — fiú
csőr — ajak, száj
csőr — orr
csörgi — pénz (apró)
csöves — csavargó
csúcs — csinos, jó
csufuli — csúf
csuka — cipő
csülök — láb
csüssz — szervusz

D

dabliuszi — árnyékszék

dagadt mami — kövér
dagi — kövér
dajcs — német
dajnál — énekel
dákó — férfi nemi szerv
diákszekér — autó
dákva — autó
Decebál — történelemtanár
dedós — bolond
deformáló — javítóintézet
dekk — cigaretta
dekkol — ácsorog
demizson — has
denevér fejű — rendőr
derendócia — lárma
derűvitamin-hiány — melankólia
deszka — sovány leány
diákőrangyal — csengő
didi — női mell
difi — baj
digó — olasz
dikó — ágy
diktátor — tanár
dilibigyó — orvosság
diliház — tanári szoba
dilikokárda — buta
dilinyó — bolond
dilis — bolond, buta
dilló — bolond
dimbes-dombos tájak — alak
dinka — buta
dinka — buta, bolond
dinnye — fej
dipi — diploma
diri — igazgató
Dobja magát — nagyzol
dobogós — bukott diák
doga — dolgozat
dohány — pénz
doli — dolgozat
dorong — férfi nemi szerv
dögész — orvos
döglük érte — tetszik neki
dögös — csinos
dögvészen van — beteg
dögtan — anatómia
drájol — vezet

drótkecske — bicikli, kerékpár
duci — kövér
dugási idő — éjfél
Dugulj már el! — Hallgass!
duma — beszéd
dumcsizik — beszélget
Dunyuska — orosz tanárnő
durmol — alszik
dutyi — börtön
dutyilakó — elítélt
dzsentrifika — törtető diák
dzsipszi — cigány

E, É

ebkalauz — póráz
édes mamanyelv — magyar
égbekiáltó — nagy
egércsödör — sovány fiú
égingerő katonák — burján
égimeszelő — nagy
egyke — árva
Einstein — értelmes
éjjeli lepke — prostituált
ekeferkó — műveletlen
elázik — berüg
elba...ta — tönkretette
elcsesz — elhibáz, elront
elcsór — ellop
elektron — ellop
elektronkapocs — villanypózna
életmentő — puska
életút-gyalu — nevelés
elhúz — felszívódik, elmegy
Elhúzza a bal veséjét — elfut, elszalad
Elhúzza a belét — elfut, elszalad
elkopik — elmegy
ellátja a baját — megver
elméleti szex — anatómia
elementek hazulról — buta
előny — mell
elpatkol — elhunyt
elputyurog — elbeszél
elsuvaszt — ellop
elzsebel — ellop
elrinyál — elsirat

eltűz — elfut
emberketan — anatómia
eminenciás — okos
endreus — angol
énekesmadár — énektanár(nő)
épületzseb — erkély
érettagyú — felnőtt
eurocicus — szexis nő
eszestyúk — bölcs
észkombájn — jó tanuló
észsűrités — figyelem
észtartó — fej
észtemető — fej
etető — száj
evező — fül
expresszes — ingázó
extra — jó

F

fa — férfi nemi szerv
fasíremlék — csutak
fatökű — nem normális
fatütü — autó
fagy — fagylalt
fajtalankodik — helytelenkedik
fakabát — rendőr
fakó — színfogyatkozás
família család
fapados — dolgozat
fáraó — történelemtanár
faricska — technikaóra
farmis — farmer
farok — férfi nemi szerv
faszi — ember
fater — apa
fa-testápoló — bot
fázishuszar — villanszerelő
fazon — férfi
fehérbot — kréta
fejborona — fésű
fejkaparó — fésű
fejradiátor — sapka
fekete dosszié — osztálynapló
feketelista — osztálynapló
félcsizma — cipő

felcsörög — felhív, telefonál
Feldobja a talpát — elhunyt
feldrótoz — felhív, telefonál
felhőkarcoló — magas
féliksz — egyenlet
félős nyuszika — retteg
Felszabja az aszfaltot — elesik
Felradírozza a földet — elesik
Felszáll a köd — elmegy a tanár
felszívódik — elmegy
felszunál — telefonál
Féli az irháját — elszalad
femili — család
fenéklapító — pad
fénydárda — sugár
fényfalatozó — fekete
fényvisszhang — csillogós
féreg — gyáva
fészek — lakás
fizka — fizikaóra
firka — ceruza
firka — rajzóra
firkász — rajztanár
firkatanár — rajztanár
fityegő — fülbevaló
fizetéses katona — osztályfőnök
fizi — fizikaóra
fizicse — fizikaóra
fizimiska — ábrázat
Fogd be a bagólesődet! — Hallgass!
fogdmeg — rendőr
fogpiszkáló — sovány
Fogyasztja az oxigént — ácsorog
fogyosóra — tornaóra
fosos szájú — beárul
fölsike — földrajzóra
földesztergályos — földműves
földi — földrajzóra
földönfutó — takarítónő
földrengés — feleselés
földseb — árok
földtúrás — földművelés
földtúró — paraszt
földudvaronc — Hold
főtt lé — leves
franka — franciaóra
frankó — franciaóra

frankó — érdekes, jó
Dr. Frász — történelemtanár
fráter — ember
Frau — némettanárnő
frigi — hűtőszekrény
frinyó — orr
fröcsi — injekció
furulyának nézi s megfújja — ellopja
fuszi — szoknya
fülcsi — fülbevaló
fülel — sугásra vár
füles — sугás
fűnyírás — hajvágás
fűrészporraktár — fej
füstülő — véce
fütyi — férfi nemi szerv
fütyülő — férfi nemi szerv

G

gábor — csendőr
gábor — cigány
gárogás — beszéd
gáj — alak
gané — hitvány
garádics — lépcső
gárcsa — rendőr
gáska — banda
gatyesz — tornanadrág
gáz — baj
gázóra — női mell
gaztan — növénytan
gebec — sovány fiú
gebra, főgebra — algebra
geci — aljas
geciláda — aljas
geléda — sor
geles — félénk
geles — félénk
genny — folyadék
genyó — hitvány
gennyzacskó — pattanás
gernyó — aljas
gerla — börtön
germán — németóra
gethes — beteg

gereblye — fésű
giga — torok
gilimélé — macskaköröm
giliszta — sovány
Giliszta van a fenekében — eleven
gimi — gimnázium
girinc — sovány lány
girnyó — sovány
gógyi — agy, rész
gógyis — értelmes
góyaláb — fizikatanár
golyó — kopasz
góre — főnök
góre — igazgató
gosztat csirke — sovány fiú
göcs — gyerek
gödör — női nemi szerv
gőzkocka — kövér
gőzmozdony — sokat cigizik
gőzöm sincs — nem értem
grafit — ceruza
guba — pénz
guberál — gyűjt
guci — disznó
gurít — hazudik
gübülés — kavarodás
gügye — buta

GY

gyagya — bolond
gyapjú — haj
gyogyós — buta, bolond
gyöngy — verejték
gyufaskatulya — kicsi autó
gyugyerák — nem normális
gyügyüs — buta

H

hablaty — beszéd
hablatyol — mellébeszél
habosfejű — csendőr
hadovaláda — hazudik
háfé — házi feladat

hajás baba — női nemi szerv
hájbár — kövér
hajborona — fésű
hájbüfé — kövér
hajcsár — tanár
hájlánder — falusi
hájpacni — kövér
hájtorony — kövér
hajt rá — beleszeret (lányba)
halálóra — kémiaóra
halálszínű — fekete
hancúrléc — férfi nemi szerv
hándi — idétlen
hándikápát — félszeg, sérült
hangfogyasztás — énekóra
hangszálfarcoló óra — énekóra
hápé — igen
hapsi — ember
harák — köpés
hártyás — szűz
hasadék — női nemi szerv
hasadék — fenék
hátiházás — csiga
hátsó — fenék, ülep
hattyú — kettes jegy
haver — barát
hegyi beszédet tart — nevel
hepaj — botrány
heverde — ágy
hézag — baj
Hiányérzete van — nincs pénze
Hiányzik egy kereke — buta
hígagyú — buta
hiszti — hisztériás
hóhér — tanár
homoläu — homoszexuális
homokos — homoszekszuális
homoszexi — homoszexuális
hónaljgolyó — dezodor, izzadásgátló
hótkóros — berúg
höfö — házi feladat
hugyálda — mellékhelyiség
hurka — férfi nemi szerv
húskombinát — kövér
hústerem — kövét
Húzza a lóbört! — alszik
Hülyére vesz — bolondít

húltagyú — buta
Hűségterjesztő — ragaszkodás
Hűti a száját — beszél (főlslegesen)
hűvös — börtön

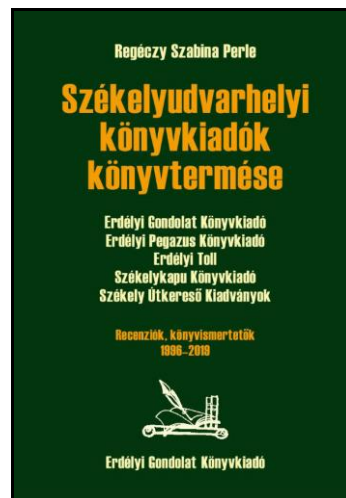
I

iboktalan — faragatlan
Ibolyát szagol — meghal
idegileg rokkant — gyenge elméjű
Idenéz s tovalát — kancsal
idomár — tanár
ifi — ifjú
igebácsi — magyartanár
igeóra — magyaróra
ikri-mikri — ikertestvér
illuziókisülés — álom
imakönyv — osztálynapló

indián — cigány
inglis — angolóra
inspirálódik — másol
intri — intézet, bentlakás
ipse — férfi
iroda — árnyékszék, W.C.
isi — iskola
isis — iskolás
isis-pisis — kisdiaák
isteni — jó
ítéletpad — iskolapad
Ivan Tanarkovszki — orosz tanár
izgító — igazgató
izgazgató — igazgató
izgi — izgalmas
Izmos Vilmos — tornatanár
izompacsirta — derék

Kiadványaink

2020-ban megjelent

Múzsa és lant

P. Buzogány Árpád

Talán tavasz készül

Látod, megfonnyadt a hóvirág,
eltűnt a falak árnyékából
is a hó, talán tavasz készül
valahol, hegyek mögött, távol.

Cinegék erős hanggal fújják
derűs énekük — jó hallani
minden reggel, mert azt sejtetik:
tudnunk kell, hogy készül valami.

Szennyel vegyül

Szabadnapos most a gondviselés.
Szennyel vegyül el minden régről őrzött
álom, a sok összegyűjtött fénykép
ott sárgul meg a kezeid között,

eltüntetni nem lehet a barnás
foltokat róluk. Az emlékezet
tárolja csupán az eredetit,
annyit, amennyi oda nem veszett.

Visszhang lágyítja szavak erejét.
Már nem tudjuk, először ki mondta,
mi vagy más, ejnye, besárosodtak,
mint nyári pocsolyában a konda.

Szemek villannak, de indulattól.
Nem értjük, mitől lettünk szegények,
arcunk szégyentől foltosodik,
ennyi az emberi, s ez is bélyeg.

Nagy lánggal éget meg a feledés
bennünk ezt-azt, de ki tartja számon,
örülnünk kell, ha üres zsebbel is,
de sértetlenül átjutunk egy vámon.

Hosszú utakról nem álmodunk már,
csöndes a szó és kevés a dal ma,
árnyékban lapulva reménykedünk:
nem akad belénk a gonosz karma.

Ács Julianna

Juharfák

Én ültettem rég öt juhart a kertben.
Nagyra nőttek. Hús levegőt adnak már.
Kis fa volt mind, most beborítja lombjuk
Szép udvarunkat.

Fáim, hajtsatok ki tavaszidőben,
Én az égből nézni fogom rügyetek
Majd, mikor végleg elmegyek e földről...
Lombkoronás fák...

Beke Sándor

Sárga angyal

Sárga napsugárban
sárga lepke száll
sárga sziromra —
Húsvét előtt
sárgán lengedezett
a sárga virágon
egy sárga fénycsoda —

A természetben

Megmosakodtam
a fényben.
Tavaszi szellővel
törülköztem.

Képzeltetés

Mintha egy lenge,
hamvas arcú múzsa
szállt volna ki
a költészet hintójából
a köztéri park mellett
egy fűsávban
a zöld betűk mezején —

Fénykép, szántás előtt

A hajnal tengerén
a szórfüves parlagon
köd-csónakban
álmos tündér evez —

Éljen

a szabad szellem,
ez az újszülött
tisztá
szerelem!

Márton Károly

Farkas Árpádhoz

Beálltál te is a sorba.
Arcodon fogunk-e járni?
Cipőfűzőárus hogy fog
Fűzőjére rátalálni?

Feltárul ugye a szószék?
Jövő álmod tisztán látod?
És ottan is szíven ütnek
Az eltitkolt sóhajtások?

Ócsárolják sokan múltunk?
Szükség van a lármafára?
Ölbe tett kézzel szabad-e
Várni, várni a csodára?

Jeltelen nem lesz a sírod,
Odafönről majd csak látod,
Hogy színes vadvirágokat
Szór a természet-zarándok.

Gyorsposta

SZÓCS GÉZÁHOZ

Folytatásod lesz,
Mint a történelemnek.
Makacsul hiszem.

KEDEI ZOLTÁNHOZ

Tudod, sokan meg-
Sirattak, de néhányan
Még könnyeztünk is.

Hóember halála

Hamarabb a fazék-sapkáját
Rakta le maga mellé,
Majd következett répa-orra
És a két seprű-karja.

Fejét magába szívta teste,
S így egyre alacsonyabb lett,
Míg egy tócsa kereste
Az eltűnés útját.
Kisgyermek emlékkeresztjei
Lógtak a levegőben.

Csontos Márta

Arcrongálás

A látvány a tükör túloldalán
gyertyafényből olvadt színrészcseke,
felfedezés bizonyíték híján,
sosem felejtett vasárnapok emlékképe,
virágtűzés saját töviskoronádba,
önnön ítéleted a magad felmentésére,
legjobbnek tartott fotód átmontírozása,
lemeztelenítés a gondolatok fölrántott
redőnye alatt, csak azért, hogy a fényhiányos
levegőben mindenki láthassa, milyen
egy hiteles magamutogatás

Tükör-távlat

A semmibe oldott árnyak
masszív rétege mögött végre sikerül
utat nyitnod, boldogan araszolsz a csend
kazamatájában, hallod, hogy lélegzik
melletted félelmed kezét szelíden kezredbe ejtve,
pedig tudja, mikor arcodat eléri az első fénysugár
az örökségül rád hagyott búvóhely ablakából,
megleled önnön szabadságod, s tisztán érzed majd,
miként keveredik ereidben a vér az ajándékul
kapott örökzölddel az édeni platánfák koronájából.

P. Buzogány Árpád

Meghívás, tavasszal

Kis Nóra Erzsébet huszonhét éves könyvelőnő reggel, ahogy munkába indult, észrevette, hogy a szomszéd kertjében elvirágozott a cseresznye. Nem lepődött meg ettől különösebben. Pár napja, délután hazafele jövet tűnt fel, hogy fehér virágok borítják teljesen a fát. Más talán megállna és megbámulná. Ő, aki rendszeresen figyeli az időjárás-előrejelzést, tudta, hogy az évszakhoz képest melegebb az április, mint máskor szokott lenni. Inkább azért érzett enyhe bosszankodást, hogy az a virágzás is elmúlt anélkül, hogy jobban odafigyelt volna rá.

Vékony kabátját összegombolta, mert hideg volt még a reggel. Később majd felmelegszik, bent az irodában pedig már pulóver vagy szvetter nélkül kell lenni. Amikor kijön munkából, kezében kell hoznia a kabátját.

A járda ebben az órában tele van diákkal, vidáman nevetgélnek, szaladnak is a kisebb iskolások. Ezt ugyan nem tartja a leghelyesebbnek, mert éppen az ilyen felszabadultságban nem figyelnek eléggé. Elég egy pillanat, és a járda valamelyik kis gödrében kifecamíthatják a lábukat, vagy elesnek, sírás lesz a vége, arról nem is beszélve, hogy akár több napra is otthon kell maradniuk, ha valami komoly dolog adódik.

Azt is megfigyelte, hogy a kisebbeknek otthonról ivóvizet is csomagolnak. Talán az is teljesen fölösleges, mert nap közben, ha megmelegszik, már nem fogják meginni. Különbözik a vezetékes víz is teljesen megfelelő. Ugyanakkor egészségesebb, mint a cukrozott üdítők.

Lassan kopogott cipője a járdán. Általában kimért, egyforma léptekkel halad. Ritka, ha neki valamiért szaladnia kell. Van az utcában egy fiatal óvónő, a parigig egy útvonalon járnak, kimondottan bosszantó látvány, ahogy reggel félig lépve, félig szaladva halad. Nem nagy értelme van az ilyen sietségnek. Talán jobb lenne, ha egy szakaszon szaladna, aztán utána a szokott sebességgel, lépésben haladna. Vagy inkább pár perccel hamarabb kellene elindulnia, gyakran látja, hogy reggelente késik el, különben nem ilyen félig futtában menne.

A vasúti átjárónál gondosan szétnéz, mindkét irányban. Ilyenkor ugyan nem jár vonat, az csak később halad itt el. De azért a figyelmesség fontos. Még felnőtteket is lát néha, maguk elé bámulva járnak itt, pedig hát ott a figyelmeztető tábla, mindenki láthatja.

A munkahelyre nyolc előtt pár perccel rendszerint beér. Ugyan megtörtént, hogy valamit otthon felejtett és vissza kellett fordulnia, de alig párszor a négy év alatt, amióta itt dolgozik. A tízórait a táskájában tartja, és a gyümölcsöt is, almát vagy egyebet. Dél körül tart egy kis szünetet, amikor már megéhezik.

A függönyt odahúzza a szélső ablakon, hogy majd ne süssön a nap az asztalára. Tavasztól kezdve ez így történik minden nap. A kabátot a szekrény mellett, a fali fogásra akasztja. Oda teszi az esernyőt is, ha éppen használnia kell reggel, munkába menet. Így nem történhet meg, hogy ott felejtje, főleg, ha délben már nem hull az eső.

Az íróasztala jobb sarkára teszi évek óta a papírtűzőt, legyen kéznél, és kis dobozban a kapcsokat, gombostűt, mellette külön tartóban a golyóstollak, ceru-

za, radír. Bal oldalon, egymásra rakva az iratcsomók, sorrendben. Külön a legfontosabbak, mellettük a többi. A számológép, mert azt gyakran kell használni, kezügyben, közel, a képernyő előtt.

A kolléganője ma szabadnapos, elutaztak, egyedül lesz egész nap. Reggel megnézi a híreket, számítógépen, bekapcsolja a levelezőt is. Zsebtelefonját ugyancsak kezügyben, a számológép mellett tartja.

Megvárja, amíg minden irodába megérkeznek a kollégái, aztán elcsendesednek. Akkor már hozzá lehet látni a komolyabb munkához. Az asztalán, a képernyőtől jobbra tartja a határidőnaplót, azon túl meg az asztali naptár jól elfér. Munka előtt mindig erre vet egy pillantást.

Tizenegy óra már elmúlt, mire a napi feladatainak egy részével végez. Hátradől, hogy kiegyenesítse a derekát, a hátát. Néha a lábait is megmozgatja közben, ahhoz nem kell se felállnia, se a munkát abbahagyni. Most is éppen azt teszi, de lazán, a székén hátradőlve.

Nyílik az ajtó, ismeretlen férfi lépik be. Nem is kopogott. Rövidre vágott haj, kis bajusz, kedvesen köszön. Kis táska van nála. De mielőtt a táskát nézné, végignézi a férfin. Kék pulóver, világos vászonnadrág, kabát nélkül, bizonyára autóval érkezett. Cipője tiszta. Ez nála szempont, nem szereti, akik sarat hordanak be az irodába.

A férfi a bőrtáskát hóna alá veszi, másik kezével keres benne. Iratcsomó helyett egy borítékot vesz ki. Mosolyogva nyújtja feléje. Nem jön egészen közel az asztalhoz, így hát fel kell állnia, hogy elvegye azt a borítékot. Semmi nincs rá írva.

Az a sejtése támad, nem olyan egyszerű ügy lesz ez, mint amikor küldenek egy számlát. Vagy valami más papírt. Egy elrontott megrendelést például.

Kezébe veszi a borítékot, és a férfire néz. Apró mosolyt lát az arcán. Visszaül, és várja, hogy elmondja ezzel a papírral kapcsolatosan a tudnivalókat. A férfi semmit nem mond, ez a három-négy másodperc csak időhúzás...

A férfi talán azt várja, hogy kibontsa a borítékot. De ő e helyett szembenéz a férfivel. Komollyá lesz annak is az arca.

— Meghívó — mondja aztán. Hogy még mindig nem nézi meg, mi van a borítékban, a férfi hozzáteszi:

— Szeretném, ha eljönne erre az előadásra.

Kissé meglepődhetett, mert a férfi elmosolyodik. Vagy csak ilyen kedves szokott lenni.

— Jövő kedden, délután. A művelődési házban.

— Kedden? — kérdezi Kis Nóra Erzsébet könyvelő. Megmozdítja a székét és a határidőnaplója után nyúl. Lapoz. Bár tudja, hogy kedd délutánra ide semmi nincsen neki följegyezve, ugyanis a délután nem tartozik a munkaidőbe.

— Megnézem — húzza közelebb magához a füzetet.

Tényleg nincs arra a napra, délutánra semmi feljegyezve. Összecsukja a füzetet, és a helyére teszi.

— Jó — mondja.

Felnéz a férfire. Az eddig is őt nézte. Vége a mosolynak, táskáján összehúzza a cipzárt. A másik kezébe veszi a táskát. Aprót bólint.

A férfi arcát nézi, mintha valamire várna még. De az nem mond semmit. Elmosolyodik és hátrább lépik.

Másik kezébe veszi a borítékot. A férfi elköszön, és megfordul, az ajtó felé.

— Köszönöm — mondja.

Enyhe mosollyal fordul vissza a férfi, aztán kimegy az ajtón. Behúzza maga mögött az ajtót.

Hátradől a széken. Akkor jut eszébe, meg se nézte még, mi van a borítékban. Egy színes papírra nyomtatott meghívó. Az előadás címe, helyszín és időpont.

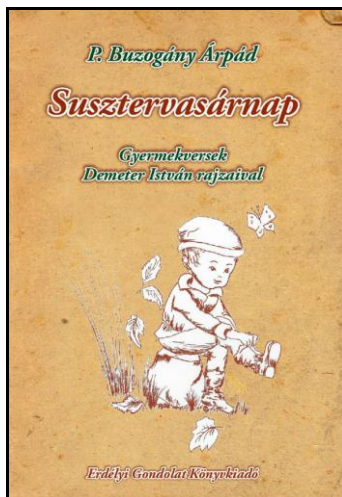
Ez nem olyan, mintha valaki találkára hívta volna? Valaki olyan, akit ő nem ismer. És az sem ismeri őt. Mert ez a férfi honnan tudja, ki ő? És hol az irodája?

Talán az is lehet, tévedésből adta ide, neki — gondolja később, amikor már, a széken ülve, megmozgatta a lábait.

Délben, amikor a kabátját levette a fogasról, újból eszébe jutott a meghívó. Aztán, már kint az utcán, újból eszébe jutott. Az, hogy a billentyűzet mellett felejtette azt a meghívót.

Kiadványaink

2020-ban megjelent

Nagy Székely Ildikó

Ima vesztegár idején

Másfél hónapja nő a csend,
derékig járunk benne lassan...
Szobanövények himnuszát,
engedd, Uram, hogy tanulgassam.

Két szoba, konyha: alagút
szívemnek ez a cseppnyi tér,
tedd Uram bölccsé szívemet,
hogyan értsem, most ez mennyit ér.

Simogasd le a szárnyaim,
ha innen mégis messze vágnak,
vetítsd fenséges Önmagad
falára sok lélekszobámnak,

hogyan tudjam, lesz majd új idő
tavaszi szomjnak, nyári táncnak,
fedetlen arcom szerető,
áldott fényedtől lesz bocsánat.

Fiam születésnapjára

Köszönöm, Uram, rózsaszép
gyermekem szirom-álmait,
tengerhullámú, idegen,
hús bársony kamaszvágyait.

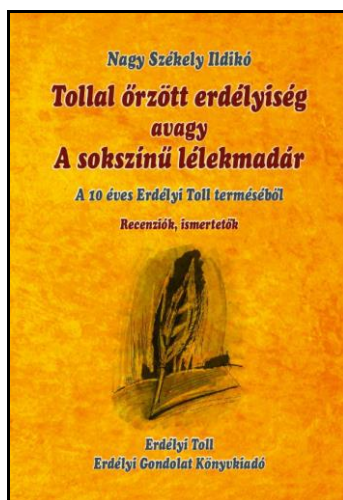
Köszönöm, mikor átölel,
és azt is, hogyha eltaszít,
s hogy kezded őrizi szüntelen
létünk apró lámpásait.

Köszönöm, hogy van visszaút,
mikor úgy érzem: elfogyott,
csatáink fölött átragyog,
s igazságot tesz mosolyod.

Köszönöm, Uram, gyermekem,
a szép kamaszt, a lázadót,
s hogy 14 éve odafent
hittek bennem a csillagok.

Kiadványaink

2020-ban megjelent

Bognár Stefánia

Világirodalom

Babits Mihály is megmondta már,
hogy a világirodalom...
oly egész, amiben „a saját
kultúránk” részként benne van,
hiánya lyuk a könyvlapon.
Megérteni úgy lehet egymást
s eligazodni magunkon,
ha az ember múltba s messze lát.

Másként élünk meg sok problémát,
de találkozunk valahol
— levette különbségek jármát —,
az örök emberi síkon,
túl mesterkélt álarcokon.
Most balladát írok, provanszált,
de keleten gondolkodom,
s a lelkem bölcsek lelkébe lát.

Kupát, rózsát hagyott ránk Omár
s a „mulandóság”-mámoren
írta fennmaradt rubáját,
merengve porló hantokon.
Tagore örökség „dalom”.
S ha szépség-vágyón írok tankát,
szülőfalumról álmodom,
gyermek-énem Rába-partot lát.

Ajánlás

Drága Herceg! Jó olvasóm!
Nem kaptam sorstól világjárást.
De tudás jött könyv-lapokon,
hogy lássam, amit más lát — nem lát.

2019. augusztus 18.

Márton Tímea

Úrrel való telítettség

A Halál azonnali megoldásnak tűnik,
Hogy megszüntesd a szenvedést,
De megfoszt attól a lehetőségtől is,
Hogy felállhass, leporold magad,
Tovább lépj, felépülj, fejlődj,
És végül megtaláld a régi mosolyodat,
Vagy megpróbálj egy újat rajzolni az ajkaidra.

A Halál Zeigarnik-effektust hagy maga után,
Néha még kikeresed a nevét chaten,
Bepötyögöd a telefonszámát,
De aztán ráeszmélsz,
Hogy már nincs, aki válaszoljon az üzenetedre.

Ahogy egymáshoz simul az oldalunk,
Egyszerre lépünk, mintha rezonálna a lelkünkben
Valami mélységesen sötét és keserű.
Az eget kémleled és ebben a pillanatban
Elátkozom a fényszennyezést és a felhőket,
Mert ha látszanának a csillagok,
Rámutatnék a legfényesebbre és azt mondanám:
„Nézd, ott van és figyel!”

De helyette csak önzőnek érzem magam,
Mert annyi gondolat cikázik át a fejemen,
És egyik sem segítene, ha kimondanám.
Könnyes szemekkel pillantasz rám,
A homálytól és a bánattól mélyszürke zöld helyett,
Szóra nyílnak az ajkaid, ahogy kis patak húz csíkot
arcod ívére.

„Akkor ő most tényleg nincs többé?”
És önző vagyok, mert arra gondolok,
Hogyha nem szálltam volna le a székről,
Most rám is gondolnál, ahogy valaki mástól kérdezed,
És önző vagyok, mert csak olyasmivel nyugtathatlak,
Amiben nem is hiszek teljesen:
„Talán van, csak egy más helyen.”

Brauch Magda

Hobbi

Azt sem tudom, hogy kell helyesen leírni, hiszen nem magyar szó. Előveszem az Idegen Szavak Szótárát.

Helyesen írtam, de egyúttal idézem a magyarázatot is:

„1. kedvtelésből állandó jelleggel űzött foglalatosság: passzió 2. hóbort, rapli, vesszőparipa.”

Én még hozzátenném: bolondéria (persze a 2. magyarázathoz), illetve: szenvedély — ami a passzió magyar megfelelője. Kizárnám azonban a raplit, ami a fent említett szótár szerint szeszélyt, rigolyát jelent. Ez nem tartozik — szerintem — a hobbi fogalmához, annál jóval kevesebb és pejoratív mellézköngéjű.

Nagyon sok — talán minden — embernek van „ilyenje”, amire az idézett szinonimák valamelyike ráillik. Ez nem baj! Sőt! Szükséges is lehet, mert — ha nem viszik túlzásba — megszépítheti az életet, színesebbé, kellemesebbé, netán elviselhetőbbé teszi. Egy kis „tudathasadás”, ártalmatlan menekülés az olykor keserű megpróbáltatásokkal teli valóságból, jót tesz a léleknek, kis időre elúzi a gondokat, bajokat.

Saját tapasztalatból beszélek, és őszintén sajnálom azokat az embertársaimat — ha vannak ilyenek —, akiknek nincs semmilyen hobbijuk, vagy ha volt is valaha, elszállt az idővel, és nem tudják mással helyettesíteni.

Mert a hobbik változhatnak is egy ember életének egyes szakaszaiban.

Bevallom, jómagam — mint annyi más szempontból — ebből is mindig átesem a ló túlsó oldalára. Nekem ugyanis egész életemben többféle hobbijam, szenvedélyem, vesszőparipám volt, ráadásul néha egyszerre egy időben is. Ezeket mindig valódi lelkesedéssel űztem, kezeltem, és örömmel állíthatom: mindig életörömmel jártak együtt. Néha haszonnal is.

Más alkalommal már említettem, hogy középiskolás koromban mennyire kedveltem az idegen nyelveket, szavakat. Ez ugyan nem nevezhető hobbinak, hiszen egyik-másik iskolai tantárgy is volt, de a francia nyelvet magánúton tanultam egy nyugdíjas tanártól. Ezt a nyelvet — nyilván a tanárnő befolyása révén is — vagy nem tudom, miért — annyira megkedveltem, hogy mindenért lelkesedni kezdtem, ami francia. Jellemző volt rám, hogy utánanézttem egy akkor forgalomban lévő Idegen Szavak Szótárában, és megtudtam, hogy ezt a furcsa szenvedélyt (a hobbi szót akkor még nem használták) úgy hívják: frankomania „Egyoldalú, túlzott franciarajongás, franciaimádat” — olvasom, ma már kissé restelkedve a jóval későbbi szótáramban, de miért tagadnám? Mindenért lelkesedtem, ami francia, például megtanultam a Marseillaise francia szövegét (ma is tudom), a dallamról nem is beszélve, amit zongorázni is tudtam saját „hangszerelésben” (ez ma már nemigen menne), érdekelt a francia irodalom, történelem, még arra is képes voltam, hogy egy vaskos francia nyelvű regényt eredetiben végigolvassak, persze szótár segítségével. Nem is tudom, hogyan tudtam mindezt beszerezni abban az időben, amikor az idegen nyelvek közül csak az orosz volt középpontban, azzal kapcsolatban minden hozzáférhető volt. Egyébként az említett regény — Párizs bukása — is orosz, illetve szovjet szerző, Ilja

Ehrenburg műve volt (ma már magyarul van a birtokomban, a francia változatot nyilván kölcsönkaptam).

Ez a hobbi vagy szenvedélyem igen hasznosnak is bizonyult, mert megtanultam — többé-kevésbé jól — egy nyugati nyelvet, és gyarapodott az általános műveltségem is. Bár később elmúlt — túlestem rajta, mint egy gyermekbetegségen —, máig sem bánom, hogy évekig megszépítette az életemet egy különösen nehéz időszakban, amelyet így panaszszó nélkül, jókedvvel élhettem túl.

Az imént egy pontatlan hasonlatot használtam (de állítólag minden hasonlat sántít). Nem volt ez betegség, mert — bár kissé túlzásba vittem — semmit sem hanyagoltam el miatta, ami fontos volt. Mégis „ki kellett gyógyulnom” belőle, mert a francia himnusz nem az én himnusom. Tudtam, persze, azt is, előbb, mint a franciát — szüleim kiskoromban megtanítottak rá —, de igazából talán akkor fogtam fel, hogy mit jelent nekem, amikor az Aranycsapatot ünnepeltük, a „fiúkért” lelkesedtünk. Itt már többes számban beszélek, mert ezzel korántsem voltam egyedül, ez a „hobbi” igencsak elterjedt a korosztályomban, de a jóval idősebbek körében is. Én, persze, ezt is túlzásba vittem, másképp nem is én lettem volna, megszereztem minden újságot, képet, ami ehhez a témához tartozott (érdekes, köztük egyet franciául), magam is készítettem feljegyzéseket, fényképalbumot kedvenceinkkel. Ezeket az emlékeket ma is őrzöm, mert máig becseseknek tartom őket. Hiszen szebbé, tartalmasabbá tették az életemet és bizonyára másokét is.

Azok a legszerencsésebb emberek, akiknek hobbija megegyezik a foglalkozásukkal, a hivatásukkal. Ilyenek a tudósok, felfedezők, kutatók, vagy más született tehetséggel megáldottak: művészek, élsportolók, továbbá a festők, szobrászok, írók, költők, zenészek — bár ez utóbbiak általában csak hobbiként gyakorolhatják a művészetet, mert abból nehéz lenne megélni. De egy kertésznek, szakácsnak, cukrásznak vagy mondjuk, pilótának, hajóskapitánynak is megegyezhet a hobbija a foglalkozásával, és még sorolhatnám. Ennek ellenére „startból” kevesen indulhatnak meg egy olyan életúton, amelyen a hobbijuk biztosítja a megélhetésüket, legyen az akár született tehetség vagy igazi szenvedély.

Nekem sem adatott meg ez az előny. Nem születtem semmilyen tehetséggel, bár a szülői elfogultság abban reménykedett. Zenei tehetségnek hittek, illetve akartak hinni, mert maguk is elindultak ezen az úton — amatőr szimfonikus zenekarban játszottak is —, csak aztán elakadtak. Azt remélték, majd én folytatom és kiteljesítem azt, ami náluk elsikkadt. Előbb írtak be a zenedébe, mint az elemi iskolába. Csak aztán én is megfeneklettem. Hiába volt ingyenes a zenede, ha nem tudtunk zongorát venni, sőt, bérelni sem, így aztán nem volt hol gyakorolnom. Így sikkadt el az én tehetségem is, ha egyáltalán volt.

A zene iránti szenvedélyes szeretet azonban egész életemben végigkísért. Igaz, hogy a zenében „disztिंगválni” nem a zongoraórákon tanultam meg, hanem később, főleg egyetemista koromban, amikor jelen voltam több évfolyamtársammal minden jelentős komolyzenei eseményen. Állandó programunkká váltak a péntek esti hangversenyek, melyekre gyakran jegy nélkül vagy már kezelt és megragasztott jeggyel lógtunk be (a jegyszedők nyilván szemet hunytak). Összebarátkoztunk a konzervatóriumi hallgatókkal, és így meghívtak bennün-

ket néhány előadásra. Ott értettem meg igazán, és kezdtem értékelni Bartók zenéjét. Kodály kórusműveivel is ekkor ismerkedtem meg közelebbről és nagyon alaposan, hiszen négyszer egymás után hallgattunk végig egy kórushangversenyt, és annak minden egyes számát 16-szor hallottuk, mivel minden alkalommal háromszor tapsoltunk vissza minden számot olyan kitartóan, hogy mindig kénytelenek voltak megismételni. Ezek a nagyszerű élmények egy életre szólnak és elindítanak egy olyan úton, amelyen a „tisza forrásból” eredő zenei értékek további gyönyöröket kínálnak, viszonylag hozzáférhető formában. Lemezjátszót és lemezeket kellett előbb-utóbb beszerezni, vagy a rádió és televízió gombját megnyomni, hiszen akkoriban még népszerűek voltak a komolyzenei műsorok. Gondoljunk az évenként megrendezett karmesterversenyekre vagy a rádió *Ki nyer ma?* című napi műsorára, melynek kedvéért nem egyszer hanyatt-homlok rohantam haza.

Így aztán a zene — amit igazán annak tartok — a legnagyobb, legszenvedélyesebb, egy életre szóló „hobbim”. Így kell neveznem, mert nem tartozik a hivatásomhoz olyan mértékben, mint az irodalom, de állíthatom, hogy legalább annyira szeretem. Ha választani kellene a kettő között (Isten őrizz!), nem tudom, melyiket választanám. De ha egyszer úgy fordulna meg a világ, hogy a művészi értékek megsemmisülnének, ám néhányat át lehetne belőlük menteni, pontosan tudom, hogy mire szavaznék: Beethoven *Hetedik szimfóniájára* és Radnóti *Hetedik eclogájára*.

Kiadványaink

2020-ban megjelent

Albert-Lőrincz Márton

Rovarinvázió (I.)

(Átmenetel)

Idővel elmarad a látvány,
az álom elmúlik, küszöbök jöttén.
Elmarad egy egész évszázad.
Van, ami ottmarad, van, ami átjön.
Vannak, akik elfelejtik, hogy etették
s nyeltek nagyokat.

Vannak, akik magukkal cipelnek
mázsás batyukat, akik nagy
asztalokról ettek nagyokat,
vörös könyveket olvastak mohón,
és sok romlott ételt hagytak az asztalon.

Ők fehér zokniban jártak teniszezni.

Ők sokan voltak s mind nagyevők.
Ők nem ismertek téged, a szomszédot,
autóval jártak be a birodalmi irodákba,
volt benzinjük, páros és páratlan
rendszámú autójuk,
és jó étvágyuk.

Voltak éhségtől lázas betegek is,
akik már nem kívánták a sült krumplit,
s hallani lehetett, hogy a horribilis
grizzlyk
lazacot ehetnek.

Voltak, akik titokban hánytatót szedtek.
Mind átjöttek nagy felfordulással.
Úgy jöttek át, tele gyomorral.
Mázsás batyuikban a beteggel.

Kilencvenben még lázas volt a beteg.
Azóta láthatóan jól van,
jól érzi magát a kórházi ágyon,
beszedi a kiírt pirulákat
és a hánytatót is titokban.

Sokan fintorognak a bélszagtól,
és az elviselhetetlen gyomorgáztól.

(Rovarinvázió)

Fekete csótányok masíroznak
placebo Raid permetében,
fölöttük tribün, szónokolnak,
immár az aszfalton is fekete
csótányok masíroznak
december üvegszilánkjain,
asszisztált napvilágon.
Barnás-karamellre váltó,
vörös ruszlik osonnak
be a házba ablakok párkányairól,
neszre, könnyű zajra szétrebbennek,
de hízik bennük az idő, ahogy
csámcsogva kieszik a csontból a velőt,
mikor már amúgy is csontra szánt
a város, amely hajdan a tied volt.

Fülöp Kálmán

Értem vihart

Értem vihart
hajam téptem
kenőcs voltam
kelevényen

hívtak nappal
többször éjjel
volt mint rongyot
téptek széjjel

némelyek ezt
ma is teszik
kényük-kedvük
szerint veszik

s én megértem
ők a nagyok
vas-szemükben
nem is vagyok

ember csupán
játék bábu
viharvert roncs
sánta lábú

ha elbújtam
megkerestek —
alig éltem
s már temettek.

Ráduly János

Haikuk

Dicsekszik

A csönd dicsekszik:
Folyton informált vagyok,
Mert hallgatózom.

A rádió

Értünk van, értünk
Szól: emberi értelmünk
Szép fényforrása.

Otthonod

Ó, te csillagfény:
Ha rám ragyogsz, örökös
Otthonod leszek.

Felborzolja

Késő őszi szél:
Ha felborzolja magát,
Rettenetet fúj.

Megszelídítlek

Tücsökhangomon
Udvarolgotok neked:
Megszelídítlek.

Becsapod

Fitogtatod az
Érzéketlenségedet:
Becsapod magad.

Kacsó András

Küküllő-sors

(I.)

Valami készül...

Készakarva-akaratlan
szakadozik a hópaplan.
Lábon járó tudja, látja:
feszlik már a Tél palástja.

A Hideg még botlik-csetlik
— elidőzhet jövő keddig —,
kerüli a turpisságot:
nem bántja a hóvirágot.

A Szél tétlen sűrög-forog,
nem agitál, nem háborog,
békeességben, barátságban
elhasal egy barázdában.

A Jégcsap már alig bírja,
bánatkönnyét mibe sírja?
Elhagyta a téli kedve,
csurran-cseppen keseregve.

A sok madár ámul-bámul,
majd lepottyán mind az ágrul,
szólnak egyet néha-néha:
nézik, ez a Tél de béna.

A Fagy is csak ámmal-immel
hadakozik a versrímmel,
jégsisakját félre csapja
s kacsint a gyermek Tavaszra.

Táncolj még!

Lefuttak próbák, színpadok,
sebes vagy lassú dallamok,
függönyök, termek, öltözők,
csárdások és csürdöngölők.

És mégis, mégis járni kell,
míg lábad visz, míg van kivel,
míg távolból vigyáz a múlt
— tudatod már nem módosul.

A tánc örök, a nóta friss,
akár negyven év múlva is
szíved igennel válaszol:
tudja, még jártad valahol.

Amíg szándékod társra lel,
amíg van akit átölelj,
míg termeted másnak virág,
deszkáidon maradsz király.

Pörögj, forogj, dobbants, emelj,
ha táncolsz, akkor ünnepelj,
elméd figyel, lábad vezet,
jelen vagy és emlékezet.

Itt egy kanyar, ott egy gödör,
egy hegedű biztat, gyötör:
akár az utadat a sánc,
kíséri életed a tánc.

Várunk

Dér-reggelek imákba fűzve
ékek az esztendő nyakán,
szép februárban elmerülve
pihennek erdők hajlatán.

Tél-istennő zálogba hagyta
porka havát, kristály jegét,
s zefír ösvényén számolgatja
bodor felhőcskéek seregét.

Komor sziklák, hegyek határán,
szarvasok, őzek rejtekén,
viharvert bükkök rőt palástján,
meztelen nyíren csók a fény.

Csipked a fagy, de csak nevetve,
dúdol, majd elpihen a szél,
apró madárcák kényeskedve
isszák a nap szűrt melegét.

Tájunk békéjét csöndben őrzik
templomba öltözött fenyők,
zöld szívükben remény rejtőzik:
hittel várják a Jégtörőt.

A tavasz udvarában

Tél-gyötörtén, vacogva, ázva
lépj be a tavasz udvarába,
tört lelkedben gyűjtsál tüzet,
találd meg elhagyott hited.

Tárt udvara már rég reád vár,
nem kérdezik, hogy merre jártál,
kaputükrében ott a Nap,
galambok látják arcodat.

Köszönnek neked új virágok,
kikelet-piros tulipánok,
fejed fölött lapul a Hold,
egy féltett álmod elrabolt.

Tavaszi udvarát sokan járnak,
tétovázók mind Őt csodálják,
te csak eredj, keresd a fényt:
a hóban elvesztett reményt.

Tavaszi tél

Tavaszi tél vizet fagyaszt,
ez a jégcsap kilenc arasz.
Kilenc arasz, három ujj,
hóhasú éj ránk borul.

Oroszoktól jött a hideg,
jut belőle mindenkinek.
Mindenkinek kóstoló
s hátadra egy hógolyó.

Február a havát pallja,
fagy komáját marasztalja.
Marasztalja, biztatja,
márciusnak itt hagyja.

Homály mögött sejlik a hold,
alatta a kutyám csahol.
Kutyám csahol, kornyikál,
zöld reményünk szundikál.

Torz fellegek űznek tavaszt:
ott bujkál az erdő alatt.
Erdő alatt haja dér,
od' adnám a hajadért.

Mégis tavasz...

Ég veled, Február,
nem adsz ránk több ruhát,
több ruhát, több cipőt:
lapozzál múlt időt.

Üdvöz légy, Március,
szép szemed mért borús,
mért borús, mért hideg:
nem bántott senki sem.

Komoly vagy, mint a tél,
szép ruhád oly fehér,
oly fehér, mint a hó:
rügy-kedved fakadó.

Ékeid elvitték,
maradtál így is szép,
így is szép, így is jó:
számunkra biztató.

Hulldogálj, hópehely,
kis madár, énekelj,

biztasd a meleget:
és a kikeletet.

A fészek és a zászló

Olyan a fészek, mint a zászló:
fölötted álló, rend-vigyázó,
reményt fakasztó néma kincs,
oltár annak, ki rátekint.

Látsz benne felhőt, kék eget,
múltat, jövődöt, életet:
volt nyarad, feltörő napod,
lebegő lélek-ablakod.

Olyan a zászló, mint a fészek:
tollát, selymét imákba nézed:
szándék, vagy megtartó haza,
lelked kibomló tavasza.

Gondoskodón figyel, vigyáz,
ha lankadnál, veszélyt kiált:
magaslatából messze lát,
akár az érkező madár.

Sándor, József, Benedek...

Híres névnapok reggelén
sok bába közt eltűnt a fény,
homályló fellegeket ont
amíg ellátsz, a horizont.

Kerülhetsz érte hét határt,
senki sem látta, merre járt,
hallgat virág, madár a fán,
hiánya, léte kész talány.

Érezzük, meleg kéne már,
kibomló kertek, rét, határ,
ez a jó szándék meredek,
Sándorok, József, Benedek.

Közelgő éj havat ígér,
kedvünk tört szárnyal földet ér:

fagynak árulják lelküket
léptedben lassuló vizek.

Mit is kerestél, nem tudod,
eszedbe jut tán félúton,
ígért havat, vagy olvadást,
tétova fényt, rügyfakadást?

Tervek, szép álmok alszanak,
hű társad egyetlen maradt:
reményed zöldje vár, a fű,
a lopakodó egyszerű...

Végül hódunyhás ég alatt
feltűnt a töprengő tavasz,
híre arany, hite ezüst,
s a kéményekből száll a füst.

Virágvasárnap

Egy fűzfácskát kerestem én,
tavaszillatú, télbenállót,
s a város végén meglelém
az ünnepre, királyra várót.

Mint egy székely, oly egyszerű:
térdig hóban, orcája fényben,
nem díszíti barka, se rügy,
vesztegel bűnben és erényben.

Mért kell e fácska, hisz tudod:
ez a fűzfa nálunk a pálma,
mely ágaival várta Őt
a legelső virágvasárnap.

Mily csöndes volt és hallgatag,
mily erőteljes, mily vakító,
mikor a hegyről lejövet
beringatta egy számarcsikó.

Az Aranykapu ragyogott,
emberek álltak érte sorba:
„Hozsánna, Dávidnak fia!”
s egyszerre lett király meg szolgálja.

Fogadta öröm és halál,
dicsőség, ámde szenvedés is,
jaj, mily törékeny a határ
áhitattól a megvetésig.

Akár e bódult tél s tavasz,
olyat fordul néha a szándék:
kereszt feszíti az igazt,
s megmenthet nem remélt ajándék...

Egy fűzfácskát kerestem én,
tavaszi fénybe, télbe zárva,
s a város végén meglelém:
mint a Krisztus, ott állt magában.

Zetelaki farsangi dudoló

Rövid a farsang, jól vigyázz,
ne szűkölködj, egyél, igyál,
ne gyűlölködj, az akarat
elhoz barátot, fényt, havat.

Elhoz szerencsét, végzetet,
meleg kemencét, éneket,
pincédbe bort, ágyadba békét,
ne habozz, locsold meg a géged!

Borral ápold a hagyományt,
pálinkával a rakományt,
sörödnön ne bánts a habot,
jöjj velünk, bulizz egy nagyot!

Adakozz, hogyha arra kérnek,
légy barátja szónak, zenének,
gondjaidat akaszd a csapra,
istenes kedved vasárnapra.

S ne feledd el a lényegét:
amit kibír a szervezet,

meg a családi tervezet,
az ma számodra élvezet.

Szervátiusz

Az égi létrán a fiú elindult
megkeresni az egyszer-volt apát,
tán kőharang lesz, ami érte kondul
s maroknyi szív, kit műve megtalált.

Akár a Bolyaik, az ismeretlent
szántotta föl a két Szervátiusz,
szépet idézni, adni rendületlen
s kaptak hóhullást, számos márciust.

Reflektálni egy kis nép ősi létét,
munkás tavaszra nyárt, s termékeny őszt
faragtak, s bírva álmaik igényét
zabolázták az elmúló időt.

Akikről kövek és szálfák regélnek,
ódon könyvlapok, hírek vagy fotók
s közttereinken csöndben vár a lélek:
félistenek talán az alkotók...

A földobott kő visszahullt a földre
s vulkánok gyomra emésztette át,
sorsunk vigyázó oltár vált belőle,
homlokán hordva vésők csillagát.

Maradt minékünk egy: a szép, a legszebb,
lírai lelkük áll Farkaslakán,
benne Kolozsvár s a székely kereszték,
ároni Ábel, írott Kánaán.

A hargitai sziklák csendben sírnak:
műértő gonddal ki pásztáz határt,
arcukra múltó balladát kik írnak,
szólítva Istent, nemzetet, hazát.

Beke Sándor fordításai

Nina Hoza
(1975–)

Ösztönzés
(*Índemn*)

(*olvasóimnak*)

ezek a szavak
nem hangzanak el —
egymást nézik
csendben,
úgy, mintha
egy olyan festményt néznél,
melyen színt öltött minden gondolat,
ahol a fájdalom körvonalazódott,
s a boldogság nem más,
mint egy árnyék a sarokban.

ne közeledj jobban —
elvesznél
a milliányi vércsepp
és só között,
ebben az élet és halál
egyvelegben,
a vagyok és nem vagyok
között,
és így
nem látnád arcomat.

és ne tegyél fel kérdéseket —
emlékeimet
kőkeresztek,
s fűszálak alatt elaltattam —

ha felzaklatnád őket,
éjszakáimat az immár
álomba szenderült
nyugtalanságokkal
töltenéd fel...

nézz rám és hallgass,
és lépj tovább,
de soha ne feledd el az arcom, a
tekintetem,
melyet magamnak szavakból
teremtettem.

Az ősz utolsó falevelére
(*Pe ultima frunză a toamnei*)

megírtam az imát,
majd felküldtem
az istenekhez a magasba.

arra kértem őket,
hogy az erdő zöldje fölött
könnyítsék meg az utadat...

arra kértem őket,
hogy csendet teremtsenek,
s éj-poharadba töltsenek nyugalmat...

arra kértem őket, hogy altassák a
Csillagot —
itt vannak még
nem hallható dalok,
s el nem kezdett, ropni való táncok...

arra kértem őket,
hogy időn túlra
nyújtsák a pillanatot...
és mindezek alá
egy nevet
írtam.

Csendes volt az álmom

(*Mi-era somnul lin...*)

eszembe jut!
tápláléka tavaszi illat volt,
mely megszédítette a földet, a gallyat,
az eget...
a szememen két cseresznyevirág
mosolya ébresztett fel...

egy Virág, mely egy májusi nap fakadt
ki
(nem túl rég),
kézen fogott és ezt mondta nekem:
„Isten hozott!”
nem volt olyan rég,
pár jó
és rossz,
szófogadó
és lázadó
nap,
szétszórva negyvennégy évben...

ezek az évek...
a számuk —
semmiség az egész!!!

Nagymama zsoltára

(*Psalmul bunicii*)

„az angyal
egy szív feletti
zsebben
imádkozik” —

egyre csak halkult
nagymama zsoltára.
az alázatosság száraz földjén
térdepelt ő,
gyermekölben dajkált
lelkemet
imákban cirógatta,
bárány
az áldozat oltárán.

a kezdeti esők
a nehéz és csúszós földre
nyomokat
rajzoltak.
a Nap krátereket ásott
a csontokra száradt agyagon.
a tenyereken
nagy halom hamut
háborgat a sötét.

a szív felől
egy angyal sír.

könnye megtölti
a léptek nyomát a sárban,
ez az ő imája —
felöltő a lehullt havakon.

egyre jobban hallok
nagymama hangját —
az alázatosság földjén
zsoltárokat énekel letérdepelve.

Bocsáss meg, anyám!

(*Iartă-mă, mamă!*)

nem tudom,
létezik-e gyönyörűbb éden,
mint anyámnak a méhe,
és az ízlésre sem emlékszem,
ami egy elesett angyallá változtatott,
testtel és arccal
világra jőve.

anyám elszomorodva
mindig a tizenegyedik
parancsolatot ismételtette:
„*Ne tudja meg senki, melyik sebed fáj!*”^{*}
(gyermekkorában tanulta
és minden nap betartotta).

de én megszegtem
anyám parancsolatát,

*Octavian Goga verssor

s a szárnyak helyett
magot vetettem el.

nem szárnyak keltek ki a magból,
csak tüskék,
ezeket gyűjtögetem egy ideje
s egy olyan könyvbe helyezem el őket,
melynek olyan fehérék a lapjai,
mint egykor
amilyen fehér szárnyakat viseltem.
egy napon anyámnak ajándékozom.

bocsáss meg, Anyám!

A bűn hangja

(Glasul păcatului)

én azt hiszem, hogy az előbbi életemben
valamit tévedtem.
megbocsáthatatlan tévedéseket
követhettem el,
mert csak ezzel magyarázható
ez a magas érzelem-hegy,
melyet láthatatlanul is magamon
hordok,
a vállamon, a lelkemen, a
gondolatomon,
az életemen.
bűnöm lehetett a szeretet?

szem a szemért fizet, mondják,
fog a fogért.
s akkor

a mostani szeretetünkkel fizetünk
egy korábbi szeretetért?
szíveket zúztam szét,
sorsokat tettem tönkre?
hányan áldozták fel magukat értem?

és most
az összes szerelmes halott
összejátszott,
hogyan teherré tegyék nekem,
és lelkem
nap mind nap cipeli

a pár százezerrel megsokszorozódott
szeretetet.

Tévelygés

(Rătăcire)

egyik nap a tartomány
nagy festőművészei összetalálkoztak,
s egy kék színű varázsénekben,
messze a földlakók szemétől,
lábunk elé varázsolták a tengert.

két karod
vitorláshajó volt,
ezek hintáztattak engem,
pohár volt,
melyből megkóstoltam
a csend édes végtelenjét.

amikor felébredtem, sírtam.
fájt a csend,
a szirén mérgezett
kiáltásától átszűrt
sebből vérző,
mely mindig elkalandoztat,
és messze visz magával...

a seb az ébredés kapuja volt az álomból.

Nyomok a homokon

(Urme pe nisip)

azt akarom mondani neked,
hogyan mindahányszor
visszanézek egy-egy elmúlt napra,
szerelmünk nyomait látom
a homokon...

a kövekre nem merünk rálépni,
a szélfúvás
— mindenki szeme láttára —
ott hagyná felületükön
a nevedet,
a nevemet,

a nevünket,
s ekképp célpontja lennénk azoknak,
akik soha nem tudtak szeretni senkit.
a köveket egytől egyig összegyűjtenék
és befalaznának minket —
engem a világ egyik végébe,
téged a másikba...

ezért ma
csak a homokon hagy nyomot
szerelmünk.
és akkor,
amikor mindketten
vízzé, földdé, lángokká s szellé
változunk,
a homokszemcsék is kővé változnak!

a víz majd lemossa őket,
a föld gyökeret ereszt nekik,
a szél megcsókolja.
nevünket majd
lánggal írják bele a szemekbe
boldog-boldogtalannak.

mindenki azt fogja mondani,
mindenki egyszerre mondja:
*„ezek a nevek,
melyek ölelkezve égnék a köveken
azoké, akik valamikor szerették
egymást”.*

„In my secret life!”

repedjenek szét a kövek
attól a hidegtől,
mely felfalta a sivatagot —
hóvirágot hordok zsebeimben
és szófogadóan várlak a homokon.

a pokol tüzét
végeképp
elfelejteném —
időnként titokban
fényedet szűröcsölöm magamba.

virággá pattannak a rügyek
halántékodon —
én úgy teszek, mintha nem látnám őket,
nem jó, ha tudnak rólam
az előttem elvonuló karavánok...

...elvonulnak,
nem bánom!
én Cohen-t hallgatom
és halkán dúdoló:
„Thank God, it’s not that simple
In my secret life!”

A legszebb szavak

(Cele mai frumoase cuvinte)

számon soha nem ejtettem ki őket —
embertől járatlan-ismeretlen
mélységekben
a kövekre írtam
és hallgatásommal
pecsételtem meg őket.

szemed mily kívánságokat
küldött a csillagoknak?
arcodra harmatcseppet ejtettek
és megtanítottak
titkaim dallamaira
„Ūrnómnek”
nevezve el engem.

te akkor
hallottad meg
a legszebb szavakat,
pedig soha
nem mondtam ki
őket.

A remény naptára

(Calendarul speranței)

„állítsuk össze
a remény naptárát!”
mondtad azon az éjszakán,

amikor épp
a Nagy Göncölre ültünk,
s mit sem törődve semmivel,
úgy sétáltunk
a világ felett...

megegyeztünk,
hogyan csak a páros
napokat
jegyezzük benne,
egyik nap egy reményt, te,
a másikon egy reményt, én,
lánc, egészen az Istenig...
a páratlan napokat pedig
a világ sivatagában
sorsukra hagyjuk...

Jelek

(*Semne*)

boldogtalan óráim
magukba szívták mosolyomat,
azt, amit te hoztál nekem akkor,
amikor kézen fogva a hajnallal jöttél.

néhány jel,
néhány elrejtett betű
a tükör sarkában,
újra
gyújthatnák most
arcom fényét.

Kétségek

(*Índoieli*)

„én nem hiszek el mindent, amit mon-
dasz”.
s akkor láttam
vásznadra szólni a kétségeket.
vigyázz,
nehéz fátyol hull majd
az alig kisarjadt fűre, és kár lenne...
könnyeddel nem locsoltad meg ezt a fű-
vet?

ha kiég,
szemem honnan fogja táplálni a színét?
jó éjszakát...
éjjelek fognak eltelni,
de addig
ne feledd el, amit mondtam,
ha kilépsz a Mennysországnak kapuján...

Ének

(*Cântec*)

egyek lettünk
az esővel,
szomjas gyökerek közé
szóródtunk szét...
és elvesztettük egymást.

tavasza van,
hallszik a fű dala,
titkát
csupán én ismerem fel —
egy akrosztichonban
a te neved —
minden égtájon
egy-egy jel...

elmegek...
lassan elindulok
abba az országba,
ahol az eső
maga után hagyja
a világ négy sarkát...

Búvóhelyről

(*Din ascuns*)

az árnyékokat
barlangokba rejtettem —
összevegyülve
eggyé lettek a csenddel,
egy csókban olvadtak el.

a fogadalmakat
esőkbe töltöttem —

áthatolva,
körülvéve a Földet
egy ölelésben.

a titkokat
szemhéjam alá menekítettem —
a fűszálak között
elveszett íriszeket
simogattam és szerettem.

Visszhangok (*Ecouri*)

ez a *kiáltás* az,
mely fojtottan ég,
mint alattomos vulkán
egy kóharang alatt.

menedéket adtam neked
a hegyen túli barlang kupolája alatt,
ahol *minden*
semmivé egyszerűsödik.

csupán *mi* maradunk
és a megfestett
történetünk itt,
a szív ordító falain,
melynek hangja
— ez a süket *kiáltás* —
a kóharang alá
rejtőzik.

Metamorfózisok (*Metamorfoze*)

egy másik test árnyéka lettem
és láthatlanul kóboroltam azok között,
akik csak faleveleket láttak,
úgy, hogy senki sem tudta,
hogy klorofill-szemek
közé rejtettelek el,
s hogy testem nedvével
tápláltalak.

arcunk mellett aludtak el,
nem érezték lélegzetünket,
s nem tudván, hogy miközben
fulladoztam,
a lelkedről sepertem le
ezernyi gond porát.

sokszor hallgattak minket,
anélkül, hogy meghallották volna
az altató dalt, melytől álomba
szenderültél,
nem tudván, hogy te a mellemen rejtett
rovarbábban bujkálva
nekem szerelmet vallottál.

nem gondoltam akkor,
hogy egy napon szárnyaid nőnek,
hogy énekem sírás lesz majd,
és visszafordíthatatlan
út lesz az emléked.

Emlékek (*Amintiri*)

a sasok,
az éjszaka ragadozói,
lecsaptak az emlékekre,
ott, a hegyen túl,
ahol menedéket adtunk nekik,
messze, a sziklák alatt,
ahol mi is elrejtettük a történetünket.

csupán a vérző
nyomok maradtak meg,
melyek lassan eltűnnek
a sós hullámokban.

ennyi esőtől
már fáj a szemem...

Átok (*Blestem*)

a mélyből feltör
a rég elásott átok —

a gyökerek közé
rejtett hang
az ég arcához tapad
és könyörületet kér.

„*ha nem szeretsz,
ha nem fogsz majd szeretni,
öledbe teszem
az álmokat, melyeket
élővízzel locsoltam le,
hogy beledobhasd a visszafelé folyó
vízbe,
ahová őseim,
a rossz szívű asszonyok,
a varázslataikat dobták egykor*” —

kinek a tenyerében
van megírva a történet?
kerestem a tenyeremben,
de nem találtam benne,
csupán a te szemeidet,
melyek ezernyi gyöngyszemmé lettek...
azóta
a Holdon raktál fészket...

A lángok fényében

(*In lumina flăcărilor*)

G-nek

láttam, amint megjelentél —
egy Prométheusz,
aki ismét dühbe hozta az isteneket.

a tüzet
régi arcommal
tápláltad,
s úgy tépted le rólam,
mint egy elszáradt kígyóbőrt,
helyette
új arcot adtál,
egy higanyszemű
agyagbabát.

vízzel locsoltad,

melyben csillagánizst áztattál,
s az emlékeimet megolvasztó
tűz mellett
szárítottad meg.

amikor kinyitottam a szemem,
jobb kezembe
szenet tettél
és azt mondtad nekem,
csak így juthatok el

azoknak az embereknek az országába,
akiknek nincs amit keresniük a földön.

Forrás

(*Izvor*)

nem a piacokon
illúziókkal tornyosult
árusító pultokon,

nem a kertekben,
melyeket álmatlan
kínzó gondolatok őriznek,

nem az ősök idejében
gyökerezett
kövek alatt,

még csak
a hegycsúcsokon sem,
ahol idegen fészkekben
eltévedt sasok
rejtőznek,

s a tengerfenéken sem,
a csontok között,
melyek évszázadok óta várják,
hogy megcsókolják a szárazföldet,

semmi esetre sem
a piramisokban,
ahol fáraók verik a mellüket
és szemberöhögnek velem,

nem ott keresem
a HALHATATLANSÁGOT.

a kútba ereszkedem,
melynek vizéből
heten hétszer ittak
az én őseim.

egyre távolabb van
tőlem a sírás!
egyre közelebb van
hozzám a csend!

*bennem van a forrás,
mert az egyedüli templom,
melyet ismerek és elismerek,
az ÉN vagyok.*

Reggelek (*Dimineți*)

az ajtóval szemben
mécses pislákol.
anya homlokán
nyugtalanság.

a tündér- és sárkánymesékből
nehezen ébredve
az apja lépteit méri
a kislány.

*„ma az iskola udvarán
szélmalmokat
építünk!”*

kirakatokban bibliák —
eladó emlékek.

a sötétítő mögött
egy öregasszony
csészéből szörpinti
a napkeltét.

holnap
talán
többet alszik...

Ima (*Rugăciune*)

az előttem magasló
hegyekért imádkoztam.
a hegycsúcsokon,
ahol megpihennek a felhők,
ott akartam megépíteni a hajlékomat.

ma azonban,
megmérgezett mélységekbe
ásott szakadékokért
imádkoztam,
megmérgezett mélységek,
melyek messze estek
az áhítózó
hegycsúcsoktól...

Uram, adj szárnyakat nekem,
ne hallgatásból,
hanem Szavakból!

mert a Szó
lehet
Halál,
Feltámadás,
vagy leginkább
lehet
mindenekfelett
Szárnyalás.

A Csillag, mely nevemet viseli

(*Steaua ce-mi poartă numele*)

fent,
messze a Föld felett
pihenni ágyat készítek magamnak,
ott, azon a helyen,
melyet régóta telhetetlenséggel
magamnak kiszemeltem —
gyermek voltam,
megszámoltam,
s nevet adtam a csillagoknak.

de azóta számtalanszor átfordult a Föld,
és többször megzavarta
számolásomat.

egyik este
a könnycsepp tükre lett a csillagoknak,
s nem ért le
a földbe,
mert amit megérintenek a csillagok,
az itt marad mindörökre.

azóta
a sírás eggyé lett
a szentelt gyönggyel,
és minden este
felmegy a nevemet
viselő Csillaghoz,

örök helyet ásva nekem odafent,
a magasban, a Föld felett a világegyetemben.

Tavaszi (*Primăvară*)

mintha gazdája lennék,
fentről szóltam a fűhöz,
de nem hallgatott meg...
sápadt maradt, mint az egyedül maradt
holdfény.

csupán akkor,
amikor fejem a fű
gyökerén alszik,
s a fűszál hegyéről énekelek a
gyökereknek,
csupán akkor
lesz tavasz,
számomra és a fűnek...

Ősz (*Toamnă*)

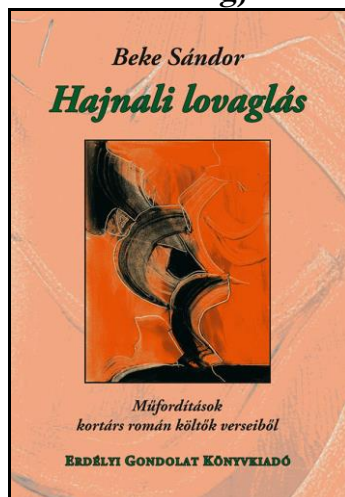
a fűszálaknak
tükör volt a *szemem*...
a Nap szeretetétől átítatva
színüket *szememben* felejtették.

a nyarak virággá varázsoltak,
a fának levél lettem,
az erdőnek meg énekesmadár...

most,
hogy gyermekkorom kútjának
csillogó felszínére néztem,
látom,
arcomon az ősz levelei
elterültek...

Kiadványaink

2021-ben megjelent

*Műfordítások
kortárs román költők verseiből*

ERDÉLYI GONDOLAT KÖNYVKIADÓ

Balázs Sándor

Köznapi filozófiaGondolatok példázatokkal
XII.*Változatok egy-egy témára***ERKÖLCS, BŰN****1. A laza erkölcsű személy normája:
a nyilvánosságra nem került cselekedetemet
senki nem minősítheti erkölcstelennek.**

A beszélgetőpartnerek az erkölcsi normákat járták körül. Egyikük a nihilizmus határát súroló szabadosság álláspontját fejtette ki.

— Engem nem érdekel, honnan származnak az erkölcsi szabályok. Túlvilági eredetűek-e, mi magunk készítjük-e el önmagunknak, avagy a társadalom kényszeríti ránk. Egy biztos. A társadalmi megítélésnek mindig perdöntő szerepe van. Tetteim közül csak azokat lehet etikailag minősíteni, amelyek kikerülnek a magánéletemből. Amelyekről mások is tudomást szereznek. A négy fal között, senki szeme láttára, cselekedhetek bármit, ez morálisan közömbös.

Társa felfedezte e levezetésben a következetlenséget.

— Azt mondtad, hogy ami a nyilvánosság kizárásával történt, az szerinted erkölcsileg semleges. Még akkor is, ha a morál a bensőnkéből fakad, még ha mi magunk képezzük is ki az erényes élet szabályait. Csakhogy ezeknek a magadra szabott előírásoknak akkor is érvényesülniük kell, amikor a társadalmi közegtől izolált cselekedetet hajtasz végre. A társadalom esetleg nem ítélezhet a lefüggönyözött szobában történekről. De te magad igen. Erkölcsileg nem lehet megbélyegezni azt, amiről a környezeted nem alkothat véleményt. Ám ha ez saját önítélkezésed szerint nem illendő, azért te magad mégis csak el kell marasztalnod az ilyen tettettedet. S áll ez azokra is, akik kinyilatkoztatásként értelmezik az erkölcsi normákat. Vajon ha ők titokban vétének a tiszta erkölcsiség ellen, nekik nem kell büntudatot érezniük, függetlenül attól, hogy a környezetük elítéli-e őket, vagy sem? Annál is inkább, mert az ő szemükben Isten előtt amúgy sincs titok.

A laza erkölcsi vitapartner ezek után kimutatta a foga fehérjét.

— Füttyülök én az önértékelésre meg arra, hogy „Isten szeme mindent lát”. Nekem nincs lelkiismeret-furdalásom amiatt, amit egymagamban vagy csak egészen szűk körben teszek. Ha csak nem derülne fény a cselekedetemre, s nem lennék kénytelen elviselni mások megvetését. Csakhogy erre nem kerülhet sor.

Én vigyázok magamra, engem soha senki nem fog tetten érni akkor, amikor azt teszek, ami csak rám tartozik.

A társa csak egy szóval reagált erre:
— Vajon?

*

Fél év múlva tele voltak a helyi lapok a szenzációs hírrel. A szabados erkölcsű úriember meghalt. S nem is akármilyen körülmények között. Szeretőjével egy ágyban, összeölelkezve, egy titkos találkahelyen, szénmonoxidmérgezésben. A két megcsalt fél — a felszarvazott férj és a megcsalt feleség — s az újságolvasók sokasága levonta mindebből az erkölcsi konzekvenciákat.

2. A bűn bizonyos szabályok megszegését jelenti; változatai abból erednek, hogy ki vagy kik által alkotott normák áthágásáról van szó.

A jogász, a teológus, a szubjektív idealista filozófus és a moralista afelett vitázott, mi tulajdonképpen a bűn.

A jogász indított:

— A büntettet egyértelműen meg lehet határozni. Adva van a büntetőtörvénykönyv. Ebben feltüntettek minden olyan cselekedetet, amelynek elkövetése bűncselekménynek minősül. A vizsgálati procedúrának az a célja, hogy a tényállást, bizonyítékokkal, az ítéletet hozó testület elé terjessze. Majd a bíróságon a taláros grémium okosan meg tudja állapítani, vajon az adott személy valóban bűnt követett-e el. Ennek szellemében hoznak ítéletet. Ekképpen bűn az, amit a jogalkalmazási fórumon, minden fellebbezési eljárás után, végérvényesen bűnnek minősítenek.

— Tévedés — vélekedett a teológus. — Ön összekeveri a fogalmakat. Más bűnt elkövetni, s ismét más vétkezni. Aki az ön fogalomrendszerében bűnt követ el, tulajdonképpen megsérti az ember alkotta jogi szabályokat, előírásokkal. Törvényszegés ez, de emberi mértékrendben. A bűn a szó igazi értelmében más természetű engedetlenség. Az bűnözik, aki megszegi az isteni törvényeket. Senkit ne zavarjon meg, hogy esetenként a két törvényszegés mindkét értékelési rendben törvénysértés. Ilyenkor ugyanis azzal kell számolnunk, hogy amit az egyház Istennel szemben bűnnek tart, az egyben a törvénykönyvek szövege szerint is vétség. Aki gyilkol, ugyanúgy megszegi az isteni tízparancsolatot, mint ahogyan ugyanakkor törvénybe ütköző cselekedetet hajt végre. De a két mértékrend nem mindig ugyanaz. Vannak jogi törvényszegések, amelyek az egyházi normák szerint nem számítanak bűnnek, és fordítva. Ha valaki az autósztádán túlhaladja a sebességkorlátozás előírásait, azt a közlekedési rendőr megbünteti. De ez nem Isten elleni véték. Legfeljebb annyiban, hogy a fegyelmezettség az Úr szemében is elítélendő. Ám aligha kell meggyónni egy ilyen cselekedetet. Meg aztán aki nem tesz eleget a tízparancsolat azon előírásának, hogy imádd az Istent, nem várhat elmarasztaló ítéletet a törvényszéken. Ez csak a hitélet értékrendjében véték.

— Nem ilyen egyszerű a bűn megítélése, mint ahogyan önök itt ketten felválták — jelentett be vétót a szubjektivista bölcselelő. — Minden emberben ott lapul valamilyen erkölcsi értékrend, a hozzá illő előírásokkal. Ha valaki megsérti valamelyiket, önítéletében bűnösnek nyilvánítja magát. Függetlenül bármiféle elvárásrendszerrel. Valamely társadalmi berendezkedés — a milyenségétől függő jogrendszerben — bárkit bűnösnek minősíthet. Ám maga a személy ennek ellenére büntetlennek érezheti magát. S mivel a szubjektív mérce a fontos, az önítélkezés szerint vétlen is. Ott vannak a diktatúrával szembe forduló disszidensek. Őket — jogi minősítéssel — államellenes bűncselekmény címén börtönbe juttatták. De saját magukat mindvégig ártatlannak tartották. Meg aztán az egyház szemében sem követtek el bűnt. A félrelépés egyetlen ismérve az önmérlegelés, az énünk feletti magunk-bíráskodás.

Az etika tudományában járatos moralista nem írta alá sem az első, sem a második, sem a harmadik megítélést.

— A bűn valóban normaszegés — kezdte érvelését. — Csakhogy ezeket az irányadó elvárásokat nem egymagában az adott jogrendszerből — ez volt a jogászunk álláspontja —, sem kizárólag Istentől nem származtathatjuk, miként azt teológus barátunk állította. S legkevésbé egyedül önmagunkból nem eredeztethetjük, ahogyan a filozófus tette, aki mindent a szubjektumból vezetett le. Ez utóbbi tézis elfogadása esetén egyébként senki nem tudná, ki mikor követett el bűnt. Hiszen ugyan bizony ki lát bele az ember lelkébe, ahol a pusztán alanyi etikai értékmérlegelés jogcímén minősül valami bűnnek? A házasságtörés például a keresztény erkölcsi megítélésben bűn. De találunk olyan embert is, aki a maga bűnlajstromába ezt a tettet nem tünteti fel. Ez saját szemében nem véték. Léteznie kell tehát egy olyan kiegyensúlyozó, botlásmérlegelő ismérvmintának, amely valamilyen módon harmonizálja a jogi megítélést, az isteni parancs elleni tettek bűn voltának tételét és a magánmérlegelést. S ez nem más, mint a társadalmi közvélemény által kiformált etikai megmértetés. Az eszményi állapot az, amikor a fenti nézőpontok — a jog szerinti büntett gondolata, a kótáblákra vésett parancsok megszegését tiltó teológiai értékelés, a magam számára megalkotott erény—erénytelen értékviszony s végül a társadalomban meggyökerezett közmeggyőződés mércéje — egy és ugyanaz. A példámra utalva: akkor, ha a házasság szentségét lábbal tipró személyt nem csak a jogrend, nem csupán a pap és a falu szája ítéli el, hanem az ilyen cselekedet találkozik e szégyentelen tettet elkövető személy önértékelő büntudatával is.

Egy furcsa öltözetű, szakállas férfi igencsak bólogatott.

— Így igaz. Én az Írás szerint élek, s amit imáimba foglalok, azt vallom is. Tehát belső meggyőződésem mindenben fedi ama erkölcsi követelményeket, amelyeket vallásom felkent, hivatásos előjárói elvárnak tőlem. Ez messzemenően törvényes is, és ugyanakkor tökéletesen egybeesik azzal, ami az én társadalmi környezetemben az erény—bűn kettőségéről a köztudatban él.

Ezután megigazította a fején a turbánt. Nem vette észre, hogy a bűn elbírálásának viszonylagosságát igazolta.

Ugyanis többnejű mohamedán volt, egy ilyen törvénykezést szentesítő államban.

Asztalos Enikő
(1939–2020)

Erdélyi néprajz marosszéki gyűjtésekben
VIII.

Magyar népi kézimunkák
Maros megyében
(I.)

Bevezető

A népi kézimunkákról szóló ismeretanyag összegyűjtésére, megírására a *Népújság* Maros megyei napilap munkatársa, Bodolai Gyöngyi újságíró, szerkesztő kért meg. A sorozatban be kellett mutatnom a magyar kézimunkák eredetét és a Maros megyei népi kézimunkákat tájegységek szerint, s azokat az erdélyi kézimunkákat, amelyeket bekerültek Maros megyébe más vidékekről.

A sorozat 38 részletét jelentős könyvészeti anyag tanulmányozásával írtam meg, felhasználva saját tapasztalataimat, gyűjtéseimet, hiszen a Mezőségen születtem, ifjúságomat Kalotaszegen töltöttem, Marosvásárhelyen tanítottam 1961 óta. Magam is aktív kézimunkázó voltam egész életemben, s ebben sokat köszönhetek édesanyámnak, néhai Gyulay Margit tanárnőnek, Haáz Rezső tanítványának, aki gyermekkoromban már megtanított a hímzés, horgolás, kötés, szövés módozataira. A sorozat fényképei mind eredeti gyűjtések. Saját kézimunkáim bemutatásán kívül nagy segítségemre voltak a Népi Egyetemen a néprajzi tanfolyamon 18 év alatt általam irányított hallgatók, akik a különböző vidékek kézimunkáiról fényképeket küldtek interneten, vagy behozták hozzám a kézimunkákat, melyeket az oldal szerkesztője személyesen fényképezett le a cikkek szemléltetésére. Volt és jelenlegi hallgatóim adatközlők címét is megszerezték számomra, akiktől adatokat gyűjtöttem a hajdani kézimunkákról. Mindenkinek a segítségét ezúttal köszönöm meg, s remélem, hogy sikerült együttesen elérni azt a célt, hogy értékeljük a magyar kézimunka nagyszerűségét, az apró min-tákban fellelhető monumentalitást, a színek tiszta, művészi egyszerűségét. A szerkesztőkkel és segítőkkel együtt reméljük, hogy felkeltettük az olvasókban a magyar kézimunka iránti érdeklődést, megbecsülést, felélesztettük a hagyomány folytatásának igényét. A gyűjtés a *Népújság Harmónia* című rovatában jelent meg 2009–2010-ben, 38 részletben, s hatására diplomokban cserélték ki a kézimunkákat eredeti, székely hímzésekre.

A szerző

A magyar hímzésről

A kézimunkázás idegnyugtató alkotó tevékenység. Stresszoldó hatása bizonyított, ezért érdemes lenne a fiatalokat ismét rászoktatni a hímezgetésre.

A hímzés története az őskorig nyúlik vissza. Az állatbőről készült ruhákat előbb övekkel, kapcsokkal, majd csonttűbe fűzött állati inakkal erősítették össze. A ruhadarabok összevarrása mind díszesebbé vált, kialakultak a bonyolultabb öltésformák. A hímzés ipari története a kendertermesztéstől kezdődik. A fonás, szövés elterjedése magával hozta a szövésminták kihímzését is. Már a honfoglalás idejéből ismerünk hímzési munkákat. Takácsok már a Volga-menti őshazában is dolgoztak, s számuk növekedésével a hímzés is gyors fejlődésnek indult.

A fennmaradt legrégebbi kézimunka I. István király palástja, amelyet ma koronázási palástként ismerünk. Ezen ugyan rajta van István király képmása, de nem viselte, hiszen a dús aranyhímzésű tisztaselyem palást eredetileg miseruhának készült. Gizella királyné veszprémi hímzőiskolájában varrták, maga a királyné is részt vett a munkában. Hímzése olyan művészi, hogy a legszébb középkori európai munkák közt tartják számon. Bizánci jellegű, régi magyar hímzés, amely a nemzetközi szakirodalom megállapítása szerint a Nyugaton ismert hímzésteknikát egy új öltéssel gazdagította. Ez az új öltés a „magyar öltés”, a gobelinöltésnek egy mintázott formája, egyenletes, hosszú, álló öltésteknika.

A magyar népművészetről azt írja a szakirodalom: van *ősi hagyaték*, régi szállásföldről való *hozomány*, új környezetben gyűlt *szerezmény*, más népektől való kölcsönzés és újabb, *önálló alkotás* is.

A magyar hímzés eredetét tekintve részben a szövésből, részben a varrásból származik. Kialakultak a női és férfihímzések, s a nagy európai stílusáramlatok tükröződnek a motívumokban és a kompozíciókban.

A hímzés története

A hímzések tehát, eredetüket tekintve, két úton keletkeztek. A szövésből a szálszámolásos hímzés eredt: a keresztaszemes, a szálánvarrott és a lapos öltés. A varrásból is hímzések származtak.

Megfigyelték, hogy a ruhadarabok összetoldása egyben erősíti is a kelmét, így jött létre a huroköltés, láncöltés, átcsavarások. Ezeket már olyan helyen is kivarrták a ruhán, ahol megvédi a kopástól, kirojtosodástól: a nyakrésznél, a kézelőn, a gombolás mentén, a vállrészen. A felhasznált fonalak a len, a kender, a pamut, a selyem és a gyapjú. A szövésből kialakult hímzések megőrizték a mértani, szálhoz kötött díszítményeket, amelyek a szóttásra jellemzőek. A varrásból eredő kézimunkák a szabad rajzúak. Hímzőműhelyek működtek a királyi udvarban, az apácakolostorokban, a főúri palotákban s a céhekbe tömörült kézműveseknél. Mintakönyvekből dolgoztak, melyeket kölcsönkértek egymástól a

magyar arisztokrata nők is, akik jobbáglányokat, asszonyokat dolgoztattak hímzőműhelyeikben.

A korai középkori munkákon arab eredetű növényornamentikát, állatábrázolásokat találunk. A XIII-XIV. századi román és gótikus stílusú hímzéseken már gyakori a biblikus cselekménysor, főként a főpapi ruhák esetében. Az életigenlő reneszánsz stílus gazdag növénymotívumos díszítést hozott divatba. Ekkor jelentek meg az első, hímvarró céhek is, valamint az első mintakönyvek Európában, és az első hímzőiskolák. A barokk hímzsművészetben a papi ruhákat elborította a domború arany- és selyemhímzés, virágcsokrok kígyózó szalagmotívumokkal. A vidéki főúri műhelyekben dolgozó asszonyok hazavitték a mintákat, s népivé tették. Főleg a jobbágyfelszabadítás után, az egyszerű öltésű varrottasokat jól alkalmazták a népviselet díszítésében, s a lányok kelengyéjének elkészítésében.

Kialakultak a női hímzések, melyek mindig vászonhímzést jelentettek. A férfihímzések a bőrre varrott szűcshímzések és a szűrposztóra alkalmazott szűr-hímzések. *Varr* szavunk finnugor eredetű, a *szűcs*, *szűr*, *ködmön*, *köpönyeg* honfoglalás előtti török jövevényszavak.

Az úrihímzés

A hímzés a díszítésnek egyik legrégebbi eszköze; egyiptomiak, görögök, rómaiak, később bizánciak egyaránt kedvelték a sokszor igen fényűző kézimunkákat. A középkorban a kolostorok falai között élt tovább. Oltárterítők, miseruhák, függönyök selymén arany- és ezüstszálak mellett igazgyöngyök, drágakövek, sőt, festett miniatűrök is szerepeltek.

Az aranyhímzés nem dróthímzés, a selyemszálat hártavékony aranylemezzel csavarták körbe, s rövid, hajlékony túvel öltögettek vele. Gyakori volt a domború hímzés, alábélelt vagy aláöltögetett varrást takartak be selyem-, arany-, vagy ezüstszállal. Az úrihímzések a női kézimunkákon a XVI-XVII. századtól maradtak fenn, egyesítve az olasz reneszánsz és a török hímzés mintakincsét. Mátyás király felesége, Beatrix, és udvarhölgyei révén terjedt el a magyar királyi udvarban az itáliai reneszánsz hímzés. Elsősorban a firenzei, velencei mintakönyvekből, brokátokról, bársonyokról másolták a mintákat párnákra és pompás miseruhákra. A királyi udvar a nemesi udvarhölgyeket, a főurak a kismemesi udvarházaik lányait kézimunkáztatták hímzőműhelyeikben mesterek irányításával, hiszen a háztartási ismeretek, a zene és a tánc mellett a lányok előkelő neveléséhez tartozott a hímzés tudása is. A szolgálók nemcsak úrnők számára kézimunkáztak, hanem saját készítésű kelengyéjüket is a megismert mintákkal varrták ki. Így a reneszánsz és a török stíusból ötvöződött úrihímzés hatása a mai napig tart népművészetünkben.

Az úrihímzés a reneszánsz korában új irányba tért. A középkori figurális hímzés helyett uralomra jutott a növényi ornamentika, amely tiszta, erős alapon határozottan kiemelkedő mintázás.

Ezért kedveli a fehér vászon alapot, s (kivéve az árnyalt tűfestést) néhány tiszta szín alkalmazását arannyal és ezüsttel keverve, valamint a zsinór körvonalat és az applikációt. A kétféle, török és reneszánsz motívumra jó példa az

indadíszítés (olaszkorsós), tulipánok, liliomok, szegfűk, a gránátalma leegyszerűsített formája. Legfőbb motívum a csokor, mely vagy szimmetrikus, vagy két egymást keresztező szárból áll, s virágai kétfelé hajolnak, mellékhajtásai is virágosak. Az inda néhol szív alakból nő ki, máskor az is elmarad, erre példa a Bethlen Gábor második felesége, Brandenburgi Katalin szoknyájának szövetén látható „magyaros” díszítés. A törököktől kész árut vettünk át, s az ezekről másolt mintákat felhasználtuk. Az úrihímzést nemcsak vászon, hanem damaszt, selyem, bársony alapanyagokra is alkalmazták. Technikájukat tekintve húszféle öltésmóddal dolgoztak, vonalvezetésük változatos. Az úrihímzés a vagyongyűjtés egyik módját is eredményezte. Egy arannyal, gyöngyökkel, drágakövekkel díszített főúri öltözet vagyont ért. Az úrihímzés, mint olyan, a XVIII. század második felében kihalt, folytatását a kisenemesi és polgári családokban találjuk, ma pedig a népművészet őrzi ennek emlékeit, átmentett mintáit, öltéseit, bár nem másolta az úrihímzés mintáit eredeti formában.

Az úrihímzés hagyatékát ma is megtalálhatjuk az egyházaknak adományozott terítőkön, a hajdani mintákon, abroszokon, szőnyegeken.

Úrihímzéses ajándéktárgyak

Az úrihímzés virágmintái lepedők, párnák, asztalterítők, ruhák, nyeregtartók díszítésére szolgáltak. A nemesi udvarházakban a főúri és úri hölgyek is kézimunkáztak. Szabadidejében minden lány, asszony többnyire keretbe szorított hímzésen dolgozott, azon kívül, hogy az udvari hímzőműhelyekben is hímeztek.

2

A kézimunkák mintái nem zsúfoltak, az alapanyagként használt patyolatvászonból, tüllből, damasztból, selyemből, bársonyból jól láthatóan emelkedtek ki a virágcsokrok, virágfüzéres minták. Egy-egy munkán három-négyfajta laposhímzést alkalmaztak selyemmel, fémszálakkal, vörös, zöld, vajszín, sárga, kék hímzéssel. A mintákat arányos ritmusban tagolták. Mint már említettem, ajándék kézimunkák kerültek a történelmi egyházakhoz: úrasztali terítők, miseruhák, oltárterítők, kendők, székrealók. Az ajándékokat az úriasszonyok saját maguk készítették, csupán a kézimunkák egy részét varratták asszonynépeikkel. A hímzések az úri osztály ízlését tükrözik, s később ezekből fejlődött ki a népi hímzés, amely sok tekintetben különbözött a nemesi udvarházakban készített kézimunkáktól.

Ajándékba készített úrihímzéses terítőket őriz például a bonyhai református egyház, a magyarsárosi unitárius egyház épületében lévő múzeum, s Segesvárról, Oltszemről, Olthévízről, Küküllővárról is vannak adataink a bethleni Bethlen család kézimunkáiról. Például Árva Bethlen Kata is készített adományak szánt aranyhímzéses kézimunkákat. A Bánffyok ajándékai Bánffyhunyadra,

Bonchidára, Válaszútra, az Enyed melletti Fugadra kerültek. A Haller és az Apor család egyházi ajándékként készült kézimunkái is megtalálhatóak néhol. A sáromberki Teleki-kastélyból báró Wesselényi Kata két használati abrosza maradt fenn, amelyeket egyszerű, de szép növényi ornamentika díszít. A példát távolról sem a teljesség igényével soroltuk fel. A II. világháború után sajnálatosan kevés úrihímzéses kézimunka maradt ránk, amelyeket ma az egyházak és múzeumok ereklyeként őriznek. (1., 2., 3. kép)

3

A férfihímzések

A szúcshímzés

A bőr sima felületének hímzését azok a kisiparos férfiak készítették, akik a mellényeket, ködmönöket, subákat, bundákat megvarrták, azaz a szűcsök, s hímzéseik a szúcshímzések. Ezek is többszínűen virágozták, díszítették termékeiket háromélű tűvel. A vörös szín árnyalatait használták leginkább, de rátétmintákon a vörös mellett hangsúlyos a fekete és a zöld is. A háromélű tűnek az a szerepe, hogy a hímzőfonalat rongálódás nélkül lehessen áthúzni a bőrön, s a gyorsabb munka érdekében minden színhez más-más tűt használtak. Gyapjút és többszínű fonalat hosszú fokú tűbe fűznek, a középső ujra húzott gyűszűvel a jobb kézen, mert így oldalával, és nem az aljával kell taszítani a tű fokát. *Szűcs* és *szűr* szavunk bolgár—török eredetű, jóval a honfoglalás előtti jövevényszavak.

4

Tehát ezeket a mesterségeket már az őshazában folytatták. De bolgár—török eredetű a *ködmön* és *köpönyeg* szó is.

5

6

A néprajztudomány megcáfolta azt a korábbi nézetet, hogy a szűcs és a szűr mintakincs ősi keleti eredetű. A szűcshímzés régebbi a szűrhimzésnél. A szűcsök egymástól másolgatták a virágmintákat, s a XVIII. század végétől már egyszerűsödött, stilizálódott a motívumrendszer. A szűcsök kezdetben keskeny bőrszalaggal kötötték össze a kiszabott bőrdarabokat, ez a *szironyozás*. Az összevarrásokból különféle díszek keletkeztek. Nagy szerepe volt e díszítésben az *irházásnak*. Az irha puha bőrdarab, az állati bőr szőrtelen alsó része. Eredetileg a ruhadarabok szegérésre, erősítésére alkalmazták eredeti színében, később pirosra festették díszítő céllal. Leggyakoribb hímzésmintái a rózsza, az úgynevezett pávaszem (rózsza oldalnézetből), szegfű, tulipán, nefelejcs, gyöngyvirág. Leveleket, ágakat is alkalmaztak. A szabad rajzú mintákat többnyire selyemfonállal, töltéses (laposöltéses) technikával hímezik, a tájegységnek megfelelő hagyomány szerint ritkább, vagy a bőrt teljesen takaró mintákkal. (4., 5., 6. kép)

A szűrhimzés

Ez is férfihímzés, kisiparosok munkája.

Gyapjú felsőruháink csaknem kizárólag a keleti eredetű köpenyfélék családjába tartoznak. A szűr egyenes szabásvonalakkal, négyszögletes posztódarabok-

ból készül. Egyszerűbb formáját pásztorok évszázadokon át viselték. Ujjas, de rendszerint vállra vetve viselt, bő, köpenyszerű posztó férfi felsőruha. Egyes feltételezések szerint neve a *szürke* szóból származik. A szűr a pásztort védte a hideg, eső, szél, hó ellen, árnyékot adott a nap heve ellen is. Ez volt a derékalja, párnája, takarója. A cifraszűr viszont már ünnepi ruhának számított. Parasztleány addig nem házasodhatott, míg cifraszűrt nem szerzett az esküvőre. Már az udvarlásban is fontos szerepe volt. Elmenetelkor a leány szándékosan a lányos háznál felejtette a szűrét. Ha másnap is a házban volt, szívesen látták kérésként, de ha kiakasztva találta a tornácán, akkor elutasították, azaz „kítették a szűrét”, nem látták szívesen többé udvarlóként.

A magyar népművészet legeredetibb, legváltozatosabb díszítményeit találjuk meg a régi cifraszűrökön. Posztója rendszerint fehér, főként fekete és vörös hímzőfonalakkal varrták ki, csak ritkábban használtak kék és sárga színt. A rátét alkalmazása talán a legősibb díszítési módja. A díszítmény gyakran elborítja az egész felületét. A mintákat előrajzolás nélkül helyezték el a posztón. Hímzését férfiak, maguk a szűrszabók végezték, s virágzásnak nevezték. Mintáik hasonlóak a szűcshímzés virágaihoz: rózsza, pávaszem, szegfű, tulipán, nefelejcs, gyöngyvirág — mindenik stilizálva, s levelekkel, ágakkal vegyítve. A hímzőfonal itt gyapjúfonal, és a minták nagyobbak a szűcshímzésnél. A színezés tarka, a szűrszabó fantáziája szerint. A rátétminta feltételezhetően ősi, keleti örökség, s megtalálható a finnugor rokonnépeknél. Főleg a varrógép használata hozta divatba a szűrrátét alkalmazását a XIX. század végén. A cifraszűr a gazdagság szimbóluma is lett, módosabb gazda többet költekezett cifraszűr hímeztetésére. Kialakultak a táji formák. (7. kép)

A női hímzések

A szövésből eredő hímzések

A fonás-szövés ősidők óta *női* munka, hiszen a vászon volt a legrégebb ruhaanyag, s a házban használt ágyneműk, asztalneműk anyaga is. Ezért a népi hímzések *alapanyaga* házilag készített, sűrű szövésű, tartós kender-, len-, vagy gyapotvászon. Ezek színe nem fehér, hanem szürkéssárgás, nyers színű. A gyári vásznakat csupán a XIX. század végén kezdték hímzésre felhasználni. A vászonhímzések *hímzőfonala* a legrégebb darabokon szintén házi készítésű kender-, len- vagy szőr-(gyapjú-)fonal volt. Ezeket hamar felváltotta a színesre festett pamut szövőfonal, az ún. *fejtő* és az ugyancsak ipari gyapjú *hárászfonal*. A szóttésből kialakult hímzés megőrzi azokat a mértani (geometrikus), szálhoz kötött díszítvényeket, amelyek a szóttésre jellemzők. A díszítvények kialakulását az alapanyag szálai határozzák meg. A kivarrásnál az alapanyag szálai közé öltenek, ezért mértani felépítésűek, akárcsak a szóttésdíszítvények. Ezek mind női kézimunkák.

A *keresztöltésnek* minden változata megtalálható a magyar vászonhímzéseken. Ide tartoznak mindazok az öltések és öltéselemek, amelyek két vagy több laposöltésnek egymással való kereszteződéséből keletkeznek. A kereszt szemes

hímzés minden egyes keresztelemének egyforma nagyságúnak kell lennie. A legbonyolultabb szöttesmintát is ki tudják hímezni az alapanyagra. Megtalálhatók benne a szöttesből származó, szélesebb és keskenyebb csíkokban elhelyezett, egymás mellé sorakozó négyszögek, csillagok, keresztek, s a szabadabban alakított virágbokrok, állat- és emberalakok is, mind erősen stilizáltak. Sokfelé alkalmazzák a *fonott keresztszemes* és *szálánvarrott* öltéstechnikát is. Ősi eljárás a *szálhúzásos* (aszúrozásos) eljárás, a megszövött anyag szálainak kihúzásával létrehozott áttört minták, s a *vagdolásos*, amely kétirányú szálhúzás, s tömőöltésekkel alakítják ki a mintát.

A szálra számolt egyszerű laposöltés többnyire a kétnyüstös fehér vászonra szimmetrikus, és szálszámolásos öltésmóddal készült. (8., 9. kép)

9

A szabadrajzú hímzések

Ezek a varrásból erednek, a nép varrottasoknak nevezi őket. Legősibb formájuk a ruhadarabok összetoldásából keletkezett, mely színes gyapjú- vagy gyapotfonallal, később selyemszállal varrva mindinkább díszítőelemként szerepelt. Ezek mai utódai a kalotaszegi vállfűs ing oldalvarrásai és a kalotaszegi kötények három szélből való összetoldásai, a „kötises ruhák”, huroköltéssel. A női hímzések szabadrajzú, varrásból eredő fajtái a száröltés, a nem szálszámolásos laposöltés, a huroköltés és a láncöltés. A mintákat író-asszonyok rajzolták az alapanyagra. Kihímezték a népviseleti ruhadarabokat, lepedőket, párnavegeket, jegykendőket, ajándéktárgyakat, a leány keblengyedarabjait. A hímzett holmik éppúgy elkísérték az embert a bölcsőtől a koporsóig, akár a szöttesek. A magyar kézimunkák hímzőfonala eredetileg piros, kék és fekete

te, rendszerint egymagában, csak későbbi és ritkábban előforduló bizonyos tájegységeken a színes hímzés. Alapanyaguk eredetileg vászon, de a népviseleteken a selyem és a bársony is szabadrajzú hímzést kaphatott. A növénydíszek hármastagolásúak, bokorszerűen elrendezett leveles-virágos ágak, tulipános, gránátalmás, szegfűs, liliomos díszítmények, állatformák (madarak, kakas, szarvas, ritkábban lómotívum a virágbokor két oldalán), s a főmotívumot alul-felül *mesterke* veszi körül, keskenyebb futóminta, szegélydísz. Gyakori minta az itáliai reneszánszból bekerült *olaszkorszós* sokféle változata, többnyire szimmetrikus elrendezésben, de nem ritka az aszimmetrikus indadíszítmény sem, s a törökös, oldalnézetből, síkban elgondolt virágok. A díszítmények gyakran tömörek, az egész felületet betöltik, a színekben klasszikus tisztaságúak. A piros, kék, fekete használata erőteljes hatást kelt, s ez főleg az erdélyi kézimunkákra jellemző, ahol esetleg a pirosat kézzel keverik, de több színt egy hímzésen nem használnak. A minták, színek szimbolikus jelentést hordoztak, s a népi hagyományos ünnepekhez fűződött a használatuk. Tájak és népcsoportok, sőt egyes községek szerint a XIX. század elejétől új stílusok jelentek meg, változatosak, egyénibebek lettek, s ez a jelenség folytatódott a XX. században. Az egyes minták változása, a technikák cserélődése több szakaszon át követhető, így a sárközi, mezőkövesdi, kalocsai, rábaközi, kalotaszegi, mezősegi, szilágysági hímzéseken is. Ezeknek a mintáknak egyaránt vannak szálszámolással varrt és szabadrajzú formái. A vásznat hímző asszonyok fejből, emlékezetből varrtak, vagy másik darab nyomán. Így a variálásnak is volt lehetősége. A kiemelkedő, hírneves varrók kis mintarajzokat készítettek. A mintakendő műfaja nálunk alig ismert, ellentétben a nyugati hímzőmintákkal. (10. kép)

A népi hímzések szimbólumai

A magyar népi hímzés éppúgy *szinkrétikus*, mint a népi kultúra többi része. Tehát a művészi megnyilvánulások a gyakorlati étellel szorosan összefüggnek, szerves egységet alkotnak benne. A kelengye részei, a népviselet darabjai az emberélet fordulóihoz kötődtek, s különösen alkalomhoz kötődtek a *ritustárgyak*, amelyekből kiemelkednek a szerelmi ajándékok (hímzett zsebkendő, jegykendő, vőlegénying stb.). A szépség és hasznosság valamikor összefonódott a mágikus-rituális tartalommal. A mágikus jelkép üzenetet hordozhatott, melyhez valamilyen motívummagyarázó kézikönyvre volna ma szükségünk, hiszen a társadalom fejlődésével a díszítőelemek mágikus jelentése jórészt homályba merült. Leg-

11

ősibbek a geometrikus minták, melyek az égitestekre, természeti jelenségekre, állatokra, növényekre vagy az emberre vonatkoznak, s óvó-védő, rontáselhárító, termékenységvarázsló vagy más rituális szerepük lehetett. *Cifra* szavunk eredetije arabul *nullát jelentett*, nálunk a *kör alakú* díszítmény volt az első értelmezése. Az egész világon ismert mitikus jelkép az *életfa*, az örök megújulás, a halhatatlanság és a termékenység szimbóluma. A fa két oldalán gyakran párosan jelenik meg a *madár*, ami több ezer éves motívum, a lélek jelképe, de a halhatatlanság, sőt, az uralom szimbóluma is lehet. A páros madár egymással szembenézve a magyar hímzésekben a szerelem jelképe, a gyászlepedőkön, halotti abroszokon egymásnak háttal állva a halált jelzik. A *gránátalma* is eredetileg magvaival ábrázolva a termékenység jelképe, keleti mintaelem. A rózsza a magyar díszítőművészet uralkodó motívuma. Hímzéseken forgórózsaként nap-

motívum, majd későbbi alakjában az erő, szépség, egészség megőrzőjeként értelmezik. Az inghímzések tele vannak óvó-védő jegyekkel, valamint apró motívumokkal, melyek tulajdonjegy szerepet töltenek be. A kígyó óvó-védő, a páva az örökélet, a szív a szerelem jelképe. A tulipán azért honosodott meg és vált kedvelt motívummá a kutatók véleménye szerint, mert egyes változatai a honfoglalás kori palmettás díszítéshez hasonlítanak. A későbbi korokban a mintaelemek jórészt már csak díszítésül szolgáltak. A lányok korán megtanultak szőni és hímezni, s dicsőségnek számított jó varró (hímző) hírében állni. Mintaelemeink ma már nem tartoznak az élet fordulót jelző eszközökhöz, hanem díszítőelemek, turisztikai céllal készítik, s modern lakások berendezését egészítik ki nemzeti, nemzetiségi jegyeinkkel. (11. kép)

A magyar hímzések táji formái

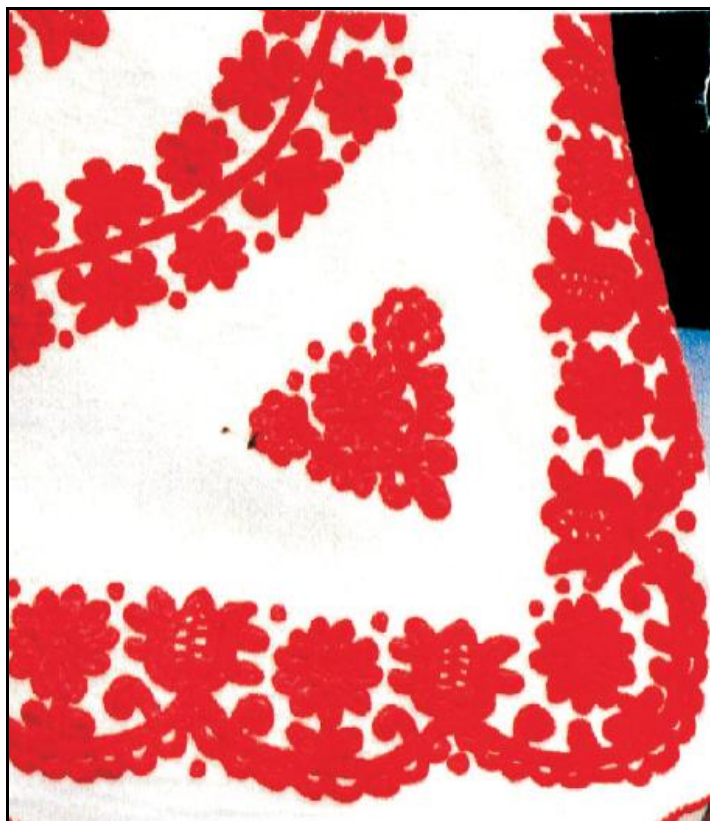
Összehasonlítva más európai népművészetekkel, a hímzés különösen jelentős a magyar népművészetben, amely nemcsak népzenejéről, dalairól híres, hanem díszítőművészetéről, s ezek közül hímzéseiről is. A ránk maradt gazdag és változatos emlékek szorosan összefüggnek a paraszti életforma változásaival. A jobbágyfelszabadítás után, de már a XIX. század elejétől rohamosan megnőtt a pompaigény. Ez viszont tájanként nagy különbségekkel jelentkezett, egyes vidékeken a hímzés az egész szobabelsőt és viseletet meghatározta, máshol jelentéktelen maradt. A hímzésben gazdag vidékeken ez nagy többletmunkát jelentett a leányok, asszonyok számára, akik nemcsak készítői, hanem használói is lettek a pompásan díszített házbeli vagy viseleti daraboknak. A specialisták kiváltak a tömegeből: a szűcshímzést, a szűrűhímzést végző szűcsök és szűrszabók, valamint az íróasszonyok, pártakészítők stb. Hímzés került az öltözetdarabok közül a főkötőre, férfi- és női ingekre, kötényekre, lájbikra, ujjasokra, fátylakra, zsebkendőkre stb. A házbelsőt díszítették a vetett ágyra felrakott párnavegek, dunyhavégek, lepedők, „ágyfűtül valók”, a rúdravaló lepedők, abroszok, különböző kendőfélék, valamint a speciális alkalmakra készített komakendők, vőfélykendők, násznagykendők, dísztörülközők. A szövés és a hímzés egymással szorosan összekapcsolódott, hiszen a szőtt anyagát hímezték ki a legkorábban, s a szőtt és hímezett holmikat keverten rakták fel a díszágyra, az asztalra. Minden leány kelengyjét a lakodalmán közszemlére tették, s ez gazdagságát, ügyességét igazolta. A legősibb hímzőfonal a *szőr*, a növényi festékkel házilag megfestett *gyapjúfonal* (hárász), a *pamut* (az alig sodrott szövőpamut), majd a házicérna, a szűcsselyem és a műselyem. A legrégebbi minták a geometrikus szálvonalas, vagdalásos, melyek legkorábbi emlékanyagaink, de végigkísérik a további korszakokat is, pl. a zalai, csökölyi, mezőkövesdi, kalotaszegi, szentistváni hímzések. A régi stílusú réteghez tartoznak a régi dunántúli, felföldi, tiszántúli hímzések. A régi minták új elemekkel, új motívumokkal egészültek ki az újabb felföldi, buzsáki, balavásári, Felső-Maros menti, mezőkövesdi, mezőségi hímzéseken. Újfajta minták a Kalocsa vidéki, a siógárdi, a boldogi, a turai hímzések. Az egyes minták változása több szakaszon át követhető a sárközi, mezőkövesdi, kalotaszegi, mezőségi, szilágysági hímzéseken. A minták néhol

egyszerűsödtek, erőteljesebbé váltak, máshol a szétesés vagy a bonyolulttá válás jellemző. A különböző öltési formák fejlődése, a díszítőelemek formagazdagsága, a felhasznált anyagok, színek harmóniája a magyar hímzőművészetet világviszonylatban is híressé tették.

A népművészet, így a hímzés is, főleg Erdélyben tovább él, bár megváltozott formában és funkcióval. A kézimunkákat hagyományos módon készítik, de más céllal, és más a szerepük is, viszont ma is a művészetek forrásai lehetnek.

A kalotaszegi kézimunkák

A kalotaszegi hímzések Erdély legismertebb, legváltozatosabb kézimunkái, melyek közül az írásos világszerte híres. A XIX. század óta indult fejlődésnek a hímzés a Kolozsvártól a Királyhágóig terjedő kb. 40 faluban, melynek kisebb tájegységei Felszeg, Alszeg, Nádasmente. Éppen a hímzések sokfélesége indokolja, hogy külön tárgyaljuk a lakásdíszítő kézimunkákat és külön a népviselethez tartozókat.

12

A nagyírásos hímzés, a legismertebb s legelterjedtebb varrástechnika mindkét csoportba beletartozik. Nevét onnan kapta, hogy „írás”, azaz előrajzolás u-

tán varrják, de a kalotaszegiek sinyórnak nevezik, mert zsinórszerű hatást kelt. Lakástextilekkel megegyező varrás, de eredetileg a vállfűs női ingekre alkalmazták a kézelőn, nyakpánton. A lakásban párnacsúpokon, ágyfőtőlvalón, rúd-
 ravalón találjuk meg a legősibb írásos kézimunkákat. Eredetileg *fodorvá-szonra* varrták, kenderfonalból szőtt, vízbecsapkodással rücskösített vászonra, később a sima kendervászon vagy félpamut (nyújtója gyapot, leverője kenderszál) lett az alapanyaga. Az ingeket, vőfélykendőket hárással, gyapjú hímzőfonallal varrták ki, később áttértek a kimosható fejtőre (szövőgyapotra), majd a volgapamutra. Az írásos hímzés mindig tömött, az alapanyag alig látható, és csak egyetlen színnel: piros, kék vagy fekete, esetleg a nyers, szürke vászonra fehérrel hímezik, ezeket a színeket nem keverik (a zöld, lila, sárga cérnával varrt hímzés giccseknek számít).

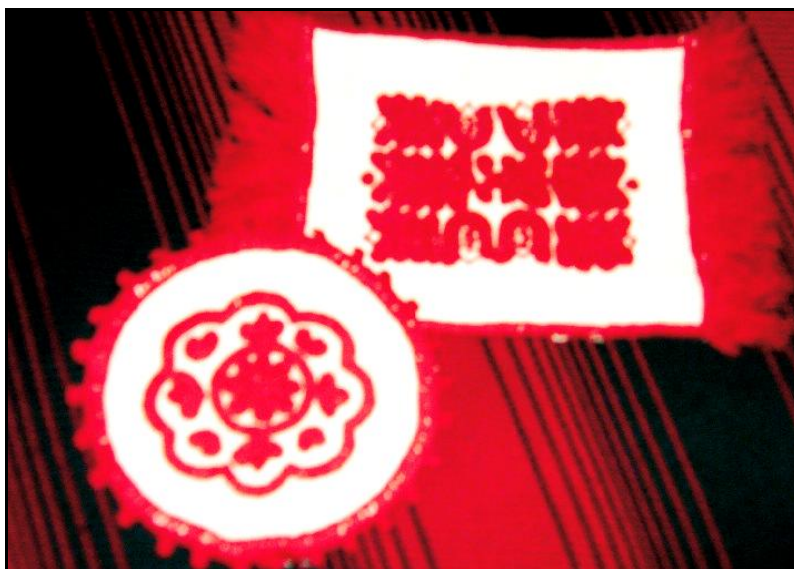

13

A kézimunka fejlődéséről annyit tudunk, hogy már az 1700-as években említik, majd *Gyarmathy Zsigáné* 1885-ben az országos kiállításon kalotaszegi szobát rendezett be az általa összeszedett írásos rúdravaló, ágyravaló régi darabokkal, menteni akarva a XIX. század végére már teljesen lehanyagolt hímzőmódot. Sikert ért el a hímzés megújításában. *Gyarmathy Zsigáné* 1842-ben született Magyargyerőmonostoron, apja református lelkész volt. Tagja volt a Petőfi Társaságnak, s az írásos kézimunka általa, könyvei és külföldön rendezett kiállításai révén lett világhírű. (Brüsszel 1887, Bécs 1890, St. Louis 1904, London 1908.) Hímzőcsoportjával úri lakások díszítésére való díszpárnákat, függönyöket, abroszokat, terítőket varratott, amelyek királyi palotákba is bekerültek. A tömött mintákat fellazította, látványosabbá tette. 1921–1946 között

ismét egy lelkes újraélesztője jelentkezett a kalotaszegi varrottasnak: *Kónya Gyuláné* magyarvalkói papné, aki ismét régi varrottasokról vette le a mintákat, s 1930–1938 között két népművészeti kiállítást rendezett meg önállóan, s ő maga népviseletben árulta a varrottasokat a budapesti vásáron. Nagy érdeme, hogy papírra rajzolta a mintákat, így megmaradhattak. A második világháború után ismét hanyatlás következett, de talpra is állt a hímzés a városiak érdeklődése miatt, s eladásra kezdtek — sajnos silányabb vászonra, kevésbé munkaigényes mintákkal — varrogatni.

Kőrösfő és Nagykapus lettek a „kirakatok” a nemzetközi műúton elhaladó turisták számára, akik onnan vásároltak. (12., 13., 14. kép)

14

A II. világháború után következő hanyatlást a kereskedelmi ösztön oldotta meg. Az írásos, amely akkor eredeti házi, többnyire fodorvászonra volt hímézve, már a városi bútorozott lakások díszítésére szolgált. Az asztalterítőkkal, falvédőkkel, díspárnákkal, drapériákkal házalni kezdtek az ötvenes évektől a varróasszonyok. Még a 60-as években is eljutottak a Nyárádmunte, a Küküllőmente, a Székelyföld többi falvaiba, s részletre árusították portékáikat. Vásárlóik főleg az értelmiségiek s a városiak polgárok voltak. Az asszonyok havonta elmentek a következő részletet összeszedni. Így valósággal divattá vált az írásos kézimunka ott is, ahol nem tartozott a helyi híméskultúrához. Az egyházak is szívesen vásároltak, rendeltek vagy varattak a nőszövetség tagjaival írásos, tehát magyaros kézimunkát a templomok díszítésére. Végül már általánosan ismert hímzéstechnika lett, s ezt elősegítette a *Dolgozó Nő* című folyóirat mintanyaga, valamint a Kriterion Kiadó 1980-ban, Bukarestben megjelent mintakönyve Sinkó Kalló Katalin 1972–1979 között gyűjtött eredeti mintáival. Megindult az előrajzolt minták áruházakban történő árusítása is, de sajnos, silányabb formában. Alapanyagát a férfizakók keménységű szolgált, szürkés, vé-

kony vászon képezte, amelyre igen-igen szellősen, ritkán rajzolt minták kerültek, teljesen eltérve az eredeti írásos tömött, térkitöltő, szerkesztett formájától.

15

A szobatextiliák másik fajtája a kalotaszegi *vagdalásos* kézimunka volt. Technikája Európa-szerte közismert. Kalotaszegen eredetileg lepedők, bőgatyák, pendelyminták díszítősávja volt. A XX. század elején kezdték eladásra készíteni az anyag áttörésével, megközelítve a toledós technikát. Eredeti színe fehér, alapanyaga, hímzőpamutja csak fehér lehetett. Az áttört felületeket a receöltéshez hasonlóan tömőöltéssel varrott mintákkal hímezték az elkészített rácsszerkezetre. Bonyolult, nagyobb kézügyességet és türelmet igénylő kézimunka, ezért drágábban árusították az írásosnál, s szintén a modern lakások berendezését díszítő darabokat varrtak: terítőket, drapériákat, díszpárnákat. A vállfűs ing mintáit is falvédókra, párnákra hímezték, de már nem hárással, hanem volgapamuttal, s mindmáig árusítják.

A XX. század közepétől jelent meg a teljesen giccsnek számító pántlikamintás abrosz, falvédó, terítő is, melynek semmi köze a magyar népművészethez. A kötényen levő cseh pántlika mintáját színes selyemmel fekete klottra varrják, óri-

ási huroköltésekkel, s azt szürke vászonalapra applikálják. Miért? Mert „a külföldiek veszik” ezt a tarkaságot. Kár, és főleg nekünk káros. (15. kép)

A pompázatos erdélyi népviselet

A kalotaszegi népviselet a középkori főúri viselet emlékeit hordozza (akárcsak a torockói), s a kutatók figyelmét a XIX. század közepétől vonta magára. Főleg a női viselet festőien tarka és figyelmet érdemlő, jórészt éppen a rajta levő hímzések sokasága miatt. Mint mindenik népviseletünk, ez is változásokon ment át az idők folyamán, napjainkban már csak ünnepi ruha.

76. a.

A női viselet egyik legszebb, díszes darabja a leányok *pártája*. Pártakészítő asszonyoknál rendelték meg az anyák leányaikkal, főleg a legismertebb „pártacsináló asszonyoknál” Sárvasáron, szélessége és viselése a tájegységtől függ. Kőrösfőn és vidékén a legkeskenyebb, 6-7 cm, Bánffyhunyadon és a Nádasméntén már 10-12 cm a szélessége, hossza mindenütt 46 cm. Papírabroncs selyemmel bevonva és fehér csigagyönggyel beborítva, melyből öt „csúp” (csomó)

emelkedik ki, ezeket is begyöngyözik. A csigagyöngyök közé varrják a fehér aprógyöngyöket. Ezután csillagozzák, „pillangókkal” (flitterekkel) díszítik, ez falként változva piros, zöld színű lehet. A bélelést is gyöngyözik, rávarrva a tulajdonos kezdőbetűit. A pártahát — ahol ez szokásos — készülhet széles gyöngyfűzésből kirakott mintával kartonra erősítve, vagy pedig brossokkal. Ahol nem divatos a pártahát, ott csak a pántlikákat rakják tele egy sor gyönggyel. A pántlika külföldről vásárolt rózsás, leveles gyári készítmény, derékig lóg le a fejről. A fejre illesztésük is tájanként különbözik, súlya miatt sok helyen koronaként, vízszintesen viselik (pl. Hunyadon), máshol háromujjnyira kilátszik a leány haja, ferdén illeszti fel a pártát. Néhol a táncban is a fejen hagyják, máshol csak templomban viselik. A pártához tartozik a gyöngyösbojt is, vagy másik nevén selyembojt. Ez mindkét végén bojtban végződő zsinór, melyről gyöngyök csüngenek le. 1900-tól van adatunk a viseléséről, ezt házilag is és rendelésre is készítették. A bojt zsinórját a leány nyakába akasztják, a zsinórok végigfutnak a ruhája hátán, s a gyöngyökkel kirakott bojtok a fersing aljáig csüngnek le, selymük színe piros, fehér vagy zöld, a gyöngyözés hálószerű, színes üvegyöngy és flitter. Az esküvőjén viselhette utoljára a leány, azután már csak szórszalagot hordott a lájbitól a fersing aljáig.

Felkontyoláskor levették a fejről a pártát, kontyba fonták a haját, s *dulándrét* kötöttek a fejére. Ez a kontyolófátyol háromszögű, első két sarkát az áll alatt megkötik, a harmadik sarka hárással rózsásan kivarrt, díszes, s a menyecske hátán ereszkedik le. Néhol már ez alá is felteszik a főkötőt. Ez helyenként klottból készült, szélein csipkével, máshol receanyagra hímzett gyöngyökből állt. Eléje kötik a homlok fölé a 3-4 cm széles gyöngycsipkét. Ezt a főkötőt a fiatalasszony ünnepi öltözetéhez a fejkendő alatt is viseli.

Legünnepi, archaikus ingük a *vállfűs ing*, mellévarrott szabással, háromnegyedes ujjakkal, állógallérral. Ujjai bőven ráncoltak, előbb kendervászonból, majd gylcsból készült, s hurkoló öltésekkel varrták össze. A vállfőt, az ing ujjának, vállának, kézelőjének hímzését 3-4 cm vagy 10-12 cm széles hímzés díszíti hárással (piros vagy fekete) tömött laposöltéssel, bokoröltéssel, melynek közepét kitöltött tűcsipke díszíti. A vállfű mintái: forgórózsa, rózsza, kereszt. A XX. századig varrták ezt az inget, azóta csak az örökölt darabokat viselik a leányok és asszonyok. (76. a. kép)

Az ingre vagy lékrire (blúzra) *lájbit* vesznek fel. Ez készülhet szúcsnél (mellrevaló), olyan dúsan hímezve, hogy a sima bőrfelület ki se látszódjék, vagy házilag varrják, piros vagy zöld bársonyból. Szabása magasan csukódó, elől 18 pár kapoccsal, szalagfűzővel összezárva. Csipkével díszítik, és peremdíszként sűrű gyöngyminta került rá, a bársonyanyag alig látszik a díszítéstől. A középkorú asszonyok fekete lájbija kevésbé díszített. A vállakra *vállpántlikát* varrnak, amely lecsüng a felső karra, ezeket a szalagokat gyönggyel kidíszítik. A lájbi fűzését vagy gyöngyözött hárászbojtokkal, vagy gömb alakú gyöngyösbojttal, máshol keresztbe feltűzött „francia pántlikával” takarták el. Hímzés díszíti a nevezetes, ősi keleti eredetű lepelszoknyát, a *muszujt*, másik nevén *bagaziát*. Ez vízzel, túvel lefogott aprórácú szoknya. Anyaga fekete, néha sötétkék klott, elől összevarratlanul, s a két oldalán feltűzött része kézzel vagy géppel hímzett posztó vagy bársony (zöld, sárga, piros), a derékreszen *darázsolással*. Ez a szoknyaféle nagyünnepi, templomi viselet volt még a XX. század közepén is. A

darázsolás függőleges öltéseket jelent a derékráncok lefogására, amelyet vízszintes átcsavarásos öltésekkel betöltöttek, s mértani mintát készítettek rá selymfonalakkal. A fersinget (felsőszoknyát), amely rózsás szövetanyagból, szaténból vagy selyemből készült, apró lerakásokkal, a vidék vagy falu szokása szerint darázsolással díszítették a csípőrészen. Ezt általában varrónő hímezte, aki az aljára a többsoros csipkedísz is felvarrta. A *ruha* (kötény) a legdíszítettebb női ruhadarabok egyike. Az ünneplő ruha lehet csipkés („torockói csipkés”) *pántlikás*, vagy *kötéses* díszítésű, s mindenik ünnepi kötény sűrűn, vízzel lerakott, és a derék alatt darázsolt mintájú. Itt a selyemmel varrott mértani mintát sűrűn aprógyönggyel is bevarrják, kiemelve s csillogóvá téve ezzel. A csipkés kötényt sötét anyagra varrt, kézi horgolású csipkerátéttal díszítik (ez lehetőleg piros), kiemelve a kötény két sarkát. A pántlikás ruhára a „francia pántlikát” varrják a sarkokra, rózsaalakot szögletekkel körülvéve, s ezt középen egy, két vagy három kötés (kézimunkaszalag) díszíti deréktól az aljáig. Ez a minta eredeti kalotaszegi magyaros tulipános, rózsás, bimbós, s kazettásan teszik egymás alá, papírlapra helyezve az anyagot, hogy a varrott pántlikának szép tartása legyen. A kötéses ruha, azaz kötény többnyire bokorkötéssel, 3-4 szélből piros, zöld, fehér, kék, bordó, sárga, fekete színű, „egyfolytában” vagy szaggatott kötéssel, hárással vagy selyemmel készül.

A kalotaszegi ruha bőven használja az említett „francia pántlikát”, a gyári, rózsás, leveles mintájú szalagot. Ezt Csehországból szerezték be a kalotaszegiek, de a gyárat bombatalálat érte a II. világháborúban, s 1945-től nem lehetett megvásárolni a pántlikát. A leányok ezután 20 éven át házilag varrták meg a kötényekre, pártára, vállpántlikára való, a népi mintáktól idegen, nem magyaros mintákat, hogy a konfirmálóruhájukra illesszék. Ebből fejlődött ki a 70-es évektől a már említett gicceses kézimunka, amit ma az értékes és eredeti darabokkal együtt árusítanak.

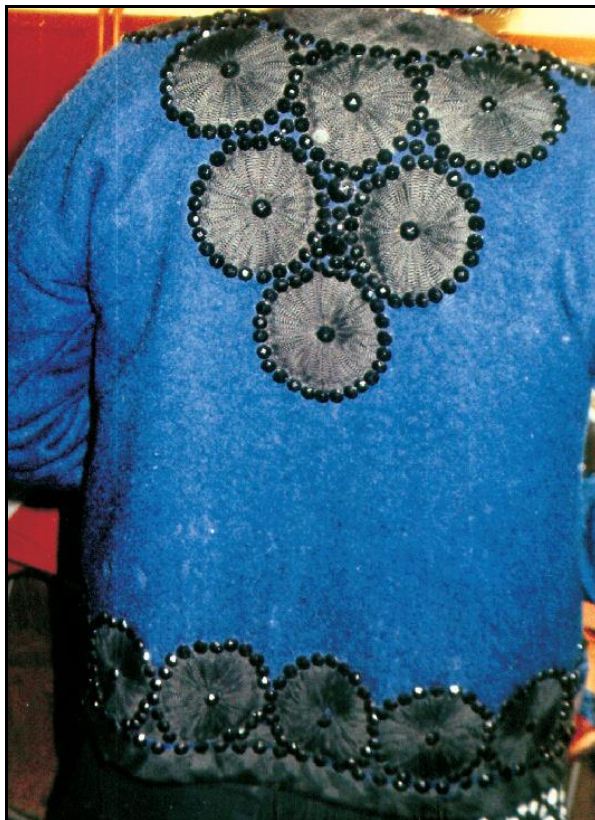

17

A kalotaszegi férfiak közmondásos *kalapviselők*. Kalaposnál rendelik meg, hosszan tűrik be a tetejét, s az idősek fekete, a fiatalok zöld színű nemezről készítették kalapjukat. A melléje tűzött bokréta a nagylegény jelvénye, amelyet csak vasárnapokon és ünnepnapokon hordott. Régen élővirág-bokrétát viseltek, később szeretőjük készítette számukra, s félig-meddig a jegyesség jelképe lett. A XIX-XX. század fordulóján művirágból készült, legdíszesebb formája a *seprűs* bokréta volt. Legcifrább fajtája a Nádasmentén, főleg Vistában a lányok által

készített *gyöngyösbokréta*. Egy négyszögű kartonlap vászonnal bevonva, majd különböző színű, alakú és nagyságú gyöngyökkel sűrűn bevarrva, alján felfűzött, lógó gyöngysorokkal. Rendre elmaradt a gyöngyhiány miatt ez a bokréta, a Cifraidéken viszont az anyák már a konfirmálásra elkészítették fiaiknak. Zsobokon, Kiskapuson *kerekbojtot*, *bokrétatartót* vagy boltból vett díszítőt tettek fel.

A legrégebbi *férfiing* a lobogós ujjú, más nevén *borjúsájú* ing. Öt szélből szabták, *ingkötőt*, *bojtos kötőt* varrtak rá, s csokorra kötötték az ujjnyi széles, alacsony gallér összekapcsolására. Ezen a galléron néhol kevés hímzés volt. Ide illesztették a nyakravalót is. Az ing ujjja 40-60 cm bő, vagdalásos fehér varrással körbe kivarrva az ujjak végén. Másik ingfajta a *bő ujjú ráncos ing*, ez 1870 táján jelent meg. Ez is ünneplőing gyolcsból varrva, amelyet bő gatyával viseltek. Györgyfalván hordták a legdíszesebb formáját. A kézelő és gallér *fejíres* hímzéssel van díszítve és színes fejtővel (színes gyapotszállal) laposöltéssel kivarrva a vállakon, ujjakon, a kézelőn. Más falvakban az ing elejét a hasíték két oldalán ráncolják vagy lapos redőkkel és gazdag hímzéssel díszítik. Sok helyen a gallért kihímezték vagdalásosan, fekete és sárga fonallal, s néhol gyöngyözéssel. A nyakravaló előbb szőttesből, a XX. század elejétől selyemből és klottból készült, zsinórvarrásos, gyöngyözött, selyemszállal hímzett, bolti *aranybojt*tal díszített vagy a végén pántlikavarrással cifrázott formában. A lobogós bő ingek fokozatos elmaradásával a nyakravaló nagyünnepi viselet lett.

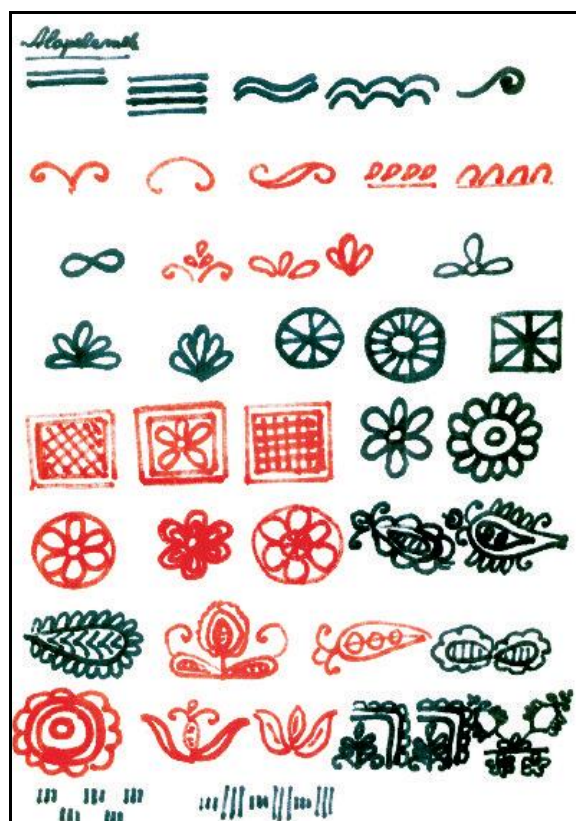

A *bőgatya*, *ünneplő győcsgatya* is vidékenként változó formában élt, és a lobo-
gós inggel viselték ünnepi felsőruhaként. A legszebbek fodorvászonból készül-
tek, sűrűn ráncolva, *leszedve*. Az oldalvarrás többnyire fehér huroköltés, ba-
rackmagos, rózsás, farkasfogas mintával. Az első világháborúig a férfiak télen
harisnyát viseltek, testhez álló, feszes, gyapjúposztóból készült nadrágot (ami-
lyen a székely harisnya). Fehér vagy szürke színű volt, a zsebvágás mentén és
kétoldalt a lábszáron díszítették piros, zöld, fekete vagy kék posztócsíkokkal
vagy *hárászcsukrokkal*, de néhol pamutfonallal a zsebet is kihímezték. 1940-től
rohamosan elterjedt a városi nadrágok viselete, a *priccses nadrág* (lovaglónad-
rág) és a pantallónnadrág. A *priccses nadrág* háziszóttos gyapjúanyagokból ké-
szült, s a falusi szabók varrták meg. Zsebére géppel zöld sújtást varrtak a bár-
sonyszegő mellé. Ehhez lájbit (mellényt), bujkát, kabátot viseltek. A *bujka* nők
és férfiak testhez álló, rövid posztókabátja, színe világoskék, sötétkék vagy feke-
te, legkedveltebb Kalotaszegen a középkék. A férfibujka lehet szimpla, fekete
varrással cifrázott és *cifrabujka* pirossal, zölddel, fehér varrással kivarrott, ez
utóbbi a legények viselete. Télen hordták, s fokozatosan a tehetősebbek ruhada-
rabjává vált. A XIX. század 70–80-as éveiben Nagyvárad közvetítésével megje-
lent az alföldi cifraszűr viselete. Szűrszabók vásárokon árusították a kolozsvári,
nagyvárad piacokon. Posztórátéttel vagy hímzéssel, *vállvirággal* díszítették. A
rátét fekete filcből készült, de piros, zöld is előfordult. Díszítették az elejét, olda-
lát, ujjait, gallérját, hátát, stilizált virágmotívumokkal. Viselésének virágkora
1900–1914 közé tehető, ma már alig található, s csak ünnepi alkalmakra veszik
fel. (18. kép)

A kalotaszegi nagyírásos hímzésről

Az írásos elnevezés onnan származik, hogy íróasszonyok a mintát előrajzolták, írták a vászonra. Alapanyaga kendervászon. Régen házilag festett gyapjúfonalat használtak a hímzésre, majd bolti gyapjúfonalat, ma volgapamuttal varrnak, ami színtartó, mosható. Az íróasszonyok lúdtollal, orsóhegygel rajzoltak koromlével vagy kékítővel, majd tintával. A hímzés színe vagy piros, vagy kék, vagy fekete, esetleg fehér, de egymagában használva, nem keverve a színeket. A szalagszerű sorminta (mesterke) közrefogja a főmotívumot, amely többnyire egy tengely köré rajzolt, szimmetrikus szerkesztésű. A minták hangsúlyos, tömör foltokat képeznek a vásznon, közöttük nagy, üres hímzetlen felületekkel (az elszórt, ritka minta giccsnek számít!). Az írásos minta megőrizte a reneszánsz stílus indamerevségét (ezt más szabad rajzú hímzéseink feloldották, fellazították).

Alapelemei (tájnyelvi elnevezésekkel): ahogy a képen egymás után következnek: sinyór, dupla-sinyór, fojó, horgassinyór, karikó, pipa, kacsaringó, horgas, levél, köröm, simalevél, majoránna, három makk, dupla majoránna, bokréta, tyúkszem, lyukas tyúkszem, mák, lapicka, rózsa (napkorong), tőtött rózsa, hajlí-

tott rózsza, mákos rózsza, körti, fenyőkörti, ág, rucás, bokréta, kocsikerekes, magyar tulipántos, körmös, gyertyás, fogazás, hármás tótés.

Motívumok: legtöbb növényi eredetű motívum, találunk azért tárgyakat, állatokat is.

21

Mellékelten bemutatok néhány kivarrott régebbi és újabb, eredeti nagyírásos varrottasmintát a saját magam és a néprajzi tanfolyamra járó hallgatók kézimunkáiból és gyűjtéseiből. (19., 20., 21. kép)

Mezőségi kézimunkák

A Mezőség az Erdélyi-medence közepén fekszik, románok és magyarok lakják. Túlnyomóan kopár dombvidék, kb. kétszáz *ősi* faluval, amelyek közigazgatási szempontból Kolozs, Beszterce-Naszód és Maros megyéhez tartoznak. Díszítőművészetében figyelemre méltó a vászonhímzés, a varrottas munka. Kereszt-szemes és vagdalásos díszítésű párnákkal rakták meg a vetett ágyat, az *első ház* vagy *nagyház* díszesen felrakott ágyát. A szép szedetttes szövésű díszkendők mellett a *párnacsúpok* és *derékaljsúpok* magyaros kivarrása még román házakban is előfordul, de abroszokon, lepedővégeken is jelen van. Kender- és pa-

mutvászonra egyaránt hímeztek kendercérnával, szőrrel (gyapjúszállal), pamut-tal. Túlnyomórészt egy színnel dolgoztak: pirossal, bordóval, feketével. A kék-piros-fehér, kék-fehér, fekete-fehér ritkább, mint a Maros mentén. Sokféle öltésmódot használtak, varrtak laposöltéssel, száröltéssel, Margit-öltéssel (rács-öltéssel), láncöltéssel, boszorkányöltéssel. A székiek vonalformálásra mindig kétsoroson használják a száröltést, ezt *sinyórnak* nevezik. A felülettöltő hímzés, a *tőtés* aránylag nagyobb, 6-7 mm-es öltésekkel, lazán hagyott sokszálú hímzőfonallal vagy volgával készül. A mezőségi láncöltés az írásos öltésnek féloldalon láncöltéssel csipkézett változata. A láncöltéssel, esetleg száröltéssel keretezett Margit-öltéssorokat mezőségi öltésnek szokás nevezni. Válaszúton a geometri- kus vagdalásos laposöltéses munkát kedvelték, Mezőkeszűn, Palatkán, Buzában,

22

Feketelakon stb. a szabadrajzú munkákat. A keresztzemes, szálszámolásos varrottasok mintái itt is ősi-bek, mint a szabadrajzúak. A keresztzemesek a székelyföldivel rokon, mértanias díszítésűek, csillagos, fenyőágas, rózsás, négyzetes elemekkel, csak itt néha a keresztzemes közé vagdalásos fehér négyszö- geket is beiktatnak. A kék-piros együttes használata s a vagdalásos és kereszt- zemes keverése a Felső-Maros mente kézimunkáival rokonítja. A keresztöltés szász hatást is mutat vaskosságban, merevségben, mintaszerkezetben. A sza- badrajzú elemek Kalotaszeg írásos hímzéseivel rokonítják. Átvett az úrihímzés- ből is nagyon sok emléket. Például a XVII-XVIII. századi reneszánsz és török eredetű virágmintákat úrasztali terítőkön alkalmazták, s az itt megjelenített hímzésen a mezőségi népies változatával találkozunk (lefektetett, egymásnak háttal álló vázák virágcsokrokkal, háromszirmú virágok, cserépből kinövő ke-

helyvirágok, karikák, virágkoszorúk stb.). Általános a hullámvonalas mesterkeminta. Itt azonban a magyar népi kézimunka hármastagolása (két szélminta és szélesebb középeminta) mindig jelen. A körbekunkorodó virág, melyből nagy virág nő ki, szintén török eredetű. Sajátos mezőszéki öltéstechnika a száröltéses körvonal, középen Margit-öltéssel (rácsöltéssel, nyolcasöltéssel). Sokat megőrzött a magyar hímzések általános mintáiból és varrástechnikájából, amelyek más tájegységeken is kedveltek, kevés idegenből átvett technika is kimutatható, de mindezt a helyi stílus szerint átalakítják. Városi lakásokban és modern bútorokkal berendezett falusi otthonokban drapériákra, terítőkre, díspárnákra érdemes kivarni ezeket a szép, régi mintákat, hogy magyarossá tegyük vele környezetünket. (22., 23. kép)

